

สัญญาเลขที่ RUG5990010

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนากระบวนการสื่อสาร
ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์
อาจารย์ ปุรินทวรกุล
มหาวิทยาลัยบูรพา

ชุดโครงการการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง” นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ มากมาย

ลำดับแรกผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัยนี้ขอพระคุณ รศ.ดร.กำจร หลุยยะพงศ์ หัวหน้าชุดโครงการและรศ.ดร.สมสุข หินวิมานที่ทั้งให้กำลังใจ ให้ความรู้ ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่องานชิ้นนี้ ขอคุณรศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ สำหรับความรู้และความเมตตาที่ท่านมอบให้เสมอมา ขอคุณกัลยาณมิตรทางวิชาการทุกท่านที่ได้ทำงานร่วมชุดโครงการวิจัยเดียวกัน การได้ร่วมงานกับทุกท่านนับว่าเป็นเกียรติอย่างสูง ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่อ่านงานวิจัยและให้ข้อเสนอแนะที่เพิ่มมุมมองในการวิเคราะห์งานให้มีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

ลำดับถัดไปที่ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณอย่างสูง คือ นางบุญขึ้นและนายมานัด โพธิ์แก้วและเกษตรกรแกนนำทุกท่านที่บ้านยายดา พวกท่านไม่ได้เป็นเพียงแค่เกษตรกร หากแต่พวกท่านคือปราชญ์ตัวจริงเสียงจริง งานวิจัยชิ้นนี้จะไม่สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี หากขาดความช่วยเหลือจากพวกท่านขอขอบคุณผู้อำนวยการ คุณครูและนักเรียนโรงเรียนวัดยายดา ขอคุณนิสิตกลุ่มวิชาการประชาสัมพันธ์ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการวิจัยอย่างแข็งขัน การได้ร่วมงานกับทุกคนทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างมาก

คนสำคัญที่จะขาดการขอบคุณไม่ได้ คือ ผู้ช่วยวิจัย อ.ปาจารย์ ปุรินทวรกุล การมีผู้ช่วยวิจัยที่เยี่ยมยอด ทำให้งานวิจัยที่ดูหนักหนาสาหัสผ่อนคลายลงไปได้เป็นอย่างมากขอขอบคุณหัวหน้าภาคและเพื่อนคณาจารย์ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาที่สนับสนุนการทำงานของผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณผู้มีอุปการคุณอีกหลายท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามในที่นี้ได้หมด

ขอพระคุณบิดา มารดาที่เลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ มีสติปัญญาและหน้าที่การงานทุกวันนี้ ขอขอบคุณครูบาอาจารย์ทุกท่านสำหรับความรู้ที่ท่านมอบให้ และขอบคุณสมาชิกครอบครัวพงศ์กิตติวิบูลย์ทุกคนที่สนับสนุนการทำงานของผู้วิจัยเสมอมา ความรักและความเข้าใจที่ทุกท่านมอบให้เปรียบเสมือนลมใต้ปีกที่ทำให้ผู้วิจัยมีแรงใจที่จะสร้างสรรค์งานต่อไป

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์

บางแสน

ตุลาคม 2560

Executive Summary

โครงการ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง” เป็นการนำงานวิจัยต้นฉบับที่ศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพของนายมานัด โพธิ์แก้วและคณะมาหาแนวทางขยายผล

ภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้ชีวภาพที่คณะนักวิจัยศึกษาและรวบรวมไว้ในงานวิจัยชิ้นดังกล่าว คือ (1) วิธีการผลิตและการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ (2) วิธีการผลิตและการใช้สารจุลินทรีย์ชีวภาพเพื่อบำรุงไม้ผล บำรุงต้น สร้างความเติบโต (3) วิธีการผลิตและการใช้สารจุลินทรีย์ชีวภาพเพื่อบำรุงดอกผลในรูปของฮอโมนพืช (4) วิธีการผลิตสารสกัดชีวภาพ เพื่อป้องกัน กำจัดศัตรูพืช แมลง เชื้อรา เป็นต้น (5) วิธีการผลิตชีวภาพและการใช้ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการทำสวนผลไม้ เช่น วิธีการกำจัดวัชพืชโดยการผสมผสานด้วยชีวภาพ เป็นต้น

ความสำเร็จของคณะนักวิจัยซึ่งประกอบไปด้วยคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งที่มีเจตนาดีที่จะเป็นกลุ่มนำร่องในการทำเกษตรแบบชีวภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตพืชผลทางการเกษตร โดยมีแนวคิดเบื้องหลัง คือ การพยายามไม่ใช้สารเคมี เพื่อสุขภาพของคนในชุมชนในฐานะผู้ผลิตแล้ว ยังคำนึงถึงการไม่ทำร้ายสุขภาพของผู้บริโภค

แนวทางการพัฒนาต่อไปคณะนักวิจัย คือ การเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างแรงจูงใจและสร้างความเชื่อมั่น เสริมสร้างความรู้ ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพแทนการใช้สารเคมีเพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนปลอดสารเคมีรวมถึงการสร้างความรู้ ความตระหนักให้แก่ผู้บริโภคเพื่อให้เห็นคุณค่าของการบริโภคผลไม้ที่มาจากการทำสวนแบบชีวภาพ

การพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ จะนำเอาองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการวิจัยที่ผ่านการทดลองและพิสูจน์แล้วว่าสามารถดำเนินการได้จริงมานำเสนอในศูนย์การเรียนรู้โดยพัฒนาไปเป็นฐานความรู้ต่างๆ เช่น ฐานเพาะปลูกขยายพันธุ์พืช ฐานพลังงานทดแทนที่ได้จากปุ๋ยหมัก ฐานเพาะเห็ด ฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันก็เปิดให้ผู้สนใจเข้าไปเรียนรู้แต่เป็นในลักษณะของแหล่งเรียนรู้ชุมชนมีการดำเนินการอย่างไม่เป็นทางการ เป็นแบบธรรมชาติไม่มีการวางแผนหรือการบริหารจัดการฐานการเรียนรู้ต่างๆ ทั้งที่ตั้งอยู่ในศูนย์การเรียนรู้และตามฐานการเรียนรู้ที่กระจายอยู่ตามบ้านเกษตรกรในชุมชนหรือแม้แต่การบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ที่ตั้งอยู่ที่บ้านนางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว

ถึงแม้ศูนย์เรียนรู้จะมีผู้สนใจมาเยี่ยมชม แต่สื่อต่างๆที่อยู่ในศูนย์ก็จะให้ข้อมูลประกอบการบรรยายนั้นล้าสมัย เก่า ไม่จูงใจเกษตรกรที่จะมาเรียนรู้เรื่องเกษตรแบบชีวภาพ นอกจากนี้วิทยากรที่เป็นเกษตรกรแม้ว่าจะมีความรู้และทำเกษตรแบบชีวภาพประสบความสำเร็จแต่ยังขาดทักษะการสื่อสาร โดยเฉพาะทักษะการนำเสนอที่จะจูงใจและสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่เกษตรกรรายอื่นๆที่มาศึกษาดูงาน นั้นหมายความว่า เมื่อเกิดการทำวิจัย คนในชุมชนมีความรู้ แต่ยังเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัว (Tacit knowledge) การจะทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิด Explicit knowledge จะต้องมีความรู้ทักษะการสื่อสาร (Communication skill) หลายประการ

นอกจากนี้ จำนวนนักสื่อสารประเด็นเกษตรชีวภาพมีจำกัดและเป็นผู้สูงวัยจึงมีความต้องการผลักดันให้สร้างนักสื่อสารเกษตรชีวภาพรุ่นใหม่ที่จะเข้าใจเรื่องเกษตรชีวภาพและเผยแพร่ความรู้ด้านเกษตรชีวภาพต่อไป

จากปัญหาด้านตัวสื่อ ทักษะการสื่อสารและความต้องการขยายนักสื่อสารเกษตรชีวภาพรุ่นใหม่ การใช้ประโยชน์ในโครงการนี้ ผู้วิจัยในฐานะคนนอกซึ่งมีความรู้ด้านการสื่อสาร จึงร่วมกับชุมชนในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อร่วมกับชุมชนให้เกิดการนำไปสู่การพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ตำบลตะพง อำเภอมะนัง จังหวัดระยอง ซึ่งถือเป็นการต่อยอดงานวิจัยเดิมโดยกลับมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่เดิม โดยมีเป้าหมาย คือ

- (ก) การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำเสนอเรื่องการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- (ข) การพัฒนาสื่อและกิจกรรมรวมทั้งพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรแบบชีวภาพให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
- (ค) การประกอบสร้างและสื่อสารความหมายที่หลากหลายให้กับการทำเกษตรแบบชีวภาพและศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ผู้วิจัยดำเนินกิจกรรมการวิจัยหลักๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ดังนี้

1. การทบทวนงานวิจัย การวิเคราะห์คุณลักษณะ การดำเนินงานและแนวทางการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้
2. การเติมความรู้ด้านการสื่อสารให้แก่ทีมเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ : การศึกษาดูงาน
3. การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่น
4. การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้เพื่อให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

5. การขยายองค์ความรู้เรื่องการทำเกษตรชีวภาพไปสู่เยาวชนในท้องถิ่นผ่านการผลิตสื่อ
6. การจัดเวทีคืนข้อมูลและการเปิดศูนย์เรียนรู้

จากการดำเนินกิจกรรมการวิจัยดังกล่าวข้างต้นเพื่อนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง ผู้วิจัยถอดบทเรียน วิเคราะห์และสังเคราะห์จนนำไปสู่ข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่กลุ่มเกษตรกรให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำเสนอเรื่องการทำเกษตรชีวภาพได้แก่
 - (ก) กลยุทธ์ “การศึกษาดูงาน” ที่ผ่านกระบวนการวางแผน (by plan) ตั้งแต่การเลือกสถานที่ในการไปศึกษาดูงานที่สอดคล้องกับสิ่งที่เกษตรกรต้องการพัฒนา วัตถุประสงค์ในการไปศึกษาดูงาน ระยะเวลา ข้อมูลที่ต้องการ ฯลฯ และภายหลังจากการศึกษาดูงานต้องร่วมกันสรุปผลในสิ่งที่ได้เรียนรู้และแนวทางการนำไปปรับประยุกต์ใช้
 - (ข) กลยุทธ์ “Reflection” มี 2 แบบ คือ เกษตรกรสะท้อนภาพด้านการสื่อสาร (reflection) ในกลุ่มกันเองซึ่งเป็นการจัดการความรู้ (KM-knowledge management) ที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนสามารถนำไปสู่การพัฒนาทักษะการสื่อสารได้ ส่วนอีกแบบ คือ ให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนภายนอกที่มาศึกษาดูงานช่วยสะท้อนทักษะการสื่อสารในการทำหน้าที่เป็นวิทยากร และอาจจะนำเอาเสียงสะท้อนนี้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินทักษะการสื่อสารในกลุ่มเกษตรกรด้วยกันเองก็ได้
 - (ค) กลยุทธ์ Decentralization หรือการกระจายอำนาจเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสื่อสาร การสื่อสารที่เคยเป็นแนวดิ่ง (vertical) แบบจากบนลงล่างก็เป็นการสื่อสารในแนวนราบ (horizontal) มากขึ้น
 - (ง) กลยุทธ์แบบ Multi-level of communication competency การสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ไม่สามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารในระดับปัจเจกของใครเพียงคนเดียวคนเดียวได้ หากแต่ต้องเป็นการสื่อสารในระดับกลุ่มหรือทีม ที่ผู้ส่งสารมีหลายคน เป็นทีมและสมาชิกในทีมทุกคนต้องทำงานร่วมกัน เรียงร้อยกันในแต่ละฐานเรียนรู้ เพื่อให้สามารถส่งมอบความรู้ (knowledge delivery) ไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต้องสื่อสารแบบ “พูดไปในทิศทางเดียวกัน” (single voice message)
2. แนวทางการพัฒนาสื่อและกิจกรรมรวมทั้งการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพมีกลยุทธ์ ดังนี้
 - (ก) การเพิ่มการสื่อสารในรูปแบบลายลักษณ์อักษร (written form) จากเดิมที่จะเน้นการใช้สื่อบุคคลที่สื่อสารด้วยวาจา ซึ่งมีข้อดี คือ ยืดหยุ่น และหากวิทยากรที่เป็นสื่อบุคคลมีความสามารถในการสื่อสารก็จะทำให้การสื่อสารเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการเกษตร

เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่หากเกษตรกรที่เป็นสื่อบุคคล ยังมีทักษะ ความสามารถในการสื่อสารน้อย ประสิทธิภาพในการสื่อสารก็จะน้อยตามไปด้วย ประกอบด้วยข้อมูลในศูนย์เรียนรู้มีปริมาณมาก ดังนั้น การเพิ่มการสื่อสารด้วยรูปแบบลายลักษณ์อักษร ก็จะเป็นสื่อที่ช่วยเกษตรกรในการสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ให้น่าสนใจและดึงดูดใจมากขึ้น รวมทั้งเอื้อสำหรับผู้มาศึกษาเยี่ยมชมที่สามารถศึกษาเรียนรู้จากข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่อยู่ในสื่อต่างๆในศูนย์เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

(ข) การเน้นให้ความสำคัญกับสื่อสาคิตเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเนื้อหาด้านการเกษตรมีทั้งด้านแนวคิดและด้านแนวทางการปฏิบัติ ดังนั้น การที่จะทำให้ผู้ที่มาศึกษาเรียนรู้เข้าใจเนื้อหาในส่วนปฏิบัติจึงต้องมีการสื่อสารแบบสาคิตที่สามารถให้ข้อมูลแบบ “การลงมือทำ” (instruction) ได้ดีเป็นสื่อที่ผนวกกับสื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจได้ ทำให้ผู้มาเยี่ยมชมเห็นกระบวนการ เป็นการสื่อสารสองทางที่เน้นการพูดคุย สนทนา ทำให้สามารถซักถามในข้อสงสัยเพิ่มเติมได้

(ค) กระบวนการออกแบบและผลิตสื่อในลักษณะสัมพันธ์ (intertextuality) ในกระบวนการจะเริ่มจากการให้เกษตรกรให้ข้อมูลต่างๆในศูนย์เรียนรู้ เพื่อนำมาออกแบบและผลิตสื่อ ซึ่งเราเรียกตัวบทแรกว่า “ตัวบทต้นทาง” และเรียกตัวบทที่ถูกสร้างมาจากตัวบทแรกว่า “ตัวบทปลายทาง” ตัวบทต้นทางจะอยู่ในรูปของวจนภาษาผ่านทางรูปแบบการพูด (oral form) ที่จะมีรายละเอียดเนื้อหา มีความยืดหยุ่น ขึ้นอยู่กับบริบท แต่เมื่อนำข้อมูลจาก oral form ให้มาอยู่ในรูปแบบของลายลักษณ์อักษร สิ่งที่เกิดขึ้นจะมีหลายแบบ ดังนี้ (1) การขยายความหรือ Extension (2) การตัดทอนหรือ Reduction (3) การดัดแปลง (Modification) ทั้งนี้ ในกระบวนการว่าควรจะขยายสิ่งใด ตัดทอนสิ่งใดหรือดัดแปลงสิ่งใด ต้องเกิดจากกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยต้องให้เกษตรกรซึ่งเป็นเจ้าของมีส่วนร่วมตามหลักการสิทธิของชุมชน เพราะเกษตรกรในชุมชนคือผู้ที่มีส่วนได้เสียโดยตรงจากการแปลงสาร/แปลงสื่อในครั้งนี้

3. แนวทางในการสร้าง “เกษตรกร” รุ่นใหม่ (new sender)

เนื่องจากเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบชีวภาพมีจำนวนน้อย และยังกระจุกตัวจึงทำให้ผู้ส่งสารด้านการเกษตรชีวภาพมีจำนวนน้อยไปด้วย ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องขยายไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรรายอื่นๆในชุมชน กลยุทธ์ในการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อที่จะเป็นการขยายผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ ได้แก่

(ก) การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากเยาวชนในท้องถิ่น

คือ การพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนที่เป็นลูกหลานของเกษตรกรในชุมชนให้เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ทำกรเกษตรแบบชีวภาพโดยการสื่อสารผ่านระบบโรงเรียน หากจะมองตามแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ค่านึงว่า ทุกคนในชุมชนควรจะต้องมีโอกาสในการมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสในการเข้าถึงสื่อ (accessibility) หากมองว่า ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่สื่อสารพื้นที่หนึ่ง กลุ่มเป้าหมายที่คนส่วนใหญ่มักจะมองข้าม คือ กลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะหากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรด้วยแล้ว เยาวชนยังเป็นกลุ่มที่จะถูกละเลยได้ง่ายๆ ทั้งๆที่เรื่องการเกษตรเป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้องของคนทุกเพศ ทุกวัย และหากการทำการเกษตรชีวภาพกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มคนจำนวนน้อย ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของการทำการเกษตรแบบชีวภาพ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อศูนย์เรียนรู้ที่ต้องการที่จะเผยแพร่และขยายแนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อให้เพื่อนเกษตรกรในชุมชนเดียวกันปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

(ข) การมองเยาวชนในฐานะ “สื่อบุคคล”

เนื่องจากเยาวชนเป็นทั้งผู้สืบทอดการทำการเกษตรต่อจากบรรพบุรุษแล้ว เยาวชนยังนับเป็น “สื่อบุคคล” ที่สำคัญ ที่จะนำข้อมูลเกี่ยวกับการทำการเกษตรแบบชีวภาพที่เน้นการพึ่งพาตนเองไปบอกต่อบุคคลในครอบครัว อย่างน้อยบุคคลในครอบครัวย่อมเกิดความตระหนัก รับรู้ รับทราบถึงการมีอยู่ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ นอกจากนี้ เยาวชนยังเป็นสื่อบุคคลที่พัฒนาได้อย่างมีศักยภาพ และศักยภาพในฐานะมนุษย์ก็ทำให้สามารถพัฒนาได้อย่างแทบไม่รู้จบ

4. แนวทางการประกอบสร้างและสื่อสารความหมายที่หลากหลายของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

การดำรงอยู่ของศูนย์เรียนรู้ กลุ่มเกษตรกรต้องมีการประกอบสร้างและสื่อสารความหมายที่หลากหลายเพื่อประโยชน์ในหลากหลายมิติ ความหมายของเกษตรชีวภาพและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพจึงเป็นความหมายที่ยืดหยุ่น(Flexible) มีลักษณะเป็นบทเปิด (Open text)ที่ความหมายไม่ได้นิ่งตายตัว สามารถเลื่อนไหลไปได้ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

กลยุทธ์ในการประกอบสร้างความหมายดังกล่าว คือ การพยายามรวมความหมายที่หลากหลายไว้ที่ศูนย์เรียนรู้ ซึ่งกลยุทธ์นี้มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของศูนย์เรียนรู้โดยเฉพาะศูนย์เรียนรู้ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ต้องมีลักษณะแบบบูรณาการ เป็นบทเปิด สามารถเปิดรับ หรือ

เชื่อมต่อกับองค์กรหรือปัจจัยภายนอกที่มาสนับสนุนโดยอาศัยทุนความรู้ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม ไปแปลง/ต่อยอดไปได้อย่างยั่งยืน

ในขณะเดียวกัน ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพก็ได้ถูกประกอบสร้างและสื่อสารความหมายในฐานะพื้นที่สาธารณะในชุมชนหรือพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมที่ครบทั้งมิติการเมือง มิติเศรษฐกิจ มิติสังคมและมิติทางวัฒนธรรม เพราะศูนย์เรียนรู้ไม่ได้มีบทบาทตามความหมายโดยตรง คือ การส่งมอบความรู้ (Knowledge delivery) หากแต่ยังส่งมอบประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติ ฯลฯ นอกจากนี้ ศูนย์เรียนรู้ยังเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ ตัวตนและจุดยืนในการทำเกษตรชีวภาพ แสดงอัตลักษณ์และอำนาจของชุมชน

บทคัดย่อ

โครงการ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง” มีเป้าหมายคือ (1) การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่น (2) การพัฒนาสื่อและกิจกรรม รวมทั้งการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพให้เป็นพื้นที่สื่อสาร (3) การประกอบสร้างและสื่อสารความหมายที่หลากหลายให้แก่เกษตรกรชีวภาพและศูนย์เรียนรู้ ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้วยการออกแบบกิจกรรมการวิจัยและถอดบทเรียนที่ได้รับร่วมกับชุมชน ผลจากการศึกษาพบว่า (ก) กลยุทธ์ในการพัฒนาทักษะการสื่อสารของเกษตรกร ได้แก่ การศึกษาดูงาน กลยุทธ์ reflection กลยุทธ์ decentralization และกลยุทธ์แบบ multi-level of communication competency(ข) การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้โดยเพิ่มการสื่อสารในรูปแบบลายลักษณ์อักษร การให้ความสำคัญกับสื่อสาริต และกระบวนการออกแบบและผลิตสื่อตามแนวคิดสัมพันธบท (ค) แนวทางการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่โดยสร้างจากเยาวชนในชุมชนและการมองเยาวชนในฐานะสื่อบุคคล (ง) แนวทางการประกอบสร้างและการสื่อสารความหมายที่หลากหลายของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพโดยการรวมความหมายที่หลากหลายไว้ที่ศูนย์เรียนรู้และการเลือกสรรความหมายที่จะสื่อสารให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพยังได้ถูกประกอบสร้างและสื่อสารความหมายในฐานะพื้นที่สาธารณะในชุมชนหรือพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคม เพราะศูนย์เรียนรู้มีบทบาทตามความหมายโดยตรง คือ การส่งมอบความรู้และบทบาทตามความหมายโดยอ้อม คือ การส่งมอบประสบการณ์ อารมณ์ และความรู้สึกรวมถึงการเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ ตัวตนและจุดยืนในการทำเกษตรชีวภาพ แสดงอัตลักษณ์และอำนาจของชุมชน

คำสำคัญ: การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย การสื่อสาร ศูนย์การเรียนรู้ เกษตรชีวภาพ

Abstract

The project titled “The Research Utilization by Developing Communication System of Bio Agriculture Learning Center in Tapong, Muang, Rayong aimed to: (1) encourage and develop agriculturists in the community to become local communicators, (2) develop media and activities as well as develop the learning center as a space for communication, (3) construct and communicate different messages to Bio agriculture and the learning center through participatory action research with research activities and lesson learned visualizing. The study revealed that (a) the strategies used to develop the agriculturists’ communication skills included study tours, reflection strategy, decentralization strategy, and multi-level communication competency strategy. (b) The development of media and activities was conducted by increasing written communication, focusing on demonstration, and designing and producing media in line with intertextuality concept. (c) The creation of new agriculturists was conducted by selecting ones from the community. The juveniles or the new generation of these agriculturists were viewed as personal media. (d) The construction and communication of different messages to the learning center was conducted by unifying all these different messages at the learning center and selecting the messages that fit the target groups. In addition, the Bio agriculture learning center was constructed and interpreted as a public space or social spatial space because the center’s direct role was to pass on knowledge, while the indirect role was to transfer experiences, emotions, and feelings. Moreover, it acted as a space to express identity and perspective of Bio agriculture. At the same time, it declared the community’s identity and power.

Keywords: Research Utilization, Communication, Learning Center, Agricultural Biotechnology

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
Executive Summary	ข
บทคัดย่อ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
- ที่มาและความสำคัญ	1
- วัตถุประสงค์	5
- ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อสิ้นสุดการวิจัย	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
- แหล่งเรียนรู้และศูนย์เรียนรู้	7
- เกษตรชีวภาพ	11
- การสื่อสาร	13
- การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	17
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	20
- การดำเนินกิจกรรมการวิจัย	20
- หน่วยในการวิเคราะห์	24
- ระยะเวลาการดำเนินกิจกรรม	24
- เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	24
- การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล	25
บทที่ 4 ผลการวิจัย	27
- บริบทชุมชนตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง	28
- บทบาทนักวิจัยในฐานะปัจจัยภายนอกในการนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์โดยการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ	35
- การวิเคราะห์คุณลักษณะ ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพและการเกษตรชีวภาพ	37
- การเติมความรู้ด้านการสื่อสารให้แก่ทีมเกษตรกร: การศึกษาดูงาน	51
- การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่น	59
- การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้เพื่อให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ	71
- การขยายองค์ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพไปสู่เยาวชนในท้องถิ่นผ่านการผลิตสื่อ	78
- การจัดเวทีคืนข้อมูลและการเปิดศูนย์เรียนรู้	84
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	87
- การอภิปรายผล	88
- การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	96
- ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงานโครงการ	100

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล (ต่อ)	
- ข้อเสนอแนะในการนำไปประยุกต์ใช้	101
เอกสารอ้างอิง	102
ภาคผนวก	105

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3-1 การสรุปกิจกรรมและเหตุผลรองรับ	21
ตารางที่ 3-2 แผนการดำเนินงาน (สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแผนงานที่แสดงในลักษณะ Gantt Chart)	23
ตารางที่ 4-1 ตารางแสดงจำนวนประชากรตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง	29
ตารางที่ 4-2 ข้อมูลรายรับขององค์การบริหารส่วนตำบลตะพง	33
ตารางที่ 4-3 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างศูนย์เรียนรู้วิถีวิถีกรรมธรรมชาติและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ	56
ตารางที่ 4-4 กิจกรรมและเหตุผลรองรับการจัดกิจกรรม “ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ”	80

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 3-1 การดำเนินกิจกรรมโครงการการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนา ระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง	22
แผนภาพที่ 4-1 ความสัมพันธ์ของการดำเนินกิจกรรมการวิจัย	27
แผนภาพที่ 4-2 แสดงคุณลักษณะของศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ	38
แผนภาพที่ 4-3 แสดงคุณลักษณะของเกษตรกรชีวภาพ	46
แผนภาพที่ 4-4 แสดงขั้นตอนการศึกษาดูงาน	53
แผนภาพที่ 4-5 การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสาร	60
แผนภาพที่ 4-6 การสร้างและส่งความหมายในการสื่อสารผ่านสื่อวัตถุ	63
แผนภาพที่ 5-1 แสดงขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมายในโครงการ	87
แผนภาพที่ 5-2 สรุปข้อค้นพบจากการดำเนินกิจกรรม	88

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4-1 ภาพสื่อและกิจกรรม (ก่อนทำโครงการ)	43
ภาพที่ 4-2 ตัวอย่างสื่อในศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง	55
ภาพที่ 4-3 ตัวอย่างวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ฯ	62
ภาพที่ 4-4 นิสิตินำเสนอผลการประเมินสภาพการสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ฯ	65
ภาพที่ 4-5 ผู้เข้าอบรมทักษะการสื่อสารร่วมชมคลิปวิดีโอและสะท้อนความคิดเห็นเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสาร	67
ภาพที่ 4-6 กิจกรรมการประเมินสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ฯ	74
ภาพที่ 4-7 ตัวอย่างสื่อของแต่ละฐานที่นิสิตออกแบบและพัฒนา	76
ภาพที่ 4-8 นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว วิทยากรศูนย์การเรียนรู้เกษตรชีวภาพกล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมโครงการ	81
ภาพที่ 4-9 กิจกรรมการบรรยายเรื่อง “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการผลิตสื่อ Infographic”	82
ภาพที่ 4-10 ภาพกิจกรรมการระดมสมองและผลิตสื่อ Infographic	82
ภาพที่ 4-11 การนำเสนอผลงานของเยาวชน	83
ภาพที่ 4-12 ภาพหมู่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ	83
ภาพที่ 4-13 การเปิดศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ	86

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

ด้วยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีภารกิจในการสนับสนุนทุนวิจัยทำให้แต่ละปีมีผลงานวิจัยเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งผลงานวิจัยทั้งหมดล้วนมีประโยชน์ตามมิติที่ศึกษา ทั้งนี้ สกว. ได้ให้ความสำคัญและมุ่งเน้นการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ โดยแบ่งการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านสาธารณะ ด้านพาณิชย์ ด้านชุมชนและพื้นที่ และด้านวิชาการซึ่งการผลักดันผลงานไปสู่ผู้ใช้ประโยชน์จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือและกลไกที่เหมาะสม

การสื่อสารเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีประสิทธิภาพและสามารถเผยแพร่ข้อมูลไปถึงกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ได้โดยตรง สกว. เล็งเห็นศักยภาพของเครื่องมือการสื่อสารจึงมีแนวคิดในการประยุกต์เครื่องมือดังกล่าวมาใช้กับงานวิจัยเชิงชุมชนและพื้นที่ โดยมุ่งหวังให้เกิดการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย และคนในพื้นที่สามารถสื่อสารงานวิจัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของตนไปสู่ผู้มีส่วนได้เสียในระดับต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และเกิดความเข้าใจ จนนำไปสู่การใช้ประโยชน์หรือการขยายผลในที่สุดจึงเป็นที่มาของโครงการ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร”

โครงการวิจัย “การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน ต. ตะพง อ.เมืองระยอง จ.ระยอง” โดยมานัด โพธิ์แก้วและคณะ ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี 2549-2550 จากการดำเนินงานวิจัยทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนากาเกษตร การทำสวนผลไม้แบบยั่งยืนและสามารถนำภูมิปัญญาในการทำสวนแบบชีวภาพมาปรับใช้ได้ตลอดทั้งปีเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต ผลผลิตที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมในงานวิจัยขึ้นดังกล่าว คือ (1) วิธีการผลิตและการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ (2) วิธีการผลิตและการใช้สารจุลินทรีย์ชีวภาพเพื่อบำรุงไม้ผล บำรุงต้น สร้างความเติบโต (3) วิธีการผลิตและการใช้สารจุลินทรีย์ชีวภาพเพื่อบำรุงดอกผล ในรูปของฮอร์โมนพืช (4) วิธีการผลิตสารสกัดชีวภาพ เพื่อป้องกัน กำจัดศัตรูพืช แมลง เชื้อรา เป็นต้น (5) วิธีการผลิตชีวภาพ และการใช้ที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนผลไม้ เช่น วิธีการกำจัดวัชพืชโดยการผสมผสานด้วยชีวภาพ เป็นต้น

งานวิจัยดังกล่าว นอกจากจะเกิดองค์ความรู้ที่เป็นผลผลิตจากงานวิจัยแล้ว ยังก่อให้เกิดการพัฒนาคนในชุมชนให้มีทักษะด้านการวิจัย ผลจากกระบวนการวิจัยผ่านการตั้งคำถาม การทดลอง ปฏิบัติ จนเกิดองค์ความรู้ในชุมชนและทำให้คณะผู้วิจัยซึ่งเป็นคนในชุมชนมีความมั่นใจในการทำเกษตรแบบชีวภาพ

ความสำเร็จของคณะผู้ดำเนินงานวิจัยซึ่งประกอบไปด้วยคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งที่มีเจตนาที่ดีที่จะเป็นกลุ่มนำร่องในชุมชนในการทำเกษตรแบบชีวภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตพืชผลทางการเกษตรด้วยการใช้สารเคมี เป็นการนำสิ่งที่ดูเหมือนใช้ประโยชน์ไม่ได้ เช่น กิ่งไม้ ใบไม้ มูลสัตว์ ต่างๆนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก โดยมีแนวคิดเบื้องหลัง คือ การพยายามไม่ใช้สารเคมี เพื่อสุขภาพของคนในชุมชนใน

ฐานะผู้ผลิตแล้ว ยังคำนึงถึงการไม่ทำร้ายสุขภาพของผู้บริโภค การทำการเกษตรแบบชีวภาพจึงถือว่าเป็นการทำบุญรูปแบบหนึ่ง

ถึงแม้คณะผู้วิจัยบ้านยายดาจะมีเจตนาที่ดีและต้องการที่จะขยายแนวคิดและขยายเครือข่ายเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบชีวภาพแต่อุปสรรคของการทำเกษตรโดยเฉพาะการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพ คือ เกษตรกรขาดความมั่นใจในการ ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีและหันมาทำสวนแบบชีวภาพ ด้วยเกรงจะกระทบถึงผลผลิตในปี 2555 เลิศฤทธิ์ ทรัพย์เฉลิมและคณะ (2555) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการทำสวนผลไม้ของเกษตรกร กรณีศึกษาบ้านบ่อหิน ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ที่ใช้สารเคมีในการทำสวนผลไม้ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิต แต่คนในชุมชนยังไม่ได้ตระหนักถึงทางเลือกแบบอื่นในการทำสวนผลไม้ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ในโครงการจึงเริ่มต้นจากการศึกษาดูงานเพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรได้เกิดแนวคิดใหม่ในการทำสวนผลไม้ ตลอดจนการสร้าง ความมั่นใจในการใช้สารชีวภาพในการลดต้นทุนการผลิตนั้นหมายความว่า การได้ไปศึกษาดูงานจากกรณีตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรหรือสวนผลไม้แบบชีวภาพ จะส่งผลให้เกษตรกรเห็นแนวทางการทำสวนแบบใหม่นอกเหนือจากการใช้สารเคมี รวมทั้งมีความมั่นใจที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำสวน

ดังนั้น หากมาพิจารณาจากโครงการวิจัยที่ได้เก็บรวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบยั่งยืน หากไม่ได้เผยแพร่องค์ความรู้ และเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่เกษตรกรรายใหม่ๆ เพื่อเป็นการขยายเครือข่ายเกษตรกรที่ทำสวนผลไม้แบบเกษตรชีวภาพรวมถึงการสร้างความรู้ ความตระหนักให้แก่ผู้บริโภคเพื่อให้เห็นคุณค่าของการบริโภคผลไม้ที่มาจากการทำสวนแบบชีวภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่คณะผู้วิจัยเล็งเห็นในประเด็นดังกล่าว ทั้งจากการที่ระบุถึงความจำเป็นในรายงานการวิจัยและจากการสัมภาษณ์นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว หนึ่งในทีมวิจัยเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2558 ได้เสนอว่า

แนวทางการพัฒนาต่อไปของงานวิจัยที่ทีมวิจัยตั้งเป้าหมายไว้ คือ การเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างแรงจูงใจและสร้างความเชื่อมั่น เสริมสร้างความรู้ ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพแทนการใช้สารเคมีเพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนปลอดสารเคมี

การพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ จะนำเอาองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการวิจัยที่ผ่านการทดลองและพิสูจน์แล้วว่าสามารถดำเนินการได้จริง มานำเสนอในศูนย์การเรียนรู้โดยพัฒนาไปเป็นฐานความรู้ต่างๆ เช่น ฐานเพาะปลูกขยายพันธุ์พืช ฐานพลังงานทดแทนที่ได้จากปุ๋ยหมัก ฐานเพาะเห็ด ฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันก็เปิดให้ผู้สนใจเข้าไปเรียนรู้แต่เป็นในลักษณะของแหล่งเรียนรู้ชุมชน มีการดำเนินการอย่างไม่เป็นทางการ เป็นแบบธรรมชาติไม่มีการวางแผนหรือการบริหารจัดการฐานการเรียนรู้ต่างๆ ทั้งที่ตั้งอยู่ในศูนย์การเรียนรู้และตามฐานการเรียนรู้ที่กระจายอยู่ตามบ้านเกษตรกรในชุมชน หรือแม้แต่การบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ที่ตั้งอยู่ที่บ้านนางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว

แหล่งเรียนรู้การทำเกษตรชีวภาพที่จะพัฒนาไปเป็นศูนย์การเรียนรู้เคยเป็นที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน คือ นายมานัด โพธิ์แก้ว ซึ่งปัจจุบันหมดวาระแล้วยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ชาวบ้านในชุมชนมีการรวมกลุ่มและนำผลผลิตในชุมชนมาแปรรูปเพื่อจำหน่าย เช่น ผลไม้แปรรูป กะปิเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการจัดการการเรียนรู้ให้กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

สำหรับพื้นที่โครงการวิจัย คือ หมู่บ้านยายดา หมู่ที่ 3 เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลตะพง ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ 15 กิโลเมตร และตั้งอยู่ห่างจากองค์การบริหารส่วนตำบล (ตลาดกลางสินค้าเกษตรตะพง) ตามถนนสายตะพงนอก-บ้านยายดา (วัดยายดา) ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวกทุกฤดูกาลประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด สละ เป็นต้น มีผลทำให้เกษตรกรมีฐานะมั่นคง แต่ภาวะเศรษฐกิจของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับสถานการณ์ตลาดขึ้น-ลงของราคาผลผลิตหรือราคาของผลไม้แต่ละฤดูกาล

ตำบลตะพงตั้งอยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่เคยประสบปัญหาเรื่องการปล่อยก๊าซมลพิษ และกลุ่มเกษตรกรชาวสวนได้ร่วมกันต่อสู้ด้วยเกรงว่า มลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมจะมีผลกระทบต่อสุขภาพและพืชผลทางการเกษตร นั้นหมายความว่า กลุ่มเกษตรกรมีต้นทุนในแง่ของการรับรู้ถึงผลกระทบจากสารเคมีที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนและอาจจะมีผลกระทบต่อผลผลิตซึ่งเป็นพืชผลทางการเกษตร

แหล่งเรียนรู้ที่ตั้งอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่มานัด-นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว นอกจากเป็นแหล่งเรียนรู้แล้วยังเป็นส่วนท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีสมาชิกในเครือทั้งหมด 10 ครัวเรือน เปิดให้บริการเมื่อปี 2545 มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ สวนยายดามีจุดเด่น คือ 1) เป็นสวนผลไม้นานาพันธุ์ มีให้ชม-ชิม และศึกษาผลไม้หลัก ได้แก่ เงาะ มังคุด ทุเรียน ลองกอง มะเฟือง เป็นต้น 2) มีการสาธิตและชี้แจงวิธีการถนอมอาหาร ได้แก่ การทำทุเรียนทอด ทุเรียนกวน พร้อมมีจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง 3) มีการจำหน่ายผลผลิต-ผลไม้ตามฤดูกาล โดยกลุ่มเกษตรกรบ้านยายดา บริเวณลานหน้าสวน คุณภาพดี ราคาถูก โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง 4) เป็นแหล่งเรียนรู้และให้ศึกษาการทำอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ แกงหมูชะมวง 5) บริการที่พักค้างแรมในเครือสมาชิกรวม 10 หลังคาเรือน

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ดำเนินการเมื่อปี 49-50 หากนับถึงปัจจุบันก็รวมเวลาเกือบ 10 ปี จากการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้และการสัมภาษณ์นายมานัด โพธิ์แก้วและนางบุญขึ้น โพธิ์แก้วทำให้ผู้วิจัยพบว่า ภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้ตามที่ระบุไว้ในเล่มรายงานการวิจัยยังคงมีการดำเนินการจนถึงปัจจุบันทั้งการทำปุ๋ยหมักชีวภาพและสารจุลินทรีย์ชีวภาพในขณะเดียวกันก็ยังคงดำเนินการไปถึงเรื่องการเพาะ ปลูกทั้งผลไม้ และพืชผัก ไร่นาสวนผสม ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย ศูนย์เรียนรู้ที่บ้านป่าบุญขึ้นจึงเป็นศูนย์ที่ให้ข้อมูลด้านการเกษตรที่ครบวงจร ตั้งแต่ขั้นตอนการเพาะชำ การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การแปรรูปจนถึงการบริโภค และด้วยประสบการณ์ที่เคยเป็นนักวิจัยที่เคยทำโครงการวิจัยภายใต้การสนับสนุนจาก สกว. ทำให้มีความรู้และทักษะของความเป็นนักวิจัย จึงทำให้สามารถต่อยอดองค์ความรู้โดยมีส่วนร่วมในการหาแนวทางในอนุรักษ์ผืนป่าโดยร่วมมือกับภาคเอกชนรวมถึงการทดลองแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรแบบใหม่ๆ

ถึงแม้แหล่งเรียนรู้จะมีผู้สนใจมาเยี่ยมชม แต่สื่อต่างๆที่อยู่ในศูนย์ที่จะให้ข้อมูลประกอบการบรรยายนั้นค่อนข้างล้าสมัย เก่า ไม่สนใจเกษตรกรที่จะมาเรียนรู้การทำการเกษตรแบบชีวภาพ นอกจากนี้ วิทยากรที่เป็นเกษตรกรแม้ว่าจะมีความรู้และทำการเกษตรแบบชีวภาพประสบความสำเร็จแต่ยังขาดทักษะการสื่อสารโดยเฉพาะทักษะการนำเสนอที่จะดึงดูดใจและสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่เกษตรกรรายอื่นๆที่มาศึกษาดูงาน นั้นหมายความว่า เมื่อเกิดการทำวิจัย คนในชุมชนมีความรู้ แต่ยังเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัว (Tacit knowledge) การจะทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน เพื่อให้เกิด Explicit knowledge จะต้องมีความรู้ทักษะการสื่อสาร (Communication skill) หลายประการ

โครงการวิจัยนี้จะนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ต่อยอดอย่างเป็นรูปธรรม คือ การมุ่งพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ฯ โดยพัฒนาทั้ง Sender/ Message/ Channel/Receiverรวมทั้งการเชื่อมต่อศูนย์การเรียนรู้กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน

ส่วนของผู้ส่งสารที่เป็นเกษตรกรต้นแบบที่ทำเกษตรชีวภาพประสบความสำเร็จนั้น ถือว่าเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญคุณลักษณะของสื่อบุคคลที่สำคัญในการธำรงรักษาความเป็นชุมชนเอาไว้คือ ลักษณะจิตสาธารณะ (Voluntarism) ของบุคคลในชุมชนนั้นที่ทำให้ตัวบุคคลที่เอาใจใส่ต่อกิจการของส่วนรวมมีจิตสำนึกแบบชุมชนนิยม (Communitarianism) ซึ่ง R.Putnumกล่าวว่า ตัวบุคคลเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อความสุขของชุมชน (กาญจนา แก้วเทพและคณะ, 2551: 83-85) สื่อบุคคลกลุ่มนี้มีความรู้ด้านการทำการเกษตรแบบชีวภาพแล้ว แต่ความรู้ยังเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit knowledge) โครงการวิจัยจะพัฒนาทักษะการสื่อสารให้กับเกษตรกรกลุ่มนี้เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลายเป็น Explicit knowledge ที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในชุมชนและกลุ่มเกษตรกรด้วยกัน การถ่ายโอนความรู้ โดย “การสร้างเสริมสมรรถนะการสื่อสาร” ให้แก่ชาวบ้านหรือวิทยากรประจำฐานให้สามารถถ่ายโอนความรู้ที่เป็น Tacit Knowledge เป็น Explicit Knowledge (Knowledge Transfer หรือ Knowledge utilization เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ในชุมชน(กาญจนา แก้วเทพและคณะ, 2551: 49-52)

Message เนื้อหาที่จะถ่ายทอดมี 2 ชั้น คือ Denotative meaning คือ ภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน ส่วนชั้นที่ 2 คือ Connotative meaning นั้น ผู้วิจัยค้นพบว่า มีการประกอบสร้างความหมายได้อย่างหลากหลายและแตกต่างกันตามกลุ่มเป้าหมายทั้งความหมายของเกษตรชีวภาพและความหมายของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ได้แก่ 1) มิติศาสนา คือ การทำ “สวนบุญ” เนื่องจากเป็นการทำสวนที่ไม่ทำร้ายทั้งผู้ผลิตเองและผลผลิตที่ได้ก็ปลอดภัยต่อผู้บริโภค ซึ่งแตกต่างจากการทำสวนโดยใช้สารเคมีที่มีโอกาสทำร้ายคนรอบข้างและผู้บริโภคสูง (สัมภาษณ์นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว) ซึ่งความหมายนี้เป็นการประกอบสร้างความหมายใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับเกษตรกรที่ล้วนแต่เป็นพุทธศาสนิกชน2) คือ การทำการเกษตรแบบยั่งยืนที่เชื่อมโยงปัจจัยต่างๆ แบบองค์รวม ทั้งปัจจัยการผลิต ผลผลิตและตลาด นิเวศพื้นที่ และการดำรงชีวิต วิถีชีวิตและครอบครัว (พัชรินทร์ คำแบ่ง, 2546) 3) ความหมายในมิติเศรษฐกิจ ในแง่การลงทุนทุนการผลิต ความสามารถในการพึ่งตนเองในมิติเศรษฐกิจ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการผลิต ลดรายจ่ายครอบครัว ซึ่งเป็นรากฐานสู่ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ 4) ความหมายในมิติด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทั้ง

สภาพอากาศ ดิน น้ำ สิ่งมีชีวิตต่างๆ 5) ด้านสังคม แหล่งเรียนรู้เป็นพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่สื่อสารที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นพื้นที่ที่เชื่อมชุมชนกับโลกภายนอกชุมชนผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ดังกล่าว 6) มิติด้านภูมิปัญญา คือ การทำการเกษตรที่เกษตรกรผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนาพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ภูมิปัญญาเดิมซึ่งเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ (ทิพย์วัลย์ นามกอง, 2553)

Channel สื่อ หรือช่องทาง หรือ กิจกรรม ซึ่งในที่นี้ คือศูนย์การเรียนรู้การทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน รวมทั้งสื่อและกิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการในศูนย์ในงานวิจัยชิ้นนี้จะพิจารณาทั้งสื่อและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในศูนย์ฯ รวมถึงการมองว่าศูนย์การเรียนรู้ฯ คือ พื้นที่สื่อสารพื้นที่หนึ่งที่ต้องสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

Receiver ผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายที่ศูนย์ฯต้องสื่อสารด้วยมืออย่างหลากหลาย ประกอบด้วย (ก) กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรชีวภาพทั้งในและนอกชุมชนเพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งขึ้น (ข) คนในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ศูนย์การเรียนรู้จะขยายเครือข่ายให้กว้างขึ้น (ค) คนนอกชุมชนที่มาศึกษาดูงานที่ศูนย์เพื่อจะได้เข้าใจและมั่นใจในการทำสวนผลไม้หรือการทำการเกษตรแบบชีวภาพ และ (ง) กลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อจะได้มีความรู้และมีความมั่นใจในการบริโภคผลไม้ที่มาจากสวนแบบชีวภาพรวมทั้งมาท่องเที่ยวเพื่อมาเรียนรู้วิถีการทำเกษตรแบบชีวภาพ

การเกิดขึ้นของศูนย์/ แหล่งเรียนรู้ชุมชนมักจะมีหน่วยงานภายนอกเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการดำเนินการก่อตั้ง แม้ว่าในระยะก่อร่างสร้างตัวผ่านกระบวนการ ขั้นตอนจากการมีส่วนร่วมของชุมชนแม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องที่ยั่งยืนที่จะก่อตั้งขึ้นแต่สิ่งที่ยากยิ่งกว่า คือการบริหารจัดการศูนย์/ แหล่งเรียนรู้ให้ยั่งยืนด้วยการบริหารจัดการของชุมชนภายหลังจากที่หน่วยงานภายนอกออกไป ดังตัวอย่าง ศูนย์การเรียนรู้พื้นฟูภาษาของ-วัฒนธรรมของ แม้ว่า ในกระบวนการวิจัยมีการรวบรวมองค์ความรู้และสร้างศูนย์การเรียนรู้ขึ้นมา แต่ปัญหาคือเรื่องการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ที่จะให้ยั่งยืน (รุ่งเพชร ผันผายและคณะ, 2551)

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง จะเป็นการต่อยอดงานวิจัย เป็นการนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้การทำเกษตรแบบชีวภาพ ที่จะนำไปสู่การขยายเครือข่ายเกษตรกรแบบชีวภาพ ขยายนักสื่อสารการเกษตรในท้องถิ่น ขยายองค์ความรู้เรื่องการทำเกษตรแบบชีวภาพ และเป้าหมายสุดท้ายคือ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะคิดให้แก่ผู้บริโภคผลผลิตที่มาจากสวนเกษตรแบบชีวภาพเพิ่มมากขึ้น

วัตถุประสงค์

- (ก) เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำเสนอเรื่องการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- (ข) เพื่อพัฒนาสื่อและกิจกรรมรวมทั้งพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรแบบชีวภาพให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

(ค) เพื่อประกอบสร้างและสื่อสารความหมายที่หลากหลายให้กับการทำเกษตรแบบชีวภาพและ
ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับเมื่อสิ้นสุดการวิจัย

เมื่อโครงการวิจัยสิ้นสุดลง นักวิจัยคาดหวังผลที่เป็นความยั่งยืน (Outcome) คือ

1. ศูนย์การเรียนรู้ พร้อมฐานการเรียนรู้ต่างๆในชุมชนที่พร้อมในการเป็นพื้นที่สื่อสารที่มี
ประสิทธิภาพ
2. เครือข่ายเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบชีวภาพ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง” ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- (1) แหล่งเรียนรู้และศูนย์เรียนรู้
- (2) เกษตรชีวภาพ
- (3) การสื่อสาร
- (4) การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

(1) แหล่งเรียนรู้และศูนย์เรียนรู้

จากการทบทวนงานวิจัย พบว่า มีการใช้คำว่าแหล่งเรียนรู้และศูนย์เรียนรู้ชุมชนทั้งสองคำ ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยเน้นการทบทวนเรื่องศูนย์เรียนรู้เนื่องจากผู้วิจัยจะปรับจากแหล่งเรียนรู้เป็นศูนย์เรียนรู้ตามความต้องการของชุมชน

(1.1) ความหมายและความสำคัญของศูนย์เรียนรู้

คำว่า “ศูนย์เรียนรู้ชุมชน” มีคำที่ใช้เรียกแตกต่างกันไป เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พ.ศ.2552) ศูนย์เรียนรู้ชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, มปป.; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553) ส่วนโครงการการศึกษาเพื่อปวงชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (Asia-Pacific Programme of Education for All) ของยูเนสโกใช้คำว่า Community Learning Centre หรือ CLC (UNESCO, 1995)

แม้คำที่ใช้เรียก “ศูนย์เรียนรู้ชุมชน” ต่างกัน แต่มีการให้นิยามที่ค่อนข้างสอดคล้องกัน โดยโครงการการศึกษาเพื่อปวงชนแห่งภูมิภาคเอเชียให้ความหมายของศูนย์เรียนรู้ชุมชนไว้ว่าหมายถึงสถาบันการศึกษาส่วนท้องถิ่นที่มีใช้การศึกษาในระบบ เป็นศูนย์ที่ให้บริการทรัพยากรสารสนเทศและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนในชุมชน จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในชุมชนเมืองและมักตั้งและบริหารจัดการโดยคนในท้องถิ่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยการสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน (UNESCO, 1995)

กรมการพัฒนาชุมชนให้คำนิยามศูนย์เรียนรู้ชุมชนว่า เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยมและเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนา

แบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์การเรียนรู้ของประชาชนที่ดำเนินการโดยประชาชนและเพื่อประชาชน ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน(กรมการพัฒนาชุมชน, 2551)

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมายถึง สถานที่ให้บริการข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ตลอดจนกิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆในชุมชนที่สนับสนุนให้คนในชุมชนได้ค้นคว้าหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (ปัญญา จันทโคตร, 2557: 6)

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมายถึง สถานที่หรือแหล่งที่สมาชิกในชุมชนใช้เพื่อการเรียนรู้ประเด็นต่างๆ ร่วมกัน มักเป็นศูนย์หรือกลุ่มที่ชุมชนพร้อมใจกันจัดตั้งขึ้นมาเอง เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน สู่การแก้ปัญหาหรือการพัฒนาตนเอง โดยศูนย์เรียนรู้ของชุมชนที่สามารถช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ ต้องมีลักษณะ ดังนี้(กมลรัฐ อินทรทัศน์และคณะ, 2547)

- 1) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนควรสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของชุมชนที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดและจัดวางไว้แล้ว
- 2) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนต้องสามารถให้ความรู้หรือให้บริการเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การใช้วัสดุอุปกรณ์ วัตถุดิบ และกำลังแรงงานในท้องถิ่น
- 3) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนควรมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมความสามารถในด้านการบริหารจัดการและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกในกลุ่มและในชุมชนนั้นๆ
- 4) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนมีการบริหารจัดการในลักษณะที่ส่งเสริมความสามัคคีของคนในชุมชนและเอื้อประโยชน์ให้กับคนกลุ่มต่างๆ ตามระดับการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน และยุติธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ตลอดเวลา
- 5) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนควรพิจารณาเกี่ยวกับความทันสมัย และเท่าทันของข้อมูลหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของชุมชน เพื่อความเท่าทันกับกระแสต่างๆที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบัน เช่น กระแสของเกษตรอินทรีย์ กระแสของระบบการผลิตตามแนวทางของเกษตรยั่งยืน ฯลฯ
- 6) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนไม่ควรมีการดำเนินงานที่ยุ่งยาก ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถกระจายความรับผิดชอบให้แก่กลุ่มต่างๆ และบุคคลอื่นๆ ในชุมชนได้อย่างทั่วถึง
- 7) ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนควรมีข้อมูลที่จำเป็นสำหรับชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องมีข้อมูลที่เป็นลักษณะที่เป็นองค์รวมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ข้อมูลในส่วนที่ตนเองต้องการได้

กมลรัฐ อินทรทัศน์และคณะ (2547) ศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า กระบวนการหลักเกี่ยวกับการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้เพื่อชุมชนควรมีดังนี้

- 1) มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ
- 2) มีการสร้างทีมงานประสานข้อมูลและการสื่อสารประชาสัมพันธ์ระหว่างเครือข่าย

- 3) ชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานร่วมกันเพื่อตอบสนองชุมชนตนเอง
- 4) มีกระบวนการทำงานแบบแนวราบ ทุกคนมีสิทธิที่เสมอภาคกัน
- 5) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกระดับ/ เวทีความคิด
- 6) มีการเปิดโอกาสให้ชุมชน/ เครือข่ายได้แสดงตัวตน/ ได้แสดงออก
- 7) มีการรวมพลังทางสังคมทุกระดับทั้งในและนอกชุมชน
- 8) มีการบริหารจัดการด้วยตนเอง
- 9) มีการประสานเครือข่าย เช่น หน่วยงานรัฐ และหน่วยงานอื่นๆ ในการทำงานร่วมกัน
- 10) มีการสร้างขบวนการทางสังคมเพื่อทำให้ระบบทุนอุปถัมภ์อ่อนลงและแทนที่ด้วยกระบวนการประชาสังคม
- 11) มีการทำงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้
- 12) มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและวิธีการบริหารจัดการแบบเก่า
- 13) มีความยืดหยุ่นเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ใช่สูตรตายตัวหรือปรับเปลี่ยนยาก
- 14) มีการสร้าง หรือจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างกัน ทั้งภายในเครือข่าย ระหว่างเครือข่าย ตลอดจนถึงในและนอกชุมชน

(1.2) รูปแบบของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทยมีหลายรูปแบบ ดังนี้(ปัญญา จันทโคตร, 2557: 7-11)

1.2.1 ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนภายใต้การสนับสนุนของกรมการพัฒนาชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของชุมชน รวบรวมองค์ความรู้ในชุมชนให้เป็นระบบ สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและคนนอกชุมชน โดยเน้นที่การพัฒนาความคิด พัฒนาอาชีพและรายได้ รวมทั้งแก้ไขปัญหาอื่นๆ ของคนในชุมชน

1.2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบล (กศน.ตำบล) เป็นแหล่งเรียนรู้ภายใต้สังกัดของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) กรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้ดำเนินการจัดให้มีศูนย์การศึกษาตลอดชีวิต เพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมในทุกพื้นที่เพื่อเติมเต็มระบบการศึกษาให้รองรับการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยมีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน สร้างโอกาสและให้บริการการเรียนรู้ตอบสนองความต้องการ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

1.2.3 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

แนวคิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นคือ ศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

สำหรับศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพที่ตั้งอยู่ที่บ้านนางบุญขึ้นซึ่งเป็นสนามในการศึกษาวิจัยและสนามสำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ เดิมชื่อว่าแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น โดยได้รับ

การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และกลุ่มเกษตรกรแกนนำต้องการที่จะยกระดับเป็นศูนย์เรียนรู้โดยนำองค์ความรู้ด้านเกษตรชีวภาพที่ได้จากการทำงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว. เป็นทุนความรู้ในการดำเนินการพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการศึกษาโดยใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในการพัฒนาระบบการสื่อสารแล้ว จากกระบวนการดังกล่าว นักวิจัยและกลุ่มเกษตรกรยังร่วมกันดำเนินการยกระดับจากแหล่งเรียนรู้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนควบคู่กันไปด้วย

(1.3) บทบาทหน้าที่ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมุ่งตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักชุมชนเป็นฐาน และความเป็นประชาธิปไตย บริการโดยทั่วไปของศูนย์มี 4 ด้าน คือ บริการด้านการศึกษาและฝึกอบรม บริการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ บริการพัฒนาชุมชน และบริการสร้างความร่วมมือและเครือข่าย

(1.4) กระบวนการจัดการของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนตามบทบาทหน้าที่ที่มีนั้นต้องมีการจัดทำโครงการและกิจกรรม โดยโครงการทั้งหมดต้องครอบคลุมบทบาทหน้าที่ทั้งหมดของศูนย์และมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน การจัดทำโครงการของศูนย์เรียนรู้มีขั้นตอนการจัดทำ 6 ขั้นตอน คือ กำหนดปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย กำหนดความต้องการเรียนรู้ กำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ลำดับความสำคัญของโครงการ จัดสรรทรัพยากรเพื่อดำเนินโครงการ ดำเนินโครงการและปรับปรุงโครงการ

(1.5) การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนอาจใช้แนวคิดการประเมินแบบ CIPP Model (Stufflebeam, 1983 อ้างใน ปัญญา จันทโคตร, 2557: 34-35) โดยจำแนกการประเมินออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) การประเมินบริบท (Context evaluation) เป็นการประเมินสภาพแวดล้อมในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนว่ามีความเหมาะสมสอดคล้องหรือเอื้อต่อการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของศูนย์เรียนรู้ชุมชนอย่างไร 2) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input evaluation) เป็นการประเมินทรัพยากรหรือปัจจัยต่างๆ ที่ต้องใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายของศูนย์ว่าเป็นอย่างไรร 3) การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินงานของศูนย์ว่ามีการออกแบบการดำเนินงานกระบวนการทำงานและการประเมินผลการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์อย่างไร 4) การประเมินด้านผลผลิต (Product evaluation) เป็นการประเมินกิจกรรมและบริการต่างๆ ของศูนย์ว่าผลลัพธ์จากการดำเนินงานว่ามีความสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่เพียงไร

งานของกัญญพัสดวี กล่อมธงเจริญ (2552) ที่ศึกษา รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่เข้มแข็ง โดยศึกษากลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านดอกแดง จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะการรวมกลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่ประสบความสำเร็จพบว่า การบริหารจัดการที่จะประสบความสำเร็จจะต้องให้สมาชิกในชุมชนมีการวางแผนกำหนดเป้าหมายร่วมกัน กำหนดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่

กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีการทำงานร่วมกันเป็นทีม การติดต่อสื่อสารใช้วิธีการประชุมกลุ่มร่วมกันระหว่างสมาชิก สมาชิกทุกคนภายในกลุ่มมีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน มีการติดตามและประเมินผลให้เป็นไปตามแผน และมีการชี้แจงให้สมาชิกทราบผลการดำเนินงานภายในที่ประชุม

ปัญญา จันทโคตร (2557) ศึกษาการพัฒนาตัวแบบศูนย์เรียนรู้ชุมชนสำหรับประเทศไทย พบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนมี 7 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยผู้นำและคนในชุมชน 2) ปัจจัยบุคลากรและการได้รับการสนับสนุน 3) ปัจจัยคุณสมบัติและความสามารถของบุคลากร 4) ปัจจัยอาคารสถานที่และครุภัณฑ์ 5) ปัจจัยโครงสร้างและการบริหาร 6) ทรัพยากรและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ และ 7) กิจกรรมและบริการ ส่วนตัวแบบศูนย์เรียนรู้ชุมชนสำหรับประเทศจะประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) เป้าหมายของศูนย์เรียนรู้ชุมชน 2) หน้าที่หลักกลุ่มเป้าหมายและวิธีการจัดการเรียนรู้ 3) ทรัพยากรองค์การ 4) ปัจจัยสนับสนุน

(2) เกษตรชีวภาพ

แนวคิดพื้นฐานของเกษตรชีวภาพ คือ การทำเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างจากระบบเกษตรแผนใหม่ที่มีมุ่งเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตต่างๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตเฉพาะพืชที่ปลูกซึ่งปลูกฝังความคิดแบบแยกส่วน เพราะให้ความสนใจเฉพาะแต่ผลผลิตของพืชหลักที่ปลูก โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการเกษตรหรือสิ่งแวดล้อมสำหรับเกษตรชีวภาพซึ่งเป็นการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งนี้ เพราะเกษตรชีวภาพอาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต (พิชยา นามเมือง, 2553)

เกษตรชีวภาพจึงปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีการเกษตรมีผลต่อกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศ นอกเหนือจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีการเกษตรแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของวงจรของธาตุอาหาร การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตรและการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ (พิชยา นามเมือง, 2553)

นอกจากนี้ เกษตรชีวภาพยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น มุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำการเกษตรสำหรับเกษตรกร ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม เป็นวิธีการผลิตที่เกษตรกรต้องอ่อนน้อมและเรียนรู้ในการดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ อาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำการเกษตร วิธีการผลิตเกษตรชีวภาพจึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึ่งพิงธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย แต่ในขณะเดียวกัน เกษตรชีวภาพก็ไม่ได้ปฏิเสธการผลิตเพื่อการค้า เพราะตระหนักว่าครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องพึ่งพาการจำหน่ายผลผลิตเพื่อเป็นรายได้ในการดำรงชีพ รวมทั้งการพยายามพัฒนามาตรฐานการผลิตและระบบการตรวจสอบรับรองที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคได้ว่า ทุกขั้นตอนการผลิต แปรรูป และการจัดการนั้นเป็นการทำงานที่พยายามอนุรักษ์และ

ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาคุณภาพของผลผลิตให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด (พิชยา นามเมือง, 2553)

หลักการของเกษตรชีวภาพ คือ 1) การหมุนเวียนของธาตุอาหาร 2) ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน 3) ความหลากหลายที่สัมพันธ์กันอย่างสมดุลในระบบนิเวศ 4) การอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตร 5) การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต 6) การพึ่งพากลไกธรรมชาติในการทำเกษตร (<http://www.greennet.or.th/producer/14100.htm>)

การทำเกษตรชีวภาพมีหลักการและแนวคิดคล้ายกับการทำการเกษตรทางเลือกแบบอื่น เช่น เกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืช แต่จะอาศัยการปลูกพืชหมุนเวียน เศษซากพืชมูลสัตว์ พืชตระกูลถั่ว ปุ๋ยพืชสด การใช้ธาตุอาหารจากการผุพังของหินแร่ รวมทั้งการใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ แต่ระบบเกษตรชีวภาพเป็นระบบเกษตรที่พยายามสร้างความสมดุลของระบบนิเวศภายในฟาร์ม อย่างไรก็ตามกลุ่มนี้มิได้ปล่อยให้ธรรมชาติเป็นผู้จัดการทุกสิ่ง แต่มนุษย์ต้องทำงานร่วมกับธรรมชาติ แต่จะไม่แทรกแซงในสิ่งที่ธรรมชาติทำเองได้ การทำเกษตรชีวภาพจะคล้ายกับเกษตรกรรมอินทรีย์ เช่น ไม่ใช้สารเคมี การหมุนเวียนของเสียกลับมาใช้ใหม่ มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดหมุนเวียนเพื่อรักษาความสมบูรณ์ของดิน ข้อแตกต่างของกลุ่มเกษตรอินทรีย์กับเกษตรชีวภาพอยู่ที่กลุ่มของเกษตรชีวภาพจะให้ความสนใจในการวิจัยการเกษตรมากกว่า

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรชีวภาพ พบว่า ปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตแบบเกษตรชีวภาพหรือแม้แต่เกษตรอินทรีย์ล้วนแต่เป็นผลมาจากความล้มเหลวของการจัดการด้านการเกษตรแบบพึ่งพาจากภายนอกของเกษตรกรเป็นหลัก จนนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่มีความเสี่ยง การทำมาหากินต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่ของรัฐมาฝึกอบรม ดินน้ำเสียหายไปกับสารเคมีและปุ๋ยเคมี ผลผลิตที่ได้ต้องขายผ่านพ่อค้าแม่ค้าคนกลาง เกิดภาระหนี้สิน ไม่มีเวลาดูแลครอบครัว ประสบปัญหาสุขภาพ (พิชยา นามเมือง, 2553) ในขณะที่การศึกษาของวิญญู พันธุ์โต (2545) พบว่า ปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนจากเกษตรแบบเคมีมาเป็นเกษตรแบบอินทรีย์ เนื่องจากเกิดความตระหนักและเชื่อมโยงความคิด ความรู้ที่ได้จากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่เข้ามากระทบมีการจัดทำกระบวนการกลุ่มที่มีการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมอย่างต่อเนื่อง โดยการวางแผน กำหนดนโยบาย สร้างกิจกรรมและร่วมกันตัดสินใจในรูปของกลุ่ม โดยกลุ่มที่ประสบความสำเร็จและทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องเป็นผลจากความตั้งใจและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนกลุ่มที่เลิกทำพบว่า มีปัญหาและอุปสรรคมาจากภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว และภาระหนี้สิน เนื่องจากระยะเวลาในการดำเนินการกว่าจะประสบความสำเร็จยาวนาน ค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงฟื้นฟูเพิ่มขึ้น การดูแลผลผลิตที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อน

โดยสรุปแล้วเงื่อนไขที่มีผลทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ เกิดจากเงื่อนไข ประกอบด้วย 1) เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ต้นทุนการผลิตสูง รายได้ไม่แน่นอน ตลาดผูกขาด และภาวะหนี้สิน เมื่อเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์พบว่า สามารถลดต้นทุนการผลิต รายได้สม่ำเสมอ ตลาดที่แน่นอนและเกิดธุรกิจขนาดเล็กในชุมชน 2) เงื่อนไขด้านสังคม ได้แก่ การพัฒนา

ตามกระแสนโยบายของรัฐ ภาวะผู้นำชุมชน ปัญหาด้านสุขภาพของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติและเพื่อนบ้าน สภาพการรับรู้และการยอมรับ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เมื่อเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์พบว่า เกิดระบบการเรียนรู้ เกิดระบบคุณค่า สุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น มีอิสระในตัวเองและเกิดเครือข่ายระหว่างชุมชน และ 3) เงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาดินเสื่อมโทรม เมื่อเปลี่ยนเป็นเกษตรอินทรีย์พบว่า สภาพดินดีขึ้น เกิดความหลากหลายของพืชที่ปลูกในพื้นที่ และสภาพอากาศชุมชนดีขึ้น (สายัณห์ กุลวงศ์, 2547)

การทำเกษตรชีวภาพนั้นสามารถดำเนินการได้จริง ทั้งช่วยลดต้นทุนการผลิตที่แต่เดิมต้องพึ่งพาสารเคมีโดยไม่กระทบต่อผลผลิต มีผลดีต่อสุขภาพทั้งกับเกษตรกรและผู้บริโภค รวมทั้งลดปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมี แต่สิ่งที่ยังทำให้การทำเกษตรชีวภาพยังไม่ขยายตัวไปสู่กว้าง เนื่องจากเกษตรกรยังไม่เชื่อมั่นในการทำการเกษตรแบบชีวภาพ โดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ ซึ่งเกรงจะกระทบต่อผลผลิตซึ่งจะสัมพันธ์กับรายได้ของครอบครัว ดังนั้น การสร้างความเชื่อมั่นให้เกษตรกรรายใหม่จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ (ไพเราะ ศิริการและคณะ; 2547, มานัด โพธิ์แก้วและคณะ; 2549, กรุณสินทร์ ศรีโมรา; 2551, เลิศฤทธิ ทรัพย์เฉลิมและคณะ; 2555)

ในมุมมองของผู้วิจัยเองเห็นว่าการสร้างความเชื่อมั่นให้เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิตเพียงฝ่ายเดียวคงไม่เพียงพอ การให้ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงการสนับสนุนการบริโภคผลผลิตจากการทำเกษตรแบบชีวภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน

(3) แนวคิดเรื่องการสื่อสาร

แนวคิดเรื่องการสื่อสาร ผู้วิจัยจะใช้ 3 แนวคิด ได้แก่

- (ก) องค์ประกอบของการสื่อสาร
- (ข) การสื่อสารเพื่อการพัฒนา
- (ค) การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม

(ก) องค์ประกอบของการสื่อสารประกอบด้วย

(1) ผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นสื่อบุคคลใช้แนวคิดเรื่องความสามารถด้านการสื่อสารและแนวคิดเครือข่ายการสื่อสาร เนื่องจากทีมคณะผู้วิจัยได้สืบค้นภูมิปัญญาและมีความรู้เรื่องการทำการเกษตรชีวภาพแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การเผยแพร่ความรู้ ซึ่งต้องอาศัยความสามารถด้านการสื่อสารที่จะต้องประกอบ 3 มิติ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ และกลยุทธ์การสื่อสาร (กาญจนา แก้วเทพ, 2549a: 49-59)

(2) สาร ซึ่งจะใช้แนวคิดเรื่องการประกอบสร้างความหมาย ซึ่งความหมายที่ถูกประกอบสร้างมองได้ในหลากหลายมิติ เช่น (ก) มิติทางศาสนา ที่ความหมายของการทำสวนแบบชีวภาพเป็นการทำ “สวนบุญ” ไม่ทำร้ายตนเอง ชุมชน ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม (ข) มิติแบบองค์รวม คือ การปรับเปลี่ยนจากเกษตรเชิงพาณิชย์ไปสู่เกษตรอินทรีย์ โดยกลุ่มเกษตรกรให้ความหมายว่า การเกษตรเชิงพาณิชย์มีผลกระทบที่เชื่อมโยงกับปัจจัยต่างๆอย่างเป็นองค์รวม คือ ปัจจัยการผลิต ผลผลิตและตลาด นิเวศพื้นที่ และการดำรงชีวิต วิถีชีวิตและครอบครัว (ค) มิติด้านสิ่งแวดล้อม ที่สื่อความหมายถึงการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (ง) มิติด้านเศรษฐกิจ ที่หมายถึง การลดต้นทุนการผลิต ทำให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ (จ) มิติด้านภูมิปัญญา เพราะการทำเกษตรชีวภาพ คือ การย้อนกลับไปหาภูมิ

ปัญญาที่เป็นทุนความรู้ของชุมชนเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาชุมชน ฯลฯ หมายความว่า เกษตรชีวภาพมีความหมายที่หลากหลาย ในการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้จึงต้องเลือกสาร หรือออกแบบสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (พัชรินทร์ คำแปง, 2546) (3) สื่อ พื้นที่ กิจกรรม เวลา ที่เป็นช่องทางในการนำเสนอสารไปสู่กลุ่มเป้าหมายต่างๆ รวมถึงแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สื่อสาร(4) ผู้รับสาร ซึ่งมีทั้งเกษตรกรในชุมชน เกษตรกรนอกชุมชน ผู้บริโภค

(ข) การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development Communication)

กาญจนา แก้วเทพ (2543: 10-22) กล่าวถึง “การสื่อสารเพื่อการพัฒนา” (Development Communication) ว่าเป็นการประสานระหว่างแนวคิดเรื่อง “การพัฒนา” และ “การสื่อสาร” โดยมีพัฒนาการมา 3 ยุคสมัยตามลักษณะของกระบวนทัศน์ (Paradigm) ด้านการพัฒนา เริ่มต้นจากยุคแรก คือ ยุคพัฒนาความทันสมัย (Dominant/ Modernization Paradigm) อยู่ในช่วงทศวรรษที่ 1960-1970 เน้นการพัฒนาโลกที่สามให้มีความทันสมัยแบบตะวันตก ซึ่งลักษณะของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในยุคนี้มีความเชื่อว่า ความรู้ความเข้าใจเรื่องการพัฒนาจะอยู่ในหมู่ข้าราชการหรือนักวิชาการด้านการพัฒนาเท่านั้น บุคคลเหล่านี้ต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวไปให้แก่ประชาชนในชนบทที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ รูปแบบการสื่อสารจึงเป็นการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) โดยผู้ส่งสารมีความตั้งใจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในฝ่ายผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว

อย่างไรก็ตาม ผลของการพัฒนาตามแนวคิด Modernistic ตลอดระยะเวลา 2 ทศวรรษ กลับพบว่า “มีความทันสมัยแต่ไม่พัฒนา” (Modernization without Development) (กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 22-25) กล่าวคือ มีความเจริญทางวัตถุ แต่กลับเกิดปัญหาสังคม เกิดความเสื่อมโทรมในมิติต่างๆ ซึ่งมีข้อวิพากษ์วาระกระบวนทัศน์ Modernistic หลายประเด็น อาทิ เป็นแนวคิดที่มีลักษณะ Ethnocentric ที่ถือเอาข้อเท็จจริงจากชาติใดชาติหนึ่งเป็นศูนย์กลางแล้วขยายออกไปสรุปยังประเทศอื่นโดยลืมนึกถึงความแตกต่างของแต่ละประเทศ นอกจากนี้ ยังเป็นการพัฒนาที่เน้นแต่มิติทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวโดยละเลยมิติอื่นๆ ของสังคม

พร้อมกันนี้แนวคิดเรื่อง “การสื่อสารเพื่อการพัฒนา” ยังถูกตั้งคำถามถึงประสิทธิภาพของการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) ที่ส่วนใหญ่มักจะประสบความล้มเหลว โดย Bordenave(อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 23-24) อธิบายสาเหตุของความล้มเหลวนี้ว่ามาจากการที่การสื่อสารเพื่อพัฒนากระแสหลักนั้นไม่ได้เปิดโอกาสให้บุคคลได้ตั้งคำถาม ทั้งที่เนื้อหาข่าวสารแบบใหม่ขัดแย้งกับธรรมเนียมปฏิบัติของชาวบ้านที่มีมายาวนาน และเมื่อต้องตัดสินใจเลือกชาวบ้านก็มักเลือกอยู่กับความคิดเก่าที่คุ้นเคยมากกว่าแนวคิดใหม่แปลกหน้า

ขณะเดียวกันยังพบว่าการสื่อสารเพื่อพัฒนากระแสหลักมักสนใจแต่มิติเชิงปริมาณแต่มองข้ามมิติเชิงคุณภาพ เช่น เน้นที่การเปิดรับสารของประชาชน แต่ไม่สนใจเนื้อหาที่ชาวบ้านเปิดรับชมเลย เป็นต้น ส่งผลให้การสื่อสารเพื่อพัฒนาในยุคหลังให้ความสนใจกับการออกแบบเนื้อหาข่าวสาร (Design of Media messages) โดยมีการประเมินความต้องการของผู้รับสารอย่างเป็นระบบ และให้ความสำคัญกับการให้ผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบเนื้อหาข่าวสารด้วย

ยุคที่สองของแนวคิดเรื่องการพัฒนาคือ ยุคของกระบวนทัศน์ Dependency ที่พัฒนาขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1960 มีสาระต่อต้านกระบวนทัศน์ Modernistic โดยมองว่า การพัฒนาความทันสมัยเป็นเพียงกลไกที่เอื้อให้ประเทศพัฒนาแล้วดูดซับเอาทรัพยากรและความมั่งคั่งจากประเทศด้อยพัฒนาไปใช้ประโยชน์ ดังนั้น กระบวนทัศน์ Dependency จึงให้ความสนใจกับ “ความเสมอภาคเท่าเทียม” ในเรื่องการไหลเวียนของข่าวสารระหว่างประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา (Servaes อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 26-27) อย่างไรก็ตาม Servaes มองว่า ทั้งกระบวนทัศน์ Modernistic และ กระบวนทัศน์ Dependency ที่ดูเหมือนขัดแย้งกันนี้ อันที่จริงแล้วแทบไม่ต่างกัน เพราะต่างยังคงเน้นการพัฒนาที่สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และยังคงใช้มิติเชิงปริมาณเป็นแนวทางหลักในการศึกษา ขณะที่การสื่อสารเพื่อการพัฒนา ก็ยังคงเป็นรูปแบบการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) ไหลจากโครงสร้างสังคมส่วนบนลงสู่โครงสร้างสังคมส่วนล่าง (Top-down) เหมือนกัน

หลังจากความขัดแย้งของทั้งสองกระบวนทัศน์ แนวคิดเรื่องการพัฒนาและการสื่อสารเพื่อการพัฒนาได้ปรับตัวเข้าสู่ยุคที่สาม คือ ยุคของกระบวนทัศน์ Alternative หรือ Multiplicity Paradigm ที่ไม่เชื่อว่าการพัฒนามีสูตรสำเร็จเพียงสูตรเดียวที่จะสามารถใช้ได้ผลในทุกสังคมเช่นสองกระบวนทัศน์แรก โดยกระบวนทัศน์ใหม่นี้ได้ลดความเป็นสากล (Universalistic) ลง แล้วเพิ่มสัดส่วนลักษณะที่เป็นท้องถิ่น (Localistic) ให้มากขึ้น เป้าหมายการพัฒนาของแต่ละสังคมก็จะต่างออกไป และเส้นทางที่จะไปถึงเป้าหมายก็ไม่จำเป็นต้องเป็นเส้นทางเดียว ดังนั้น จึงมีปรากฏการณ์ใหม่ๆ ในการพัฒนาเกิดขึ้น เช่น วิธีการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach) การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น

ขอบเขตของการสื่อสารในกระบวนทัศน์ Alternative ก็กว้างขวางตามไปด้วย ไม่จำกัดขอบเขตการสื่อสารเฉพาะแค่การใช้สื่อมวลชน แต่ใช้การสื่อสารในทุกระดับ และไม่ได้มีเป้าหมายแค่ถ่ายทอดความรู้ แต่มีเป้าหมายที่หลากหลายและกว้างขวาง อาทิ การเพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชน (Empower) การส่งเสริมความเสมอภาค ประสานแนวคิดจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ซึ่งสะท้อนว่าบทบาทของการสื่อสารได้เปลี่ยนจากบทบาทการเป็นพาหนะในการนำแนวคิดใหม่จากภายนอกเข้าไปแทนที่แนวคิดเก่า มาเป็นบทบาทผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ให้แก่ชุมชนแทน (กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 28-29)

(ค) การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Communication)

กาญจนา แก้วเทพ (2543: 52-55) ระบุว่า ในการทบทวนความล้มเหลวของการพัฒนาที่ใช้กระบวนทัศน์ Modernistic พบว่ามีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ ประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนาไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังนั้น ในการปรับปรุงแนวคิดเรื่องการพัฒนาจึงมีบางแนวคิดนำเสนอประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมเข้ามาเป็นประเด็นหลัก เรียกว่า “การพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วม” ซึ่งมีเป้าหมายกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง สร้างความมั่นใจกับชาวบ้านในคุณค่าของตนเอง เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน พิสูจน์ว่าชาวบ้านสามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้หากได้รับโอกาส นอกจากนี้ การที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม

และมีผลการสื่อสารก็จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่นๆต่อไป รวมถึงเพิ่มสัดส่วนการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนถ่วงดุลกับการสื่อสารจากภายนอกที่อัดฉีดแต่ความบันเทิงเข้าไปในชุมชน

สำหรับการมีส่วนร่วมในการสื่อสารนั้น มีปัจจัยที่มีส่วนกำหนดระดับของการเข้ามามีส่วนร่วมดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 55-57)

1)เป้าหมายของการสื่อสารได้กำหนดให้ชุมชนหรือชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ระดับการเข้าร่วมแสดง ระดับการเป็นผู้รับสารที่ให้ปฏิกิริยาย้อนกลับ (feedback) ระดับวางนโยบาย เป็นต้น

2)ลักษณะการโต้ตอบของการสื่อสาร (Interactivity) ที่ยังมีการโต้ตอบกันมากเท่าใดโอกาสที่จะสร้างการมีส่วนร่วมก็มากขึ้นเท่านั้น

3)ใครคือผู้ส่งสาร หมายถึง ชาวบ้านหรือคนในชุมชนมีโอกาสนำเสนอความคิดเห็นน้อยเพียงใด ทั้งถึงหรือไม่

4)ประเภทของเนื้อหาสาระ มีความเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือไม่ นอกจากนี้วิธีการนำเสนอเนื้อหาที่มีลักษณะสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน (dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group decision making) ก็จะทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น

5)ประเภทของช่องทาง/สื่อ สื่อขนาดเล็ก เช่นสื่อเฉพาะกิจและสื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยจะเอื้อให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อมวลชนหรือสื่อใหม่แปลกหน้า

6)ผู้รับสารและการมีปฏิกิริยาตอบสนอง (Feedback) ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการถือเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ทั้งนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2543: 57-61)ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเอาไว้ 3 ระดับ จากน้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุด ดังนี้

1)การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver User)นับเป็นระดับการมีส่วนร่วมในระดับล่างสุดของกระบวนการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม โดยผู้รับสารยังคงมีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารอย่างเดียว แต่สิ่งที่อาจเปลี่ยนแปลงไปในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมคือ การขยายแนวคิดของผู้รับสารให้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตน (Right to know/ Right to be inform) และขยายไปถึงสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะด้วย (Right to inform) นอกจากนี้ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะต้องสร้างหลักประกันการมีส่วนร่วมทั้งขาเข้า (Input) และขาออก (Output) ที่สำคัญต้องคำนึงถึงช่องทางข่าวสาร (Channel) ว่ามีช่องทางใดบ้างที่ชาวบ้านจะได้รับ-ส่งข่าวสารอย่างทั่วถึง

2)การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต/ผู้ร่วมแสดง (Sender/Producer/Co-producer/Performance)โดยแบ่งตามแนวคิดของการผลิตสื่อออกเป็น 3 ขั้น คือ

2.1)ขั้นก่อนการผลิต (Pre-production Stage) ได้แก่ การเลือกประเด็น การเลือกแง่มุมที่จะนำเสนอ การรวบรวมข้อเท็จจริงมาใช้เป็นวัตถุดิบการเขียนบท การเลือกฉากและตัวแสดง เป็นต้น

2.2) ขั้นตอนการผลิต (Production Stage) ได้แก่ ขั้นตอนการผลิต เช่น จัดรายการวิทยุ ถ่ายทำภาพยนตร์ เป็นต้น

2.3) ขั้นตอนหลังการผลิต (Post-production Stage) เช่น การตัดต่อ การเพิ่มเติมด้านเทคนิคต่างๆ

ทั้งนี้ ชาวบ้านอาจเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาจำเป็นต้องมีการสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติมหรือต้องมีการปรับเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่า เช่น ปรับวิธีการทำงานของสื่อมวลชน การอบรมชาวบ้านให้มีความรู้หรือเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการผลิตก่อน หรือเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในช่วงเตรียมการผลิต รวมทั้งการทำงานร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับนักสื่อสาร เช่น การเลือกประเด็น การเลือกสถานที่ การให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกระบวนการผลิต เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner) คือการมีบทบาทวางแผนและกำหนดนโยบายการใช้สื่อที่รวมเอาชุมชนเข้ามาอยู่ในโครงสร้างการสื่อสารของชุมชน ทั้งการกำหนดความเชื่อมโยงในการใช้สื่อในระดับกว้าง และการกำหนดนโยบายของสื่อบางประเภทที่จะเข้ามาในชุมชนซึ่งเป็นระดับแคบ การมีส่วนร่วมระดับนี้ถือเป็นรูปแบบสูงสุดของการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม แต่จะพบว่า ยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงสัดส่วนของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในขั้นนี้ อาจมีตัวแทนบางคนจากชุมชนเท่านั้นที่เข้ามาดำเนินการได้

ในส่วนของการวิจัย “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ” ได้ใช้รูปแบบของการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ในทุกระดับตั้งแต่ระดับการมีส่วนร่วมเข้มข้นสูงสุด คือ การที่ชาวบ้านมีฐานะเป็นผู้วางแผนและกำหนดนโยบายในการสื่อสาร ทั้งยังเป็นผู้ส่งสารหลักและประสานความร่วมมือกับนิสิตและเยาวชนในการจัดทำสื่อภายในศูนย์เรียนรู้ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในระดับที่เข้มข้นรองลงมา ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายก็มีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสารที่พร้อมจะขยายกรอบความคิดให้กว้างไกลออกไปเพื่อที่จะนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพให้มีประสิทธิภาพ

(4) แนวคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

กาญจนา แก้วเทพ (2553: 18-24) ได้อธิบายถึงที่มาของแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากแรงผลักดัน 2-3 ประการ คือ กระแสเรื่อง “วิจัยแล้วขึ้นห้าง” ทั้งที่งานวิจัยแต่ละชิ้นมีการลงทุนทรัพยากรจำนวนไม่น้อย จึงมีการตั้งคำถามในเชิง “การลงทุน-ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น” (cost-benefit) ขึ้น ขณะเดียวกันกระบวนการวิจัยก็เป็นที่ยอมรับว่าเป็น “กระบวนการแสวงหาความรู้ที่มีประสิทธิภาพกว่าการแสวงหาความรู้แบบอื่นๆ ส่งผลให้กระบวนการวิจัยขยายตัวไปสู่แวดวงอื่นๆ นอกเหนือจากแวดวงวิชาการ และแตกตัวเป็นสายพันธุ์ใหม่ๆ เช่น งานวิจัยเชิงนโยบาย มองเป้าหมายของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้คุ้มค่าตั้งแต่ต้น ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมของกระบวนการที่เรียกว่า “การบริหารจัดการงานวิจัย” เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

สำหรับการใช้ประโยชน์จากผลการวิจัยของไทยนั้น กาญจนา แก้วเทพ (2553: 68-70) ได้สรุปผลว่ามีการใช้ประโยชน์เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ 4 ลำดับ ได้แก่ 1)ใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการวิจัยขั้นต่อไป 2)ใช้แก้ปัญหาในการดำเนินงานของหน่วยงานที่วิจัย 3)ใช้ประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมาย 4)ใช้เพื่อนำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ ซึ่งแนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยควรมีลักษณะสมดุลทั้ง 4 ด้าน และมีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายและคุ้มค่าโดยอาจจะมีการนำมาใช้อย่างน้อยใน 2 มิติ คือ มิติด้านการใช้ประโยชน์จากเนื้อหา/ผลงานวิจัย (research product) และมิติด้านการใช้ประโยชน์จากตัววิธีการวิจัย (research process)

ในการสังเคราะห์ผลงานวิจัยจากชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ สวช. (2551-2) จำนวน 47 โครงการของกาญจนา แก้วเทพ (2553: 71-86) มีมิติในการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่น่าสนใจ 4 มิติ ได้แก่ มิติของลักษณะกิจกรรม มิติของการทำงานกับสถาบัน มิติของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยตามแนวทางของ สวช. กระทรวงวัฒนธรรม และมิติกลยุทธ์การทำงานวัฒนธรรม โดยมีที่น่าสนใจและมีความสอดคล้องในการดำเนินโครงการวิจัย “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ” ในครั้งนี้ คือ มิติของลักษณะกิจกรรม ซึ่งแบ่งย่อยได้ ดังนี้

1)การนำผลการวิจัยมาใช้ในการคืนข้อมูลให้ชุมชน ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญ 7 ประการ ได้แก่

ก)สถานะของการคืนข้อมูลแก่ชุมชน ซึ่งต้องเป็นไปอย่างครบวงจร คือ ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโจทย์การวิจัย ร่วมให้ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล รวมถึงมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์-สังเคราะห์ด้วย ซึ่งจะเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) ที่ทำให้งานวิจัยมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ข)เป้าหมายของการคืนข้อมูล สามารถทำได้หลายแบบ เช่น เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เพื่อสร้างความสมบูรณ์ของข้อมูล เพื่อจัดระบบชุดความรู้-ข้อมูลกลับคืนให้ชุมชน เพื่อตรวจสอบปฏิกิริยาของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการขบคิด/ทบทวนต่อประเด็นการวิจัย เพื่อช่วยกระตุ้นให้ชุมชนค้นคิดกิจกรรมสำหรับอนาคต เพื่อคณะวิจัยจะได้ให้ข้อเสนอแนะแก่ชุมชน เป็นต้น

ค)รูปแบบของการคืนข้อมูล สามารถทำได้หลายแบบเช่นกัน อาทิ การนำเสนอแบบปากเปล่า การนำเสนอด้วยภาพถ่ายประกอบการเล่าผลการวิจัย การนำเสนอด้วยการจัดเวทีเสวนา เป็นต้น

ง)กลุ่มเป้าหมาย (Target group) เป็นประเด็นที่นักวิจัยจะต้องตัดสินใจว่าจะคืนข้อมูลให้กับกลุ่มเป้าหมายใด ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นทั้งชุมชนเสมอไป

จ)การคัดเลือกและจัดระบบ/ออกแบบเนื้อหาข้อมูล (Message Selection/Design) ซึ่งต้องมีการคัดเลือกและออกแบบให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ไม่ควรใช้เนื้อหาแบบเดียวกันสำหรับทุกเป้าหมาย/ทุกกลุ่มเป้าหมาย/ทุกรูปแบบ

ฉ)ระยะเวลา/สถานที่/วัสดุอุปกรณ์ โดยคำนึงถึงความสะดวกของชุมชนเป็นหลัก และช่วงเวลาที่เหมาะสมมักจะอยู่ที่ประมาณ 2-3 ชั่วโมง

ข)ผู้นำเสนอข้อมูล ซึ่งโดยทั่วไปมักมองว่าควรเป็นนักวิจัยจากภายนอก แต่ในบางโอกาสอาจใช้การทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับตัวแทนจากชุมชน เช่น เยาวชน ซึ่งสามารถเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงได้ดีมาก แต่ต้องมีการเตรียมความพร้อมกันก่อน

2)การนำผลการวิจัยไปค้นคิดการทำกิจกรรม ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานภาพที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ โดยอาจแยกเป็น 4 ประเภทย่อย ได้แก่ การจำลองกิจกรรมเดิมที่สูญหายขึ้นมาใหม่ การเพิ่มเติมกิจกรรมเดิมให้สมบูรณ์การสร้างกิจกรรมใหม่ และการใช้วิถีกิจกรรมแบบเก่าและแบบใหม่เข้าด้วยกัน

3)การนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนงาน (Planning)

4)การนำผลการวิจัยไปใช้ในการผลักดันนโยบาย (Policy) ซึ่งเป็นงานระดับสูงมากขึ้น และใช้ทรัพยากรมากขึ้น แต่ก็ให้ผลที่ต่อเนื่องและครอบคลุมมากขึ้น

5)การนำผลวิจัยไปใช้ในการประสานความร่วมมือ (Coordinating)

6)การนำผลการวิจัยไปใช้ในการสร้างเครือข่าย (Networking) อันจะนำไปสู่การระดมทรัพยากรในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกำลังคน แรงงาน งบประมาณ การประสานงาน สถานที่ เป็นต้น โดยเครือข่านั้นมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการสร้างเครือข่าย

7)การนำผลการวิจัยไปใช้ในการขยายกลุ่มเป้าหมาย อันอาจจะเนื่องมาจากความจำเป็นหรือเป็นจิตสำนึกแห่งการแบ่งปันก็ได้

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง” เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่จะทำให้กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสามารถรวมตัวกันทำงานจนทำให้กลุ่มเป้าหมายมีความสามารถเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของข้อมูล เพราะข้อมูลจะช่วยให้ประชาชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและพัฒนาต่อไปได้ ประชาชนจะเกิดความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการฝึกฝนประชาชนให้ทำวิจัยเป็น โดยการสร้างทีมวิจัยท้องถิ่นหรือนักวิจัยท้องถิ่น

หัวใจของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมคือการจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะฉะนั้นการจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วมจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ต้องทำควบคู่กันไป โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การส่งเสริมให้นาบุคลากรและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนามากที่สุด โดยนักวิจัยภายนอกชุมชนทำหน้าที่เป็นนักจัดองค์กร ช่วยอบรมความรู้และทักษะของการทำวิจัยให้แก่ชุมชน ระวังในการครอบงำความคิดและการตัดสินใจของชุมชน และส่งเสริมให้ชาวบ้านเป็นผู้มีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการ PAR โดยการช่วยประสานงาน การให้ความรู้ทางวิชาการและเทคนิคต่างๆ เป็นต้น

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ(1) เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำเสนอเรื่องการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) เพื่อพัฒนาสื่อและกิจกรรมรวมทั้งพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรแบบชีวภาพให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และ (3) เพื่อประกอบสร้างและสื่อสารความหมายที่หลากหลายให้กับการทำเกษตรชีวภาพและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

การดำเนินกิจกรรมการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม (PAR) โดยการดำเนินกิจกรรมการวิจัย มีดังนี้

- (1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของศูนย์เรียนรู้การทำเกษตรชีวภาพ ตำบลตะพง อ.เมือง จ.ระยอง รวมทั้งศึกษาทุนชุมชน โดยให้เกษตรกรแกนนำเข้ามามีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลสภาพปัจจุบันก่อนที่จะใส่กระบวนการพัฒนาการสื่อสาร (treatment) ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย
- (2) การร่วมกันวิเคราะห์คุณลักษณะ (Attribute analysis) ของการทำสวนแบบเกษตรชีวภาพ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งเกษตรกรและกลุ่มเยาวชนได้เข้าใจการทำสวนแบบเกษตรชีวภาพอย่างลึกซึ้งเพื่อที่จะนำไปสู่การประกอบสร้างและสื่อสารความหมายในแง่มุมที่หลากหลายกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน
- (3) ทดลองให้เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนที่เป็นบุตรหลานของเกษตรกรร่วมกันผลิตสื่อในศูนย์การเรียนรู้และสื่อประจำแต่ละฐาน โดยมีวิทยากรไปให้ความรู้เรื่องการผลิตสื่อและเกษตรกรแกนนำให้ความรู้เรื่องการทำเกษตรแบบชีวภาพเป็นการขยายกลุ่มเป้าหมายไปสู่เยาวชนในชุมชน

- (4) ทดลองให้นิสิตมหาวิทยาลัยบูรพาผลิตสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้โดยเกษตรกรแกนนำมีส่วนร่วมในการให้ความรู้เรื่องการทำเกษตรชีวภาพ
- (5) อบรมให้ความรู้เรื่องทักษะการสื่อสาร (Communication skills) เพื่อพัฒนาแกนนำให้เป็นสื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเกษตรแบบชีวภาพ
- (6) หลังจากผลิตสื่อและพัฒนาแกนนำแล้ว มีการวัดประสิทธิผลในการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำสวนแบบเกษตรชีวภาพกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ
- (7) การจัดเวทีระดมความคิดและคืนข้อมูลให้ชุมชน

สามารถสรุปรายละเอียดการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

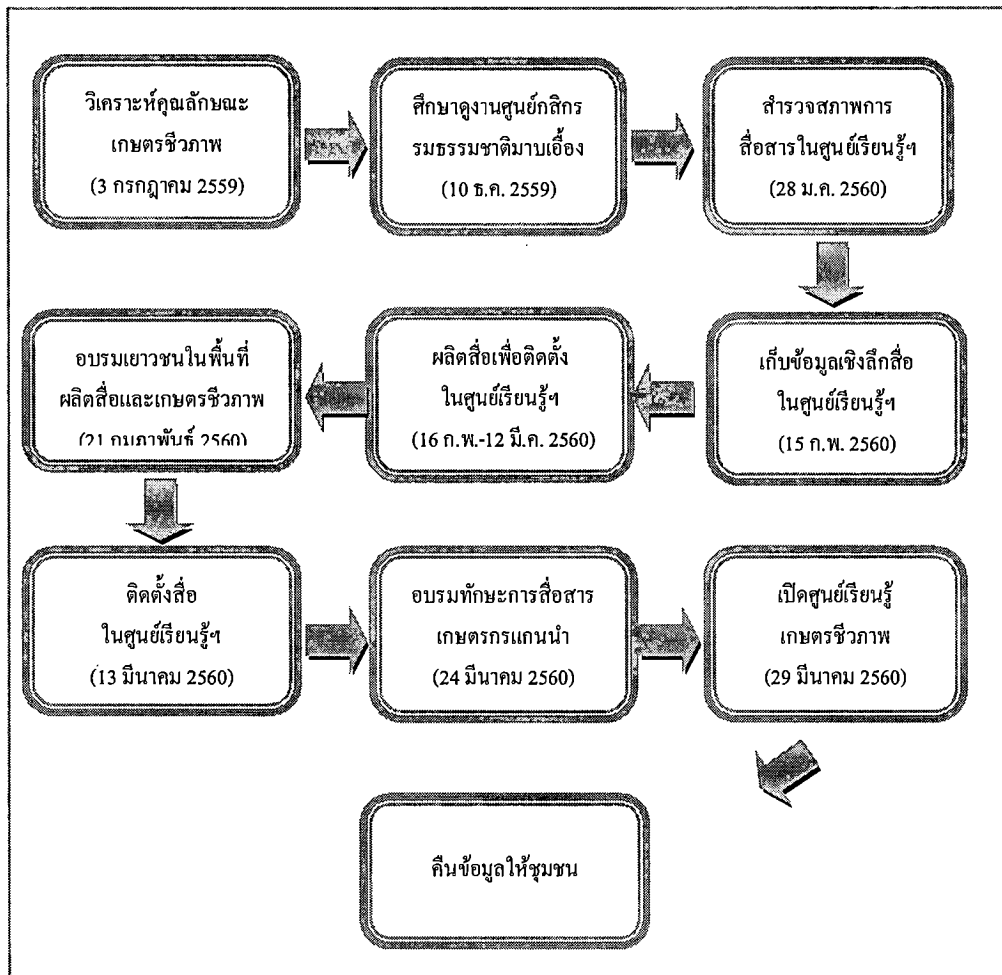
ตารางที่ 3-1 การสรุปกิจกรรมและเหตุผลรองรับ

กิจกรรมหลัก	เหตุผลรองรับ
1.จัดประชุมชี้แจง+ วิเคราะห์คุณลักษณะของศูนย์เรียนรู้และแนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ	เพื่อให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ
2.พาเกษตรกรที่เป็นแกนนำไปศึกษาศูนย์เรียนรู้กลไกธรรมชาติมาบเอื้อง อ.บ้านบึง จ.ชลบุรี (14 มกราคม 60)	เพื่อให้เห็นแนวทางในการพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ฯ
3.พานิสิตสาขาวิทยาศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ม.บูรพา จำนวน 10 คน มาศึกษาดูงานที่ศูนย์เรียนรู้ (28 มกราคม 60)	เพื่อประเมินสถานภาพ/ สถานการณ์ปัจจุบันของศูนย์เรียนรู้ โดยเฉพาะด้านสื่อและกิจกรรมในศูนย์(pretest)
4.มอบหมายให้นิสิตวิทยาศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ม.บูรพา ผลิตสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ 4.1 นิสิตทั้งหมดมาลงพื้นที่ มาสำรวจและออกแบบเนื้อหา สื่อและกิจกรรมที่จะนำเสนอในแต่ละฐานย่อยโดยให้คณะเกษตรกรที่เป็นเจ้าของเนื้อหาร่วมให้ข้อคิดเห็นเพื่อนำไปพัฒนาต่อไป 4.2 นิสิตลงพื้นที่เพื่อมาติดตั้งสื่อและกิจกรรมที่ได้ร่วมกันออกแบบ	เพื่อผลิตสื่อและกิจกรรมนำมาใช้ในศูนย์เรียนรู้และเป็นการประยุกต์เอาความรู้ในห้องเรียนมาใช้ในการพัฒนาชุมชน เชื่อมกลุ่มนักศึกษาซึ่งเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ให้รู้จัก เกิด awareness การทำการเกษตรแบบชีวภาพและแบบพอเพียง
5.อบรมการผลิตสื่อการทำเกษตรชีวภาพแก่นักเรียนโรงเรียนวัดยายดา โครงการค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและเกษตรชีวภาพ) (16 ก.พ.60)	เพื่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้เรียนรู้การทำเกษตรชีวภาพซึ่งเป็นการทำเกษตรทางเลือกอีกทางเลือกหนึ่งและสามารถถ่ายทอดสิ่งที่ได้เรียนรู้ออกมาเป็นสื่อเพื่อนำมาจัดแสดงในศูนย์เรียนรู้ได้
6 อบรมเกษตรกรเรื่องทักษะการสื่อสาร	เพื่อพัฒนาทักษะการนำเสนอในฐานะวิทยากรประจำศูนย์เรียนรู้ ตามแนวคิด S-M-C-R
7 เปิดศูนย์เรียนรู้	เพื่อวัดประสิทธิผลของวิทยากร สื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้

แผนภาพที่ 3-1 การดำเนินกิจกรรม

โครงการการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ

ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

ตารางที่ 3-2 แผนการดำเนินงาน
(สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแผนงานที่แสดงในลักษณะ Gantt Chart)

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	จำนวนวันที่ใช้	ผู้รับผิดชอบ
เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดการดำเนินโครงการวิจัยรวมทั้งบทวนองค์ความรู้/ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำเกษตรชีวภาพว่าองค์ความรู้มีการปรับเปลี่ยนหรือไม่ อย่างไร รวมถึง การสำรวจทุนชุมชน	การประชุมทีมวิจัยร่วมกับเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบชีวภาพ เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ในการทำบทวนองค์ความรู้เดิม/ สภาพปัจจุบันของศูนย์และทุนชุมชน	2	สุชาดาและผู้ช่วยวิจัย
เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าใจเรื่องการทำเกษตรแบบชีวภาพได้อย่างรอบด้านและมีความเข้าใจเรื่องดังกล่าวตรงกัน	จัดประชุมผู้เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันวิเคราะห์คุณลักษณะ (Attribute analysis) ของเกษตรชีวภาพ	2	สุชาดาและผู้ช่วยวิจัย
เพื่อให้เยาวชนมีความรู้และมีทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรแบบชีวภาพและสามารถผลิตสื่อเพื่อถ่ายทอดประเด็นดังกล่าวในมุมมองของเยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้	- การจัดอบรมเรื่องการผลิตสื่อโดยวิทยากรที่มีความรู้เรื่องการผลิตสื่อแก่เยาวชน - การจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการทำเกษตรชีวภาพโดยเกษตรกรที่เป็นแกนนำแก่เยาวชน	3	ทีมวิทยากรสุชาดาและผู้ช่วยวิจัย
เพื่อให้เยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในประเด็นดังกล่าว เป็นการขยายฐานไปสู่คนรุ่นใหม่ในชุมชน	Workshop ให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ทดลองผลิตสื่อเพื่อใช้ในศูนย์การเรียนรู้และฐานกิจกรรมต่างๆ	1 เดือน	ทีมวิทยากรสุชาดาและผู้ช่วยวิจัย

*ตารางที่ 3-2 (ต่อ) แผนการดำเนินงาน
(สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแผนงานที่แสดงในลักษณะ Gantt Chart)*

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	จำนวนวันที่ใช้	ผู้รับผิดชอบ
เพื่อพัฒนาเกษตรกรให้เป็น นักสื่อสารสิ่งแวดล้อมที่มี ประสิทธิภาพ	อบรมให้ความรู้เรื่อง ทักษะการสื่อสารแก่ เกษตรกรที่เป็นแกนนำ และเป็นวิทยากร ประจำฐานต่างๆ	2	ทีมวิทยากร สุชาดาและผู้ช่วย วิจัย
เพื่อให้เกษตรกรแกนนำได้ฝึก ปฏิบัติจริง หลังจากที่ผ่านมา การอบรม เพื่อวัดผลตอบรับ จากกลุ่มเป้าหมายที่เขามา ศึกษาที่ศูนย์เรียนรู้ ซึ่งจะเป็น การ	การให้ข้อมูล ประกอบการสาธิตแก่ กลุ่มเป้าหมายต่างๆ ที่มาศึกษาที่ศูนย์เรียนรู้	3 เดือน	นายมานัดและนาง บุญขึ้น โพธิ์แก้ว สุชาดาและผู้ช่วย วิจัย
เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมใน การตรวจสอบข้อมูลและได้ รับทราบถึงผลการวิจัยที่ เกิดขึ้นและมีประโยชน์ต่อ ชุมชน	การจัดเวทีระดม ความคิดและคืนข้อมูล ให้ชุมชน	2	นายมานัดและนาง บุญขึ้น โพธิ์แก้ว สุชาดาและผู้ช่วย วิจัย

หน่วยในการวิเคราะห์ คือ ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพที่ตั้งอยู่ที่บ้านป่าบุญขึ้น โพธิ์แก้ว หมู่บ้านยายดา ตำบลตะพง อำเภอมือง จังหวัดระยอง

ระยะเวลาการดำเนินกิจกรรม

ช่วงเวลาในการดำเนินกิจกรรม 1 มิถุนายน 2559 – 31 มีนาคม 2560

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นอกจากการออกแบบกิจกรรมการวิจัยตามหลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) แล้ว ผู้วิจัยยังใช้เครื่องมืออื่นในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ผลการศึกษาคอบคลุมทุกมิติ ได้แก่

1. การวิเคราะห์เอกสารเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่มีนักวิจัยอื่นดำเนินการวิจัยแล้ว โดยงานวิจัยที่ผู้วิจัยนำมาต่อยอดได้แก่ โครงการวิจัย “การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน ตำบลตะพง อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง” โดยมานัด โพธิ์แก้วและคณะ ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี 49-50 ผู้วิจัยเริ่มต้นการทำวิจัยด้วยการศึกษาและวิเคราะห์งานวิจัยฉบับนี้เป็นหลักเพื่อเป็นการทำความเข้าใจทั้ง

สนามการวิจัย คณะนักวิจัยชุดเก่า วิธีการวิจัย ผลการศึกษา ฯลฯ ก่อนที่นักวิจัยจะลงสนาม เพื่อดำเนินกิจกรรมการวิจัย

2. **การสัมภาษณ์(Interview)** ทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสัมภาษณ์แบบกว้างตามประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการ มีทั้งการสัมภาษณ์แบบรายบุคคลและการสัมภาษณ์กลุ่มเล็ก โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เกษตรกรแกนนำ ผู้นำความคิดในชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง นิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา ผู้อำนวยการ ครูและนักเรียนโรงเรียนวัดยายดา
3. **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation)** เนื่องด้วยงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR – Participatory action research) ที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการวิจัย การออกแบบกิจกรรมการวิจัยเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ รายละเอียดกิจกรรมดังที่ผู้วิจัยได้อธิบายไปแล้ว ดังนั้น นักวิจัยจึงต้องเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ออกแบบไว้ด้วย ซึ่งการสังเกตดังกล่าวเราเรียกว่า Observer as participant คือ ผู้สังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วย
4. **การสนทนากลุ่ม (Focus group interview)** เพื่อระดมความคิดเห็นในประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการ เช่น ในการจัดกิจกรรมการวิเคราะห์คุณลักษณะของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพและเกษตรชีวภาพการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่เกษตรกรแกนนำ การประชุมในการเตรียมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น
5. **การจัดเวทีคืนข้อมูล** ผู้วิจัยจัดเวทีคืนข้อมูลในวันที่ 29 มีนาคม 2560 โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อเป็นการจัดชุดความรู้-คืนข้อมูลให้ผู้วิจัยและกลุ่มเกษตรกรแกนนำได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพแก่กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วนในชุมชนและเป็นการทดสอบปฏิกิริยาของชุมชนที่มีต่อการดำเนินการของคณะผู้วิจัย และเป้าหมายสุดท้าย คือ เป็นกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นชุมชนให้เห็นความสำคัญของศูนย์เรียนรู้และร่วมกันสนับสนุนการดำเนินการของศูนย์เรียนรู้ต่อไป ส่วนกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมในเวทีคืนข้อมูลมีทั้ง เกษตรจังหวัด พัฒนาชุมชน ท้องถิ่นจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดยายดา สื่อมวลชนท้องถิ่น นิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา ตัวแทนจากบริษัทเอกชนที่เคยทำกิจกรรมร่วมกับศูนย์เรียนรู้ รวมทั้งหมดจำนวน 30 คน

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

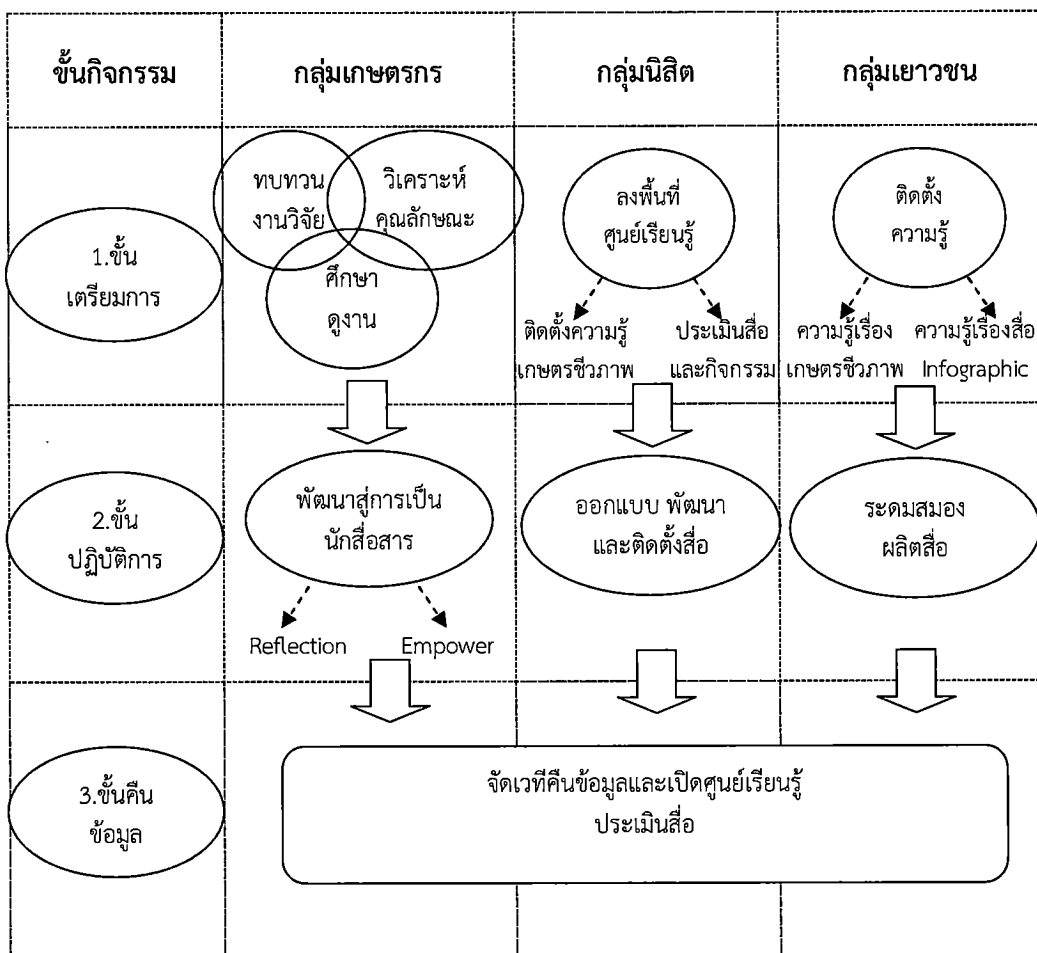
เนื่องจากงานชิ้นนี้คือการสังเคราะห์รูปแบบการขยายผลการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้านชุมชนกับพื้นที่ ในขั้นตอนการถอดบทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยจะถอดบทเรียนที่ค้นพบพร้อมกับวิเคราะห์บทเรียนต่างๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย รวมทั้งจะวิเคราะห์รูปแบบการใช้

ประโยชน์จากงานวิจัยในมุมมองของนิเทศศาสตร์ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เกิดขึ้นภายหลังจาก
การดำเนินกิจกรรมการวิจัย

บทที่ 4
ผลการศึกษา

จากการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัย “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง” ผู้วิจัยใคร่ขอสรุปภาพรวมของการดำเนินกิจกรรมในโครงการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายหลักอยู่ 3 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ กลุ่มเกษตรกรแกนนำของศูนย์เรียนรู้ กลุ่มที่ 2 คือ นิสิตมหาวิทยาลัยบูรพาและกลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มเยาวชนในชุมชนซึ่งได้แก่นักเรียนจากโรงเรียนวัดยายตา ดังนี้

แผนภาพที่ 4-1 ความสัมพันธ์ของการดำเนินกิจกรรมการวิจัย

จากการดำเนินกิจกรรมโครงการโครงการวิจัย “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง” ผู้วิจัยขออธิบายผลการศึกษาที่ได้มาจากการถอดบทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1. บริบทชุมชนตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง
2. บทบาทนักวิจัยในฐานะปัจจัยภายนอกในการนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์โดยการพัฒนา
ระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ
3. การวิเคราะห์คุณลักษณะของเกษตรชีวภาพและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ
4. การเติมความรู้ด้านการสื่อสารให้แก่ทีมเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ : การศึกษาดูงาน
5. การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่น
6. การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้เพื่อให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
7. การขยายองค์ความรู้เรื่องการทำเกษตรชีวภาพไปสู่เยาวชนในท้องถิ่นผ่านการผลิตสื่อ
8. การจัดเวทีคืนข้อมูลและการเปิดศูนย์เรียนรู้

1. บริบทชุมชนตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง
อำเภอเมือง จังหวัดระยอง)

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลบริบทชุมชนเพื่อทำความเข้าใจกับพื้นที่ตำบลตะพงซึ่งเป็นพื้นที่ในการ
ดำเนินกิจกรรมการวิจัย ดังมีรายละเอียดดังนี้

ตำบลตะพง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดระยอง
อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองระยองประมาณ 12 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาเดินทางประมาณ 15 นาที
ในการเดินทางจากอำเภอเมืองระยองมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	อาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลบ้านแลง
ทิศใต้	อาณาเขตติดต่อกับ	ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	อาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลเพและตำบลกะเจ็ด
ทิศตะวันตก	อาณาเขตติดต่อกับ	ตำบลเชิงเนิน
มีเนื้อที่ประมาณ 55.93 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 34,955 ไร่		

สภาพพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศของตำบลตะพงโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน
ลูกฟูก มีภูเขาอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของตำบลมีชื่อเรียกว่าเขายายดาและเขาพระบาทซึ่งเป็น
ต้นกำเนิดของคลองหลายสายอาทิเช่นคลองตะพง , คลองยายดา, คลองตะเคียน เป็นต้น คลอง
เหล่านี้ไหลมาจากภูเขาผ่านตำบลตะพงลงสู่ทิศใต้ซึ่งติดกับทะเลอ่าวไทยซึ่งเป็นชายหาดที่สวยงาม
(หาดแม่รำพึง) นับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดระยองและของภาคตะวันออก

จำนวนประชากรและประชากรแฝง

จำนวนประชากรทั้งหมดตามทะเบียนราษฎร์ 20,051 คน แยกเป็น ชาย 9,996 คน หญิง
10,055 คน

หมายเหตุ : ข้อมูลจากสำนักงานทะเบียนราษฎร์ อำเภอเมืองระยอง ณ เดือนพฤษภาคม
พ.ศ. 2559

จำนวนประชากรแฝง รวมคนต่างด้าว ประมาณ 23,000 คน

หมายเหตุ : ข้อมูลจากแผนพัฒนาจังหวัดระยอง (พ.ศ.2558-2561); รายงานการศึกษา
เบื้องต้นประชากรแฝงในพื้นที่จังหวัดระยอง

จำนวนครัวเรือน

ตำบลตะพงมี ครัวเรือนตามทะเบียนราษฎร 10,693 ครัวเรือน มีหมู่บ้านทั้งหมด 16หมู่บ้าน

ตารางที่ 4-1 ตารางแสดงจำนวนประชากรตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

หมู่บ้าน	ประชากรชาย (คน)	ประชากรหญิง (คน)	รวม (คน)	จำนวน ครัวเรือน (หลัง)
หมู่ที่1 บ้านตะพงใน	461	492	953	293
หมู่ที่2 บ้านเนินชัน	445	463	908	312
หมู่ที่3 บ้านยายดา	342	328	670	260
หมู่ที่4 บ้านตะพง	1,241	728	1,969	1,045
หมู่ที่5 บ้านชน	978	1,103	2,081	1,951
หมู่ที่6 บ้านเนินเสาธง	791	861	1,652	779
หมู่ที่7 บ้านชากลาว	791	763	1,554	697
หมู่ที่8 บ้านบ้านนา	442	528	970	315
หมู่ที่9 บ้านตะพงนอก	1,113	1,169	2,282	1,841
หมู่ที่10 บ้านปากัน	690	743	1,433	730
หมู่ที่11 บ้านศาลเจ้า	436	504	940	303
หมู่ที่12 บ้านหนองตารส	700	744	1,444	818
หมู่ที่13 บ้านโนบ้าน	289	333	622	408
หมู่ที่14 บ้านบ่อหิน	373	415	788	271
หมู่ที่15 บ้านห้วยมะเฟือง	569	578	1,147	408
หมู่ที่16 บ้านตะกาด	335	303	638	262
รวม	9,996	10,055	20,051	10,693

ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2559

การจำแนกพื้นที่

จำนวนพื้นที่จำแนกได้ดังนี้

1. พื้นที่ป่า 8.86 %
2. พื้นที่เกษตร 45.34 %
3. พื้นที่อยู่อาศัยและอุตสาหกรรม 35.50 %
4. พื้นที่สาธารณะ เช่น ถนน ประปา ฯลฯ 10.30 %

หน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่

สถานศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา	4	แห่ง
- โรงเรียนวัดตะพงนอก		
- โรงเรียนวัดช้างชนศิริราษฎร์บำรุง		
- โรงเรียนบ้านเนินเสาธง		
- โรงเรียนวัดยายดา		
โรงเรียนมัธยมศึกษา	1	แห่ง
- โรงเรียนวัดตะพงนอก		
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	5	แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดตะพงนอก		
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดตะพงใน		
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดยายดา		
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเนินเสาธง		
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดช้างชนศิริราษฎร์บำรุง		
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน	1	แห่ง

สาธารณสุข

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ	2	แห่ง
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตะพง		
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านยายดา		
สถานพยาบาลเอกชน	2	แห่ง

สถานประกอบการเอกชน

โรงแรม	4	แห่ง
บังกะโล	10	แห่ง
ปั้มน้ำมัน	6	แห่ง
โรงสี	5	แห่ง
โรงงานอุตสาหกรรม	5	แห่ง
บริษัท/ห้างหุ้นส่วนจำกัด	35	แห่ง
บ้านเช่า	85	แห่ง
ร้านค้าทั่วไป	92	แห่ง

สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลตะพงประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพรองลงมาคือค้าขายรับราชการพนักงานโรงงาน โดยประมาณดังนี้

1. ทำสวน	47 %
2. ค้าขาย	30 %

3. การประมง	13 %
4. รับราชการ	3 %
5. ทำไร่	1 %
6. ทำนา	1 %
7. อื่นๆ	5 %

การคมนาคม

ตำบลตะพงมีถนนสายหลักคือ ถนนสุขุมวิท ผ่านกลางตำบลและอยู่ระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ มีถนนภายในหมู่บ้านเชื่อมต่อถนนสุขุมวิททุกหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีเส้นทางอื่นอีกหลายสาย อาทิ

1. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3142 เชื่อมระหว่างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 (ถนนสุขุมวิท) กับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3139 เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างตำบลตะพงกับตำบลบ้านแลงลักษณะเป็นถนนลาดยางขนาดกว้าง 6 เมตร ตลอดสาย
2. ทางหลวงท้องถิ่นสายตะพงใน-ห้วงลึกเป็นถนนที่ตัดผ่านทางตอนเหนือของตำบลเชื่อมระหว่างทางหลวงแผ่นดินกับทางหลวงในท้องถิ่นสายสุขุมวิท-ยายดา-วังแดงลักษณะเป็นถนนลาดยางขนาดกว้าง 6 เมตร ตลอดสาย
3. ทางหลวงท้องถิ่นสายสุขุมวิท - ยายดา - วังแดงเป็นถนนแยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 ในหมู่ที่ 6 ตัดขึ้นไปทางเหนือเชื่อมกับทางหลวงท้องถิ่นสายตะพงใน-ห้วงลึกในหมู่ที่ 3 และเลยขึ้นไปเชื่อมกับถนนสายหลักของตำบลบ้านแลงลักษณะเป็นถนนลาดยางขนาดกว้าง 6 เมตร ตลอดสาย
4. ถนนท้องถิ่นสายเลียบชายหาดแม่รำพึง เป็นถนนที่แยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 ตรงวัดตะพงนอกตัดตรงสู่ชายฝั่งทะเลแล้วเลียบชายฝั่งทะเลไปเชื่อมต่อต่อกับตำบลเพ ลักษณะเป็นถนนลาดยาง ขนาดกว้าง 6 เมตร ตลอดสาย

การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข	-	แห่ง
- สถานีโทรทัศน์	6	แห่ง
- สถานีวิทยุ	1	แห่ง

การไฟฟ้า

- จำนวนไฟฟ้าในหมู่บ้าน	16	หมู่
- จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้า	17,586	คน

แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ลำน้ำ ,ลำห้วย	11	สาย
- บึง ,หนองน้ำและอื่นๆ	14	สาย

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ฝาย/ทำนบ	13	แห่ง
- บ่อน้ำตื้น	2,523	แห่ง

- บ่อโยก	61	แห่ง
- สระน้ำ	15	แห่ง

สภาพทางชีวภาพ

พืชเศรษฐกิจ

1. ผลไม้ เช่น เงาะ ,ทุเรียน , มังคุด , มะม่วง , มะพร้าว เป็นต้น ส่วนมากปลูกในหมู่ที่ 1, 2 ,3 ,6 ,7 ,8 นับเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรอย่างสูงการเพาะปลูกนั้นเป็นการปลูกเพื่อจำหน่ายทั้งในท้องถิ่นและส่งออกทั่วประเทศรวมทั้งมีการส่งออกขายต่างประเทศอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่มีการล้นตลาด เช่น ทุเรียนซึ่งนำมาแปรรูปเป็นทุเรียนทอดจนกลายเป็นสินค้าและของฝากที่เลื่องชื่อ
2. พืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ยังมีการปลูกบ้างในหมู่ที่ 6,7 การปลูกนั้นเพื่อจำหน่ายภายในท้องถิ่นและท้องถิ่นใกล้เคียง
3. ยางพาราปลูกมากในหมู่ที่ 2, 3, 6, 7 และ 10 ปลูกเพื่อจำหน่ายในรูปของยางแผ่น
4. ข้าวมีการปลูกบางหมู่บ้านส่วนใหญ่ปลูกเพื่อการบริโภคภายในครอบครัว ในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆมาใช้เพื่อเพิ่มคุณภาพในการผลิต

การประมง

เป็นการทำประมงขนาดเล็กส่วนมากหมู่ที่ 5, 10, 9 เป็นการทำประมงเพื่อการค้า โดยส่งขายที่ตลาดกลางผลไม้ตะพง และร้านอาหารตามชายหาด

การเลี้ยงสัตว์

เป็นการเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ เช่น วัวเนื้อ , ไก่เนื้อ, หมู การเลี้ยงมีกระจายอยู่ทั่วตำบล ส่วนมากเลี้ยงโดยเป็นคู่สัญญากับบริษัทการเกษตรขนาดใหญ่ ยกเว้นโคเนื้อ ส่วนการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในปัจจุบันประสบปัญหาขาดทุน เนื่องจากการลงทุนสูง และดูแลรักษายากทำให้ไม่เป็นที่นิยมเลี้ยงจึงมีบ้างเพียงไม่กี่ราย

ทรัพยากรธรรมชาติ

ตำบลตะพงมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติน้อยมาก ส่วนมากจะเป็นพวกทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ซึ่งมีหาดแม่รำพึงเป็นชายหาดที่สวยงามมีสภาพแวดล้อมดีและยังมีความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ก็จะเป็นพวกลำน้ำ ลำห้วยบนเขาเขายดา ซึ่งมีอยู่ประมาณ 11 สาย

มวลชนจัดตั้ง

- ลูกเสือชาวบ้าน	500	คน
- ไทยอาสาป้องกันชาติ	300	คน
- อปพร.	200	คน
- กลุ่มเยาวชน	95	คน

- กลุ่มสตรีอาสา	300	คน
- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	100	คน
- กลุ่มแม่บ้านสหกรณ์	50	คน
- กลุ่มอาชีพฯ	300	คน

จุดเด่นของพื้นที่ตำบลตะพงที่เอื้อต่อการพัฒนา คือ

บริเวณชายหาดแม่รำพึงซึ่งมีพื้นที่เหมาะแก่ปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อนักท่องเที่ยวใช้เป็นที่พักผ่อนเนื่องจากมีอากาศบริสุทธิ์สดชื่นและอยู่ติดทะเลและมีความสวยงาม

บริเวณเชิงเขาขยายตาเป็นพื้นที่ซึ่งเหมาะแก่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อให้ประชาชนรู้จักรักษาสสิ่งแวดล้อม เช่น ต้นไม้, ลำน้ำต่างๆ เนื่องจากอยู่ติดเชิงเขาซึ่งมีลำน้ำ, ลำห้วยไหลผ่านความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ก็ยังมีอยู่มาก หากได้รับการพัฒนาปรับปรุงก็จะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบลตะพง

บริเวณสวนผลไม้เป็นพื้นที่ของชาวสวนโดยเปิดให้เป็นแหล่งชมสวนผลไม้เช่นเงาะ,ทุเรียน, มังคุดตามฤดูกาลสนับสนุนเป็นโครงการเปิดสวนชวนชิม

บริเวณตลาดกลางผลไม้ตะพงเป็นตลาดกลางการเกษตรที่เป็นที่รู้จักของจังหวัดระยองและนักท่องเที่ยวเหมาะที่จะพัฒนาให้เป็นตลาดกลางการเกษตร

ตารางที่ 4-2 ข้อมูลรายรับขององค์การบริหารส่วนตำบลตะพง

หมวด	ปีงบประมาณ 2557	ปีงบประมาณ 2558
รายได้ท้องถิ่นจัดเก็บเอง	18,369,750.56	19,597,271.25
- หมวดภาษีอากร	12,752,332.51	13,654,955.58
- หมวดค่าธรรมเนียม ค่าปรับและค่าใบอนุญาต	1,741,112.51	2,252,457.20
- หมวดรายได้จากทรัพย์สิน	3,214,031.45	3,235,064.93
- หมวดรายได้เบ็ดเตล็ด	662,264.00	454,793.50
รายได้ที่รัฐจัดสรรและแบ่งให้	68,337,161.04	77,158,738.24
- หมวดภาษีจัดสรร	68,337,161.04	77,158,738.24
เงินอุดหนุนทั่วไป	17,422,865.00	16,592,519.00
- หมวดเงินอุดหนุนทั่วไป	17,422,865.00	16,592,519.00
เงินสะสมจ่ายขาด	-	-
-(ไม่มี)	-	-
อื่นๆ	24,368,075.00	37,764,471.22
- หมวดเงินอุดหนุนระบุวัตถุประสงค์/เฉพาะกิจ	24,368,075.00	37,764,471.22
รวม	128,497,841.60	151,112,999.71

ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาในช่วงสามปี

วิสัยทัศน์ในการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง

องค์การบริหารส่วนตำบลตะพงได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาไว้ดังนี้“เป็น
ท้องถิ่นน่าอยู่เป็นแหล่งผลิตแปรรูปและศูนย์กลางการจำหน่ายสินค้าเกษตรและ
ศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน”

ยุทธศาสตร์การพัฒนากองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านชุมชนน่าอยู่
2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการพัฒนาตลาดกลางการเกษตรตำบล
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนากองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านชุมชนน่าอยู่
 - แนวทางที่ 1 ด้านกายภาพ
 - แนวทางที่ 2 ด้านเศรษฐกิจชุมชน
 - แนวทางที่ 3 ด้านสังคม
 - แนวทางที่ 4 ด้านสิ่งแวดล้อม
 - แนวทางที่ 5 ด้านการเมือง การปกครองและการบริหาร
 - แนวทางที่ 6 ด้านความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
 - แนวทางที่ 7 ด้านเชิดชูคุณธรรม
2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
 - แนวทางที่ 1 ด้านการส่งเสริมการเกษตร
 - แนวทางที่ 2 ด้านการส่งเสริมปศุสัตว์
 - แนวทางที่ 3 ด้านการส่งเสริมแปรรูปผลผลิตการเกษตร
3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการพัฒนาตลาดกลางการเกษตรตำบลตะพง
 - แนวทางที่ 1 ด้านสัญลักษณ์ทั่วไปของตลาด
 - แนวทางที่ 2 ด้านการจัดระเบียบการค้าและบริการ
 - แนวทางที่ 3 ด้านการประชาสัมพันธ์
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว
 - แนวทางที่ 1 ด้านภูมิทัศน์
 - แนวทางที่ 2 ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว
 - แนวทางที่ 3 ด้านประชาสัมพันธ์

2. บทบาทนักวิจัยในฐานะปัจจัยภายนอกในการนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์โดยการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยต่อยอดหรือการเน้นการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ใหม่ และยังมีงานวิจัยในลักษณะนี้อยู่น้อย องค์ความรู้ ความเข้าใจก็มีอยู่น้อยเช่นกัน ผู้วิจัยจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมโดยการเข้ารับการอบรมเรื่องการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์และเรื่องการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder analysis) ที่จัดโดยคณะผู้ประสานงานโครงการเพื่อเป็นการเตรียมตัวผู้วิจัยให้มีความรู้ ความเข้าใจและสามารถทำงานวิจัยในรูปแบบของการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์และสามารถวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียต่างๆในการดำเนินกิจกรรมการวิจัยในโครงการ

นอกจากงานวิจัยที่เน้นการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์จะมีอยู่น้อยแล้ว งานที่มีอยู่จะเป็นในลักษณะที่ผู้วิจัยที่เป็นเจ้าของเดิมเป็นผู้ที่นำองค์ความรู้จากงานวิจัยเดิมไปใช้ประโยชน์ด้วยตัวเอง หมายความว่า ผู้ที่ค้นพบองค์ความรู้ด้วยกระบวนการวิจัย ซึ่งเปรียบเสมือนเป็น “คนใน” ของงานนั้น เป็นผู้นำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้วยตนเอง แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยนำงานวิจัยที่ผู้อื่นทำเสร็จสิ้นแล้วเอามาขยายผลหรือนำมาใช้ประโยชน์ ผู้วิจัยจึงเปรียบเสมือนเป็น “คนนอก” หรือเป็นคนแปลกหน้าสำหรับงานวิจัยชิ้นดังกล่าว การทำความเข้าใจกับ คุณเคย สร้างความสัมพันธ์ เพื่อการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในงานวิจัยที่กำลังจะนำมาทำวิจัยเพื่อหาแนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

สิ่งที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการในเบื้องต้น คือ การทำความเข้าใจงานวิจัยให้ถ่องแท้ ตั้งแต่ที่มา วัตถุประสงค์ของการวิจัย กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา แนวคิดทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลัง ระเบียบวิธีการวิจัยและผลการค้นพบก่อนที่จะลงนามไปพบคณะผู้วิจัยชุดเดิมเพื่อสำรวจสภาพปัจจุบันขององค์ความรู้และพื้นที่เป้าหมายของงานวิจัย รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์กับทีมวิจัยชุดเก่าเพื่อหาแนวทางในการต่อยอดงานวิจัยหรือนำวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้เป็นรูปธรรม กระบวนการนี้จะเกี่ยวข้องทั้งการสร้างควมไว้วางใจระหว่างกัน การปรับความคิดและมุมมองให้สอดคล้องและตรงกับความต้องการของทีมนักวิจัยชุดเก่า เพราะความต้องการของผู้วิจัยซึ่งเป็น “คนใหม่” อาจจะไม่สอดคล้องกับความต้องการที่จะพัฒนาต่อยอดของทีมนักวิจัยเดิมที่เป็นเจ้าขององค์ความรู้เดิม

ในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยมีบทบาทในฐานะคนนอกหรือปัจจัยภายนอก (exogenous factor) ที่เข้าไปช่วยหนุนเสริมโดยการนำเอางานวิจัยเดิมมาใช้ประโยชน์ซึ่งเป็นการต่อยอดงานวิจัย ผู้วิจัยต้องเข้าไปแนะนำตัว พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เน้นไปสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งใช้เวลาระยะหนึ่งที่จะเกิดความไว้วางใจระหว่างกัน นักวิจัยต้องแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นในการทำงานรวมทั้งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เราจะดำเนินการเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมอย่างแท้จริง โดยต้องผ่าน “ระยะดูใจ” ของเกษตรกรซึ่งเป็นทีมวิจัยชุดเก่า จนเกษตรกรมั่นใจในตัวผู้วิจัยว่าหากมีส่วนร่วมในกิจกรรมการวิจัยแล้ว การดำเนินงานจะประสบความสำเร็จและมีประโยชน์ต่อทีมเกษตรกรอย่างแท้จริง

ผู้วิจัยพบว่า ในการเข้าสนามระยะแรก ยังมีช่องว่างระหว่างกัน ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาเพราะเราเป็นคนแปลกหน้าระหว่างกัน แต่การทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม เราต้องทำลายกำแพงความแปลกหน้าระหว่างกันลงให้ได้ และเราต้องมาปรับเป้าหมายของทั้งสองฝ่ายร่วมกัน โจทย์วิจัยของผู้วิจัยคือเน้นที่

การพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ ในขณะที่เป้าหมายของทีมเกษตรกรซึ่งเป็นนักวิจัยเดิมต้องการนอกเหนือไปจากนั้น ซึ่งทั้งสองฝ่ายต้องมาปรับมุมมอง ความคิด จนเห็นพ้องต้องกัน จึงจะร่วมกันทำวิจัยไปได้

ในกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการด้วยฐานคิดว่า แม้ผู้วิจัยจะเป็นคนนอกชุมชน แต่ในการดำเนินกิจกรรมในโครงการ ผู้วิจัยยึดหลักสิทธิชุมชนที่เน้นอำนาจการตัดสินใจที่มาจากเกษตรกรหรือชุมชนซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้วิจัยกับเกษตรกรและคนในชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา การดำเนินการที่เน้นสิทธิชุมชนเพราะเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการแรกของการทำวิจัย ตั้งแต่การร่วมตั้งโจทย์การวิจัย การร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการวิจัย การมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความรู้และสุดท้ายชุมชนคือผู้ที่นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ โดยผ่านการสื่อสารทั้งการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารระดับกลุ่มและการสื่อสารระดับชุมชนที่เป็นแบบหลายระดับ (multi – level of communication)

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการกับเกษตรกรโดยเฉพาะการสื่อสารกับนางบุญขึ้นและนายมานัดซึ่งเป็นเจ้าของสวนและเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยปี 2549 ส่วนการสื่อสารระดับกลุ่มเป็นการสื่อสารระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในศูนย์เรียนรู้ เช่น เป็นวิทยากร ร่วมทำอาหาร เป็นต้น ส่วนการสื่อสารระดับชุมชน ตัวอย่างที่แสดงได้ชัดเจน คือ การเปิดศูนย์และทำกิจกรรมคืนข้อมูลในวันเปิดศูนย์ นอกจากจะช่วยให้ชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียต่างๆ รู้จัก และเกิดความตระหนัก (awareness) ในศูนย์เรียนรู้แล้ว ในการดำเนินการดังกล่าวเป็นการสะท้อนความคิด มุมมองที่ผ่านกระบวนการใคร่ครวญหรือตรึกตรอง (reflection) ที่ช่วยหล่อหลอมความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้วิจัย กลุ่มเกษตรกรที่เป็นแกนนำศูนย์เรียนรู้และกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ ในชุมชน โดยเฉพาะที่สำคัญคือการช่วยหล่อหลอมความเข้าใจระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียด้วยกันเองโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรในชุมชน

การทำวิจัยแบบต่อยอดโดยนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์เป็นการวิจัยที่ผู้วิจัยต้องวิเคราะห์และทำความเข้าใจงานวิจัยที่ดำเนินการเสร็จสิ้นมาแล้วว่าค้นพบองค์ความรู้อะไร และหากจะนำงานวิจัยนั้นมาใช้ประโยชน์จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบไหน ในกรณีนี้ ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจทั้งกับงานวิจัยชุดเดิมและเนื่องจากผู้วิจัยต่อยอดจากองค์ความรู้กับพื้นที่เดิมจึงต้องทำความเข้าใจหรือสร้างความเข้าใจร่วมกันกับทีมวิจัยชุดเดิมที่จะต้องร่วมกระบวนการในการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้เป็นรูปธรรม

บทบาทของผู้วิจัยในการเข้าสนามครั้งนี้ เป็นการประสานความรู้ระหว่างผู้วิจัยที่เป็นนักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ที่มีความรู้เรื่องการสื่อสารกับเกษตรกรที่เคยผ่านกระบวนการทำวิจัยและมีความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพเป็นอย่างดี เราทั้งสองฝ่ายต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ต่างจุดประกายความคิด และเสริมปัญญาซึ่งกันและกัน ดังนั้น การวิจัยแบบนี้มิใช่เพียงแค่การไปเก็บข้อมูลแต่เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มเกษตรกรในชุมชน กระบวนการดังกล่าวจึงช่วยพัฒนาทั้งผู้วิจัยและกลุ่มเกษตรกร/ คนในชุมชนทั้งในด้านความรู้และความสัมพันธ์

อีกบทบาทหนึ่งของผู้วิจัย การที่ผู้วิจัยเข้าไปดำเนินการต่อยอดงานวิจัยเดิมโดยพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ผู้วิจัยถือว่าเป็นสื่อบุคคลภายนอกชุมชนที่มีส่วนในการสร้างเสริมสถานภาพ (status conferral) ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพให้สูงขึ้น ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนให้ความสำคัญกับศูนย์เรียนรู้เพิ่มขึ้น ศูนย์เรียนรู้มีตำแหน่งแห่งที่ในชุมชน ได้รับการมองเห็นถึงการดำรงอยู่หรือการมีอยู่ของศูนย์ในชุมชน เพิ่มอำนาจต่อรองในการติดต่อกับผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ

“เราทำวิจัยกับ สกว.มานานแล้ว จริงๆ ความรู้ที่เราทำวิจัยก็เป็นเรื่องที่เรารู้ แต่เรายังไม่มั่นใจ ตอนนั้นอาจารย์พีร์ (ผศ.พีรชัย กุลชัย-ผู้วิจัย) ก็มาชวนทำ เราก็สนใจ เพราะเราอยากมีคนมาช่วย มาดู ว่าความรู้ที่มันใช้ได้จริง ทำได้จริง มันเป็นความรู้ รุ่นปู่ย่าตายาย ตอนทำแรก ๆ คนก็มาเยอะ แต่พอนัดประชุมครั้งต่อๆมา คนก็ลดลง แต่ก็ดี เหลือแต่คนที่เอาจริง ก็ทำกันมาจนสำเร็จ พอทำเสร็จ เราก็ไม่ได้อยู่เฉยๆ นะ เราก็มาต่อยอด ทำต่อ ใครสนใจจะมาดูงาน ก็ให้ดู แต่ว่าเราก็ทำกันเอง สะเปะสะปะ เราก็อยากยกระดับเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนไปเลย ครั้นเราจะประกาศยกตัวเอง มันก็ยังไม่อยู่ นี่ดีเลยที่มี สกว. หรือมีสถาบันการศึกษา มีอาจารย์มาช่วยทำ ก็ทำให้ศูนย์เรียนรู้ได้รับการยอมรับมากขึ้นกว่าที่ฉันจะไปประกาศเอง”

(นางบุญชิ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 8 มิถุนายน 2559)

กระบวนการเตรียมนักวิจัยสำหรับการวิจัยการใช้ประโยชน์จากการวิจัยจึงเป็นสิ่งสำคัญ มีประโยชน์ในการพัฒนาโจทย์การวิจัยและการดำเนินการวิจัยที่ได้ตรงประเด็น ตรงเป้าหมาย ตอบโจทย์ที่เป็นการวิจัยโดยเน้นการนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ให้เป็นรูปธรรมทั้งการทำความเข้าใจงานวิจัยชุดเก่า เพื่อจะมองหาแง่มุมการนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ต้องเข้าใจแนวคิดเรื่องการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้วย รวมถึงการทำความเข้าใจพื้นที่ที่จะนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้คนในชุมชนที่จะเป็นผู้มีส่วนได้เสียกับการดำเนินโครงการวิจัยของเรา นักวิจัยจึงต้องดำเนินการวิจัยโดยคำนึงถึงสิทธิชุมชนและการวิจัยแบบมีส่วนร่วมตลอดทั้งโครงการ

3. การวิเคราะห์คุณลักษณะ ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพและการเกษตรชีวภาพ

การร่วมกันวิเคราะห์คุณลักษณะนั้น นักวิจัยร่วมกับเกษตรกรบ้านยายตา ทั้งทีมเกษตรกรที่เป็นนักวิจัยที่ทำงานวิจัยที่เดิมและเครือข่ายเกษตรกรที่สนใจทำเกษตรชีวภาพ จำนวน 20 คน ผู้วิจัยร่วมกับนายมานัดและนางบุญชิ้นเริ่มกระบวนการด้วยการคืนข้อมูลจากงานวิจัยที่ดำเนินการเมื่อปี 2548-2549 แก่เกษตรกรที่ไม่ได้เป็นทีมวิจัยชุดเดิม พร้อมกับให้ข้อมูลว่าหลังจากดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว ทีมวิจัยชุดเดิมได้ดำเนินการทำอะไรบ้างกับข้อมูลหรือองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่งานวิจัยสิ้นสุดแล้ว ทีมผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้นั้นมาปรับใช้ในการทำสวน รวมทั้งนำทักษะที่ได้จากการทำวิจัยไปต่อยอดทำเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น เศรษฐกิจพอเพียง การท่องเที่ยวชุมชน โฮมสเตย์ วิทยาลัยชุมชน ฯลฯ และหากมีผู้สนใจที่จะมาศึกษาเรียนรู้ ทีมวิจัยชุดเดิมที่นำโดยนายมานัดและนางบุญชิ้น โพธิ์แก้ว ก็ยินดีเปิดสอนให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจ

“ตั้งแต่เราทำงานวิจัยเสร็จ เรามั่นใจว่าสิ่งที่เราทำ มันใช่ เราถูกทาง เพราะตอนที่เราไปทำวิจัย เราก็ไม่ค่อยมั่นใจว่าที่เราทำมันถูกไหม จะใช้ได้จริงหรือเปล่า พอทำวิจัยเสร็จ มันทำให้เรามั่นใจ

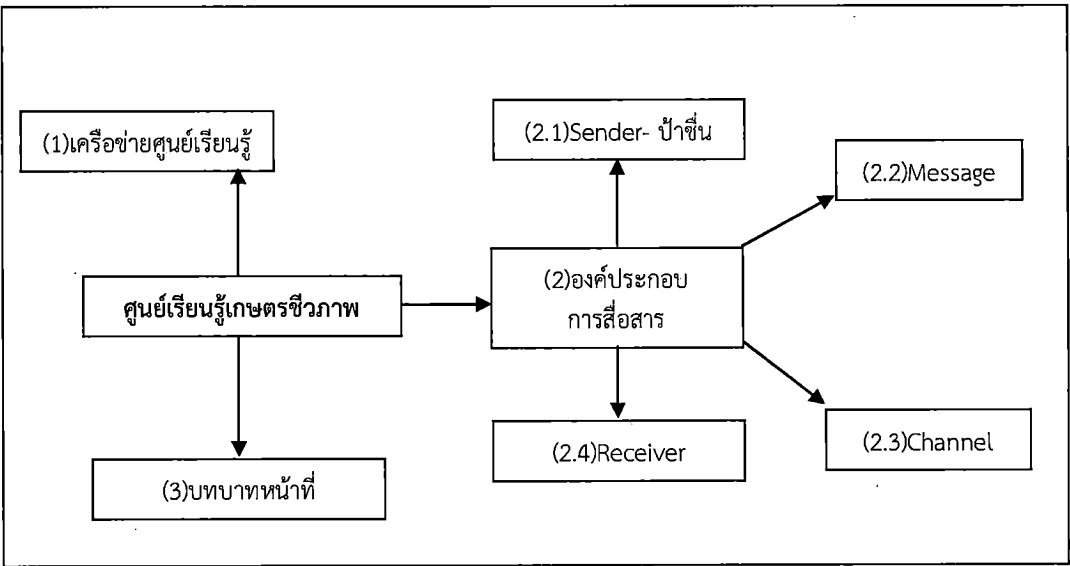
เราก็ทำของเราเรื่อยมา เามาต่อยอด ขยายไปทำอย่างอื่นด้วย ใครอยากมาดูงาน เราก็ให้ดู สอนเราก็ เลยกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ไปด้วย”

(นายมานัด โพธิ์แก้ว, สทนากลุ่ม 3 กรกฎาคม 2560)

ภายหลังจากที่ผู้วิจัยและทีมเกษตรกรนักวิจัยชุดเดิมได้ค้นข้อมูลให้แก่กลุ่มเกษตรกรแล้ว นักวิจัยใช้หลักการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participation communication) ในการประชุม ร่วมกันวิเคราะห์คุณลักษณะของ(ก) ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพในมิติต่างๆ และ (ข) การเกษตร ชีวภาพ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจร่วมกัน (Shared meaning) ถึงคุณลักษณะของศูนย์เรียนรู้ฯ อัน จะเป็นประโยชน์ต่อการที่เราจะดำเนินการวิจัยเพื่อหาแนวทางพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ รายละเอียดดังนี้

(ก) ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

แผนภาพที่ 4-2 แสดงคุณลักษณะของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

(1) เครือข่ายศูนย์เรียนรู้และการรวมศูนย์อำนาจ

สำหรับบ้านนางบุญขึ้นนั้น เป็นที่ตั้งของศูนย์เรียนรู้หลายศูนย์นอกจากการเป็นศูนย์เรียนรู้ ด้านการเกษตร เช่น ศูนย์เรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง นอกจาก การเป็นศูนย์เรียนรู้แล้ว บ้านนางบุญขึ้นยังเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมหลายๆ กิจกรรม เช่น กิจกรรม ด้านการท่องเที่ยว การทำโฮมสเตย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อาหารท้องถิ่น การแปรรูปอาหาร ฯลฯ จาก การดำเนินกิจกรรมหลายๆ รูปแบบในพื้นที่ที่ซ้อนทับกับศูนย์เรียนรู้จึงทำให้ความหมายของศูนย์ เรียนรู้มีลักษณะเป็นพลวัตร ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่หรือจำกัดเฉพาะด้านการเกษตรแต่สามารถขยาย ความหมายได้ต่อไปเรื่อยๆ

นอกจากลักษณะของศูนย์เรียนรู้ที่เป็นลักษณะปลายเปิดที่สามารถเชื่อมต่อกับความหมายต่างๆ ได้มากมายแล้ว ลักษณะเด่นอีกประการก็คือ การดำเนินงานในลักษณะเป็นเครือข่ายที่เชื่อมต่อกับผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น ถึงแม้จะดำเนินงานเป็นเครือข่าย แต่การบริหารจัดการและการสื่อสารยังเน้นการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่บ้านนางบุญขึ้น

หากย้อนกลับไปถึงเหตุผลที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพที่มำตั้งอยู่ที่บ้านนางบุญขึ้นเกิดมาจากการทำวิจัยในโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน ตำบลตะพง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง” ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี 49-50 หลังสิ้นสุดการวิจัย บ้านนางบุญขึ้นจึงพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรชีวภาพ ซึ่งในแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวจะมีฐานย่อยๆ เช่น ฐานน้ำส้มควันไม้ ฐานขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับ ฐานทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพมีการขยายผลไปเป็นฐานย่อยๆ ตามบ้านของเกษตรกรที่อยู่ในเครือข่าย เช่น ฐานสาธิตการเพาะเห็ด ฐานสาธิตขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับ และฐานสาธิตการทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น แต่ถึงกระนั้น บ้านนางบุญขึ้นก็ยังเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงาน เพื่อความสะดวกในการจัดกิจกรรมสำหรับการเรียนรู้

“ตอนที่เรากำลังทำวิจัย เราก็ทำสวนของชั้นที่นี้ ก็มารวมตัวกันทำ แต่พอทำวิจัยเสร็จ เราก็มาต่อยอดขยายผล ไปชวนคนอื่นมาทำด้วย เค้าทำอยู่ที่บ้านของเค้า จะบอกว่า งานวิจัยไม่ได้จบที่สวนของชั้นคนเดียว แต่ต่อยอดไปบ้านอื่นด้วย แต่ถ้าจะมาดูทุกอย่างก็ยังรวมศูนย์ที่บ้านชั้นนี้แหละ เพราะมีความพร้อมมากกว่า แต่ถ้าจะไปดูบ้านที่เค้าเอาไปขยายผลต่อยอด จะไปดู เราก็มีให้ดู”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สทนากลุ่ม 3 กรกฎาคม 2560)

การที่ยังคงที่ตั้งอยู่ที่บ้านนางบุญขึ้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การบริหารจัดการและการสื่อสารของศูนย์มีลักษณะแบบรวมศูนย์ (centralization) อยู่ที่สวนยายดา-บ้านบุญขึ้น และอยู่ที่สื่อบุคคล (person media) เช่นนางบุญขึ้น

แม้ว่าการบริหารจัดการและการสื่อสารแบบรวมศูนย์นี้ ข้อดี คือความสะดวกรวดเร็วในการบริหารจัดการและการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ แต่ข้อด้อย คือ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนน้อย (participation) ความรู้สึกการร่วมเป็นเจ้าของ ความรักและความหวงแหนศูนย์เรียนรู้จึงน้อยไปด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยและเกษตรกรในชุมชนจึงคิดว่า ศูนย์เรียนรู้ที่ดีควรเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน ซึ่งหากพัฒนาศูนย์เรียนรู้โดยเพิ่มการมีส่วนร่วมและกระจายอำนาจการสื่อสารไปยังเกษตรกรอื่นๆ เพิ่มขึ้น ก็จะเป็นการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ให้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน

(2) องค์ประกอบการสื่อสาร

เนื่องจากผู้วิจัยอยู่ในสาขานิเทศศาสตร์ จึงจะพิจารณาศูนย์เรียนรู้ว่าเป็นพื้นที่สื่อสารพื้นที่หนึ่ง ซึ่งจะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบการสื่อสาร (S-M-C-R) ในศูนย์เรียนรู้ รายละเอียดดังนี้

(2.1) Sender

ผู้ส่งสารหลักในศูนย์ ได้แก่ นางบุญขึ้นและนายมานัด โพธิ์แก้วซึ่งเป็นเกษตรกรแกนนำและเป็นผู้นำในท้องถิ่น โดยนายมานัด โพธิ์แก้วเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านมาก่อน และสำหรับนางบุญขึ้นต้องถือว่าเป็นเกษตรกรและเป็นสตรีนักพัฒนา นางบุญขึ้นเคยได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย ได้แก่ รางวัลสตรีนักพัฒนา เป็นต้น สำหรับบทบาทของผู้ส่งสารทั้งนางบุญขึ้นและนายมานัด โพธิ์แก้ว คือ การสอน/แนะนำ/ช่วยเหลือ/สนับสนุนทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญา และสนับสนุนข้อมูล สนับสนุนทางสังคม เช่น การช่วยสร้างเครือข่ายสำหรับผู้สนใจด้านการทำเกษตรชีวภาพ เนื่องจากศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพมีลักษณะการดำเนินงานแบบรวมศูนย์ ถึงแม้ว่ายังมีเกษตรกรอีกหลายท่านที่ทำเกษตรชีวภาพ แต่บทบาทหลักในการทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารคือ นางบุญขึ้น โพธิ์แก้วการสื่อสารจึงเป็นในลักษณะรวมศูนย์

“ตัวหลักๆเลย เวลาคนมาดูงานก็ชั้นนี้แหละที่จะเป็นคนให้ข้อมูล แต่บางทีก็มีวิชา (น้องชายนายมานัด โพธิ์แก้ว-ผู้วิจัย) มาช่วยด้วย เพราะวิชาเค้าจบด้านการเกษตรมา เค้าก็จะมีหลักการ มีความรู้ และตัวเค้าเองก็ทำสวนเมล่อนอยู่ตอนนี้ด้วย แต่คนอื่นเค้าก็ยังไม่เก่ง แต่ว่าของแบบนี้มาฝึกกันได้”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สทนากลุ่ม 3 กรกฎาคม 2560)

“ถ้าให้เราทำ เราทำเป็น ทำได้ แต่ถ้าจะให้พูดก็ไม่เก่ง เราทำให้ดูได้ คนมาดูก็ดูเอา ถ้าอยากรู้อะไร ก็ให้ถามเอา เราตอบได้หมด เพราะเราทำเองกับมือ”

(นางมาไล เขตตรสกล, สทนากลุ่ม 3 กรกฎาคม 2560)

ดังนั้น ในส่วนของผู้ส่งสารในศูนย์เรียนรู้ที่ตอนนี้รวมศูนย์อยู่ที่นางบุญขึ้นเพียงคนเดียว การเป็นสื่อบุคคลและทำหน้าที่อธิบายให้ข้อมูลในฐานการเรียนรู้ย่อยต่างๆ จึงเป็นข้อจำกัดของการสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ เพราะเนื้อหาในฐานเรียนรู้มีมาก เพราะหากจะพัฒนาที่นี้เป็นศูนย์เรียนรู้ที่แท้จริงแล้วผู้ส่งสารควรจะเป็นในลักษณะของทีมที่แบ่งบทบาทในการสื่อสารในแต่ละฐานย่อยหรือหัวข้อต่างๆ ซึ่งในจุดนี้ก็เป็นจุดที่ทีมเกษตรกรทั้งหลายเห็นควรว่าควรที่จะพัฒนาเกษตรกรท่านอื่นให้มีทักษะด้านการสื่อสารด้วย เพื่อที่จะให้การสื่อสารในศูนย์เรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

(2.2) Message

ข้อมูล เนื้อหา ข่าวสารที่สื่อสารในศูนย์เรียนรู้โดยผ่านสื่อต่างๆ ทั้งการอธิบายของสื่อบุคคลอย่างนางบุญขึ้น ผ่านทางสื่อวีดิทัศน์ที่เปิดในศูนย์ ผ่านทางโปสเตอร์ที่ติดตั้งอยู่ในศูนย์ สามารถสรุปเนื้อหาหรือสารที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ซึ่งมีทั้งความหมายโดยตรงและความหมายโดยอ้อม

ความหมายโดยตรง (denotative meaning) หมายถึง การทำการเกษตรโดยลดการใช้สารเคมี แต่เกษตรชีวภาพยังมีความหมายโดยอ้อม (connotative meaning) หลากหลาย เช่น (ก)

การทำเกษตรชีวภาพเป็นการหวนคืนไปสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษเคยทำมาก่อน (ข) การทำเกษตรชีวภาพมีผลดีทั้งต่อสุขภาพของชาวสวน ของผู้บริโภค มีผลดีต่อระบบนิเวศ (ค) การทำเกษตรชีวภาพเป็นการลดต้นทุนการผลิต

ทั้งนี้สำหรับนางบุญขึ้นแล้วมีการรับรู้และสามารถสื่อสารเนื้อหาความหมายโดยอ้อมที่หลากหลาย (matching meaning) ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เพื่อการต่อรองด้านผลประโยชน์ในมิติต่างๆ การที่นางบุญขึ้นมีศักยภาพในการสื่อสารเช่นนี้ได้ เนื่องจากนางบุญขึ้นเป็นบุคคลที่มีลักษณะทันสมัย คือ เปิดกว้าง มีการสื่อสารเข้าจากการได้มีโอกาสไปร่วมงาน สัมมนาอบรม ประชุม ร่วมกับหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน จึงทำให้เป็นคนรอบรู้ นางบุญขึ้นจึงสามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาและความหมายเกี่ยวกับการเกษตรชีวภาพที่เป็นความหมายโดยอ้อมที่หลากหลายแก่กลุ่มผู้มาเยี่ยมชมศูนย์ได้ ในขณะที่เกษตรกรท่านอื่นจะเน้นการสื่อสารข้อมูลโดยตรง เช่น หากอธิบายเรื่องการทำสารชีวภาพก็จะเน้นไปที่ส่วนผสม องค์ประกอบ วิธีการทำ วิธีการใช้มากกว่าที่จะอธิบายไปถึงความหมายในชั้นที่สองที่เป็นความหมายโดยอ้อม

ดังเช่นตัวอย่างการอธิบายฐานแปรรูปเห็ดของนางบุญขึ้น

“สำหรับคนที่มาดูงาน เค้าอาจไม่ได้มีที่ดินเหมือนป่า ป่าก็ต้องอธิบายว่า คนที่มีแค่บ้านกับมีที่ข้างบ้านบ้างเล็กน้อย ก็สามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น การปลูกเห็ด ซึ่งใช้พื้นที่ไม่เยอะ เราก็ไปหาทะลายปาล์มมาสำหรับเพาะเห็ด พอเพาะไว้แป๊บหนึ่ง ก็เอาไปขายได้ เห็ดที่บาน ราคาถูก ก็เอามาแปรรูป เก็บไว้กินเองก็ได้ เอาไปขายก็ได้ เพิ่มมูลค่าได้ทั้งนั้น”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 8 มิถุนายน 2560)

ส่วนของเกษตรกรแกนนำท่านอื่นที่บรรยายฐานเห็ดจะเน้นที่ขั้นตอนการแปรรูป หากอธิบายเรื่องการทำทอดมันเห็ดจะอธิบายว่ามีส่วนผสมอะไรบ้างและขั้นตอนการทำให้เป็นอย่างไร

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่า การอธิบายแบบนางบุญขึ้นมองแบบองค์รวม บูรณาการเชื่อมโยงกับความหมายโดยอ้อมที่ต้องการนำเสนอ การปลูกเห็ดและการแปรรูปเห็ดมีความหมายเชื่อมโยงถึงการพึ่งพาตนเอง โดยนางบุญขึ้นเลือกจับคู่ความหมาย(Matching meaning) ดังกล่าวกับกลุ่มเป้าหมายที่มาศึกษาดูงานบางคนที่ไม่ได้มีที่ดินเพียงพอที่จะทำสวนแบบเกษตรชีวภาพได้ แต่ก็สามารถปลูกพืชที่ใช้พื้นที่น้อยได้หรือการแปรรูปจากผลผลิตที่ตนเองมี

(2.3) Media/ Channel

ในหัวข้อนี้จะเกี่ยวข้องทั้งสื่อ กิจกรรม ช่องทาง วาระโอกาส โดยสื่อในศูนย์เรียนรู้จะเน้นไปที่สื่อบุคคลโดยเฉพาะนางบุญขึ้นที่เน้นการสื่อสารด้วยวาจา (oral form) โดยการบรรยาย พรรณนา และอธิบาย ซึ่งมีข้อดี คือ ยืดหยุ่น เหมาะกับสื่อบุคคลที่มีความรอบรู้ รู้ลึก รู้จริงในสิ่งที่พูดและที่สำคัญต้องมีทักษะการสื่อสารจึงจะสามารถส่งมอบความรู้ (knowledge delivery) ไปถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนสื่อที่เป็นแบบลายลักษณ์ (written form) จะอยู่เฉพาะในส่วนต้อนรับด้านหน้า แต่ก็เก่าและข้อมูลก็พร่าเลือนไปตามกาลเวลา แต่ที่ฐานเรียนรู้ย่อยไม่มีสื่อแบบ

ลายลักษณ์อักษรอยู่ ดังนั้น การถ่ายทอดข้อมูลหรือการส่งมอบความรู้จึงต้องพึ่งพิงสื่อบุคคลอย่างนางบุญขึ้น โพธิ์แก้วเพียงคนเดียว

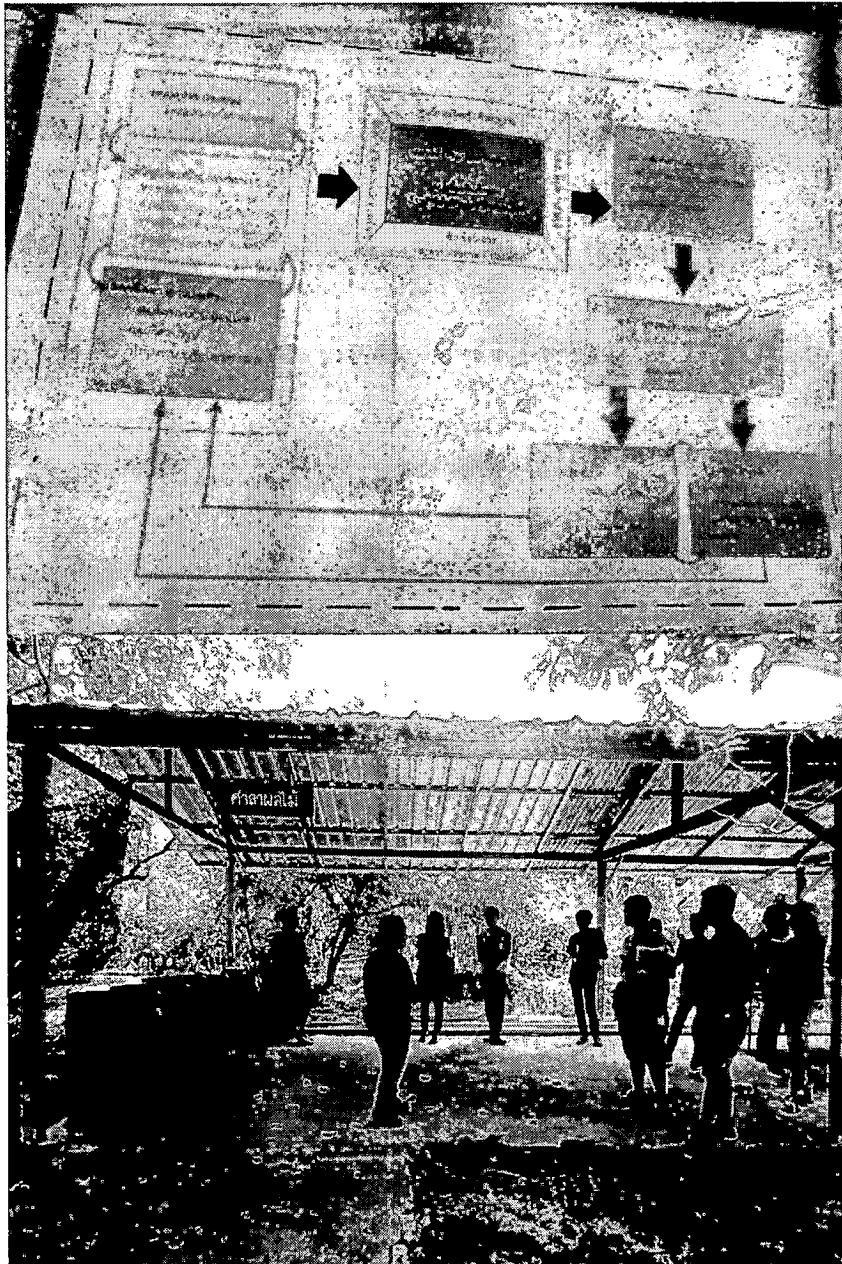
ส่วนสื่อกิจกรรมในฐานะจะเป็นการบรรยายรวม ก่อนที่จะเดินพานำชมไปตามฐานย่อยต่างๆ ในสวนผลไม้ โดยจุดเริ่มต้นของศูนย์ตรงปากทางจะมีจุดให้ถ่ายรูป ซึ่งมีรูปและภาพถ่ายของนางบุญขึ้นขนาดใหญ่พร้อมข้อความที่เปรียบเสมือนสื่อให้เห็นภาพรวมของสวนยายดา-ป่าขึ้นว่า “สวนนี้แม้ว่าจะปลูกกรูกรูรั้ง แต่ว่าได้สดางค์ทุกต้น” มีเส้นทางผ่านตามฐานต่างๆ ในสวน ในสวนมีผลไม้ทั้งทุเรียนเงาะ มังคุด ลองกอง และผักต่าง เช่น ผักกูด พักน้ำข้าว ฯลฯ และมีผัก ผลไม้ และอาหารแปรรูป เช่น ทุเรียนทอด ทุเรียนกวน ฯลฯ รวมถึงอาหารพื้นบ้าน

ฐานกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ แม้ว่าจะสนุกสนาน เปิดโอกาสให้ผู้เยี่ยมชมเห็นการดำเนินงานผ่านการสาธิต แต่ก็ยังเป็นเพียงการบูรณาการระหว่างสื่อบุคคลกับสื่อกิจกรรมประเภทสาธิต แต่ขาดการบูรณาการกับสื่อลายลักษณ์อักษร การเน้นใช้สื่อบุคคลควบคู่กับการสาธิตแม้ว่าจะมีข้อดีเรื่องความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนเนื้อหาและการสาธิตให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย แต่ก็ยังเป็นสื่อที่มีข้อจำกัดที่เรียกร้องทรัพยากรทั้งด้านเวลาในการที่สื่อบุคคลต้องมาให้ข้อมูลและสาธิตด้วยตนเอง ประกอบกับข้อมูลในศูนย์เรียนรู้ที่มีจำนวนมาก การจะใช้สื่อบุคคลอธิบายข้อมูลให้ครอบคลุมภายในระยะเวลาจำกัดย่อมเป็นเรื่องยาก และการเน้นใช้สื่อบุคคลดังกล่าวย่อมทำให้สื่อบุคคลเกิดความอ่อนล้าทางการสื่อสารซึ่งย่อมไม่เป็นผลดีต่อการส่งมอบความรู้ในศูนย์อย่างแน่นอน ดังนั้น แนวทางการบูรณาการโดยเพิ่มสื่อลายลักษณ์อักษรเข้ามาจะช่วยขจัดข้อจำกัดนี้ได้

นอกจากนี้ยังมีสื่อวีดิทัศน์ที่จัดทำโดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ซึ่งมีข้อมูลรายละเอียดการดำเนินงานของสวนยายดา (เจ้บุญขึ้น) ในหลากหลายมิติ แต่สื่อวีดิทัศน์ที่ มสธ.จัดทำขึ้นมีความยาวประมาณเกือบหนึ่งชั่วโมง ถึงแม้ว่าเวลาที่มีผู้มาศึกษาดูงาน กลุ่มเกษตรกรแกนนำจะเปิดให้ชม แต่ด้วยจอโทรทัศน์ที่มีขนาดเล็ก จึงไม่สามารถชมได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับเนื้อหาที่ยาว ก็ไม่สามารถฉายให้ชมจนจบได้ซึ่งผู้วิจัยแม้ว่าจะลงสนามหลายครั้งพร้อมกับกลุ่มนิสิตหรือกลุ่มนักเรียนจากโรงเรียนวัดยายดาที่ทีมเกษตรกรแกนนำจะฉายวีดิทัศน์ให้ชมทุกครั้งแต่ก็ไม่เคยสักครั้งที่ฉายจนจบ

สื่อที่เป็นรูปแบบลายลักษณ์อักษร (written form) จะมีเฉพาะในจุดต้อนรับเท่านั้นซึ่งบางอันอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมตามกาลเวลา แต่ในฐานะเรียนรู้ย่อยจะไม่มีสื่อที่เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นป้ายให้ข้อมูล ดังนั้น สื่อบุคคลจึงเป็นสื่อหลักในการให้ข้อมูลต่างๆ ในฐานเรียนรู้ ดังตัวอย่างภาพด้านล่าง

ภาพที่ 4-1 ภาพสื่อและกิจกรรม (ก่อนทำโครงการ)

(2.4) Receiver

ผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของศูนย์มี 2 กลุ่มแรก กลุ่มแรก คือ กลุ่มที่มาศึกษาดูงานเพื่อเรียนรู้การทำเกษตรชีวภาพ ซึ่งกลุ่มนี้จะมีตลอดปีอาจจะมาจากหน่วยงานของรัฐหรือบริษัทเอกชนที่จัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้การทำเกษตรชีวภาพ ส่วนกลุ่มที่สอง คือ กลุ่มนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะฤดูผลไม้ของภาคตะวันออกประมาณเดือน พ.ค. -มิ.ย. ของทุกปี สวนยายดา-ป่าซิ่นจะเปิดรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมารับประทานบุฟเฟ่ต์ผลไม้ กลุ่มหลังนี้จะให้ความสำคัญต่อ

การมารับประทานผลไม้สดๆจากสวน เพราะการรับประทานผลไม้ในสวนเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ใหม่ทางการท่องเที่ยวที่หลีกเลี่ยงจากความจำเจในชีวิตประจำวัน

หากพิจารณากลุ่มเป้าหมายโดยใช้การมีประสบการณ์ร่วมด้านการทำการเกษตร จะสามารถแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ กลุ่มที่มีประสบการณ์โดยตรงกับการทำการเกษตร (direct experience) และกลุ่มที่สอง คือ กลุ่มที่มีประสบการณ์โดยอ้อมกับการทำการเกษตร (indirect experience) เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยว ช่างราชการ พนักงานจากองค์กรต่าง ๆ ฯลฯ ที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรผ่านสื่อต่างๆ เป็นหลัก

“ถ้าตอนเปิดสวนผลไม้ไม่ต้องพูดถึง คนเต็มไปหมด คนกลุ่มนี้ มาเพื่อมากินผลไม้เลย ผลไม้ไม่ต้องเน้นทุเรียนเป็นหลัก มาถึงเรามีคนจัดการ มีทางเดิน เราทำทางไว้อย่างดีให้เดินชมสวนก่อนมานั่งกิน ผลไม้แรกก็แกะไว้เป็นจาน มาเอาไปกินได้เลย กินจนอ้ม แต่เอาออกไปไม่ได้ กลุ่มนี้เค้าไม่ได้สนใจข้อมูลเรื่องเกษตรชีวภาพอยู่แล้ว เน้นมากินผลไม้ในสวน แต่เราก็มีลูกค้าประจำนะ ทุกปีเค้าก็ลงมากินที่สวนของเราตลอด เพราะเค้ารู้ว่าสวนเราของดี มีคุณภาพ เค้ามั่นใจ เพราะเราเปิดสวนให้เค้าเดินดูเลย ว่าสวนเราทำกันยังไง ถ้าเค้ามาเห็นเราทำแบบนี้ เค้าก็กินได้สนิทปาก”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สทนากลุ่ม 6 กรกฎาคม 2560)

“อย่างพวกเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ต้องมาดูงานจากเรา เพราะเราคือคนทำจริงๆ เรื่องบางเรื่องเรารู้ดีกว่าเค้าอีก เพราะเราทำเอง แต่พวกนี้เค้าได้แต่เรียน เรื่องปฏิบัติ เรื่องลงมือทำ สู้พวกผมไม่ได้หรอก พวกนี้ก็มาดูงานกันเยอะเหมือนกัน”

(นายวิชา โพธิ์แก้ว, สทนากลุ่ม 6 กรกฎาคม 2560)

“พวกเกษตรกรที่มากับ อบต. พวกเทศบาลพามาก็มี เค้าอาจจะมีส่วน ทำสวนอยู่แล้ว แต่ว่าทำไม่เหมือนกับเรา พวกอบต. พวกเทศบาลก็พามาดูงาน มาเรียนรู้จากพวกเราว่าพวกเรากันยังงัย เค้าจะได้ไปปรับใช้บ้านเค้าบ้าง”

(นายมานัด โพธิ์แก้ว, สทนากลุ่ม 6 กรกฎาคม 2560)

ดังนั้น การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพ เกษตรกรที่เป็นผู้ส่งสารจึงต้องวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย (audience analysis) ก่อนที่จะเลือกสื่อสารความหมายของเกษตรชีวภาพให้สอดคล้องกับความสนใจ และประสบการณ์โดยตรงและโดยอ้อมของกลุ่มเป้าหมาย (matching meaning) การจะสื่อสารเช่นนี้ได้ เกษตรกรท่านนั้นจะต้องมีทักษะความสามารถทางการสื่อสาร (communication competency) ซึ่งทักษะดังกล่าวยังคงจำกัดอยู่ที่เกษตรกรผู้ส่งสารเพียงท่านเดียว คือ นางบุญขึ้น การพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้จึงต้องเพิ่มทักษะทั้งการวิเคราะห์ผู้รับสารและการเลือกความหมายให้สอดคล้องกับความสนใจและประสบการณ์ของกลุ่มเป้าหมายให้แก่เกษตรกรแกนนำท่านอื่นๆในศูนย์เรียนรู้ด้วย

(3) บทบาทหน้าที่ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

แนวคิดของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ คือ เป็นศูนย์ของประชาชนที่ดำเนินการโดยประชาชน เพื่อประชาชนและหากเราพิจารณาศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพในมิติของการสื่อสาร ศูนย์ฯ ก็จะมีบทบาทในฐานะที่เป็นพื้นที่สื่อสาร ที่สมาชิกทุกคนมาสื่อสารเพื่อมาสร้างความเข้าใจร่วมกัน (share meaning) ซึ่งเป็นการสื่อสารรูปแบบพิธีกรรม (Ritualistic model) ที่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน เก็บรวบรวมองค์ความรู้ด้านการเกษตรชีวภาพและพัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านเกษตรชีวภาพ ผู้วิจัยร่วมกับเกษตรกรแกนนำจัดประชุมเพื่อกันวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของศูนย์เรียนรู้ สามารถสรุปบทบาทหน้าที่ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ดังนี้

- (ก) ศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ (knowledge management) ด้านเกษตรชีวภาพของชุมชนโดยศูนย์ฯ จะเป็นพื้นที่ที่เกษตรกรและผู้สนใจเรื่องเกษตรชีวภาพต่างมาพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์การทำเกษตรชีวภาพ ทำให้เกษตรกรและผู้สนใจได้เรียนรู้แนวทางการทำเกษตรชีวภาพและสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับสวนของตนเองได้
- (ข) ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายและกับคนนอกเครือข่ายบทบาทนี้เกิดขึ้นเมื่อเกษตรกรแกนนำได้รับทราบข้อมูลข่าวสารหรือมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอกและนำข้อมูลข่าวสารมาถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชนซึ่งไม่ได้อยู่ในเครือข่ายโดยใช้พื้นที่ของศูนย์เป็นพื้นที่ในการถ่ายทอดในวาระและโอกาสแตกต่างกันไป
- (ค) ศูนย์การจัดกิจกรรมของชุมชนในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการจัดประชุมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมด้านโฮมสเตย์ กิจกรรมด้านวิสาหกิจชุมชน กิจกรรมด้านการแปรรูปอาหาร กิจกรรมการทำอาหารพื้นบ้าน ฯลฯ
- (ง) ต้นแบบ/ตัวแบบของการทำเกษตรแบบชีวภาพในพื้นที่ตำบลตะพงตองนับว่าศูนย์เรียนรู้ที่เป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบของการทำเกษตรชีวภาพ เพราะนำเอาความรู้ที่ได้จากการทำวิจัยโดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทำให้เกษตรกรแกนนำมีความมั่นใจในการนำเอาความรู้ดังกล่าวมาถ่ายทอดและในมุมมองผู้ที่มาศึกษาดูงานแล้วก็มีความเชื่อถือองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดในศูนย์เรียนรู้เนื่องมาจากประสบการณ์จริงของเกษตรกรที่ผ่านกระบวนการวิจัย
- (จ) แหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับศูนย์เรียนรู้อื่นๆ เมื่อเกษตรกรแกนนำถ่ายทอดความรู้ในสวน สวนบ้านนางบุญขึ้นจึงได้รับการยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์เรียนรู้ ดังนั้น จึงมีศูนย์เรียนรู้อื่นเข้ามาศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนข้อมูลกับที่นี้อย่างสม่ำเสมอ
- (ฉ) พื้นที่ที่คนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะสังสรรค์เพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน

“สวนป่าขึ้นเหมือนเป็นศูนย์กลาง เป็นจุดตั้งต้น จะมีกิจกรรมอะไรก็ต้องมาทำกันที่นี่ ไม่ได้เรื่องเกษตรอย่างเดียว เรื่องท่องเที่ยว เรื่องโอท็อป หน่วยงานไหนอยากจะติดต่อ ทำกิจกรรมอะไรก็ต้องมาลงที่นี้ทั้งนั้น”

(นางปลายฝน บุศยศิริ, สนทนากลุ่ม 3 กรกฎาคม 2560)

“ถ้าเรามีศูนย์เรียนรู้ที่เป็นทางการ เราจะได้เผยแพร่ความรู้ของเราที่เราได้ทำกับ สกว. กับ ส่วนที่เราเอามาทำต่อยอดออกไป ตอนนี้อยู่ที่เราได้เผยแพร่ให้คนที่สนใจมาศึกษาดูงานอยู่แล้ว แต่ ทำกันแบบไม่เป็นทางการ ถ้าเราสามารถผลักดันให้เกิดขึ้น มันก็ดีหลายอย่าง ชุมชนเราก็จะได้มีศูนย์ เรื่องเกษตร ใครสนใจอยากทำก็มาดู เราทำต้นแบบไว้ให้แล้ว”

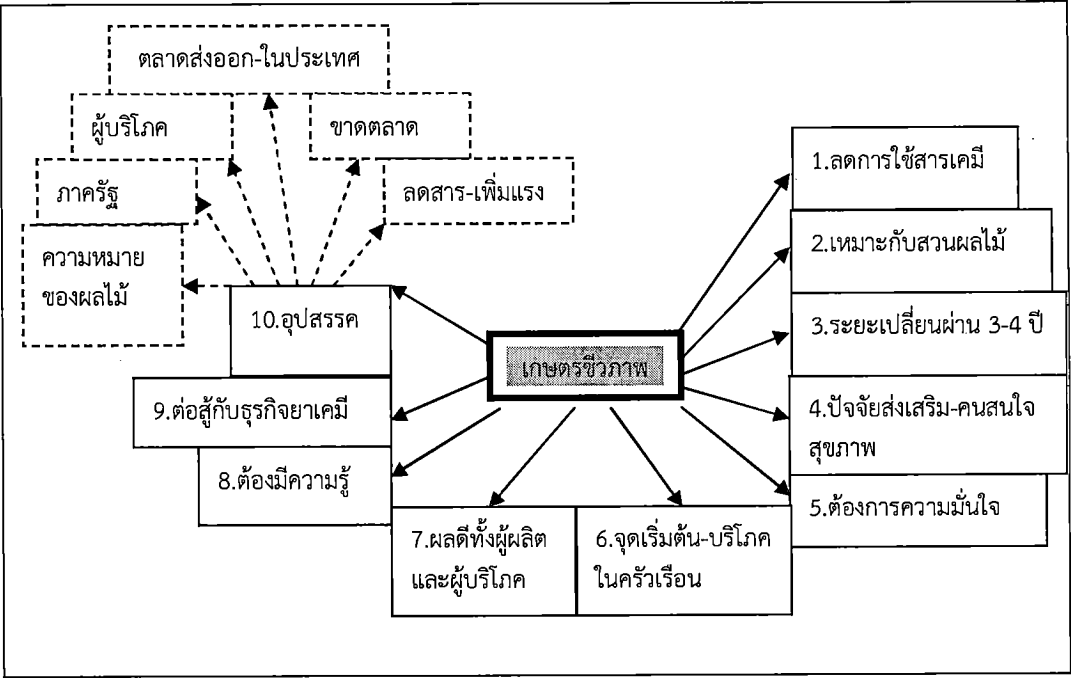
(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 8 มิถุนายน 2559)

จากการวิเคราะห์ในช่วงแรกก่อนที่จะดำเนินการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ ผู้วิจัยพบว่า ศูนย์เรียนรู้จะเน้นบทบาทด้านการส่งมอบความรู้ (knowledge delivery) ซึ่งเป็นการ สื่อสารตามแบบจำลองการถ่ายทอด (transmission model) ที่เน้นการสื่อสารทางเดียว โดยมี เป้าหมายเพื่อการจูงใจมากกว่าบทบาทด้านอื่นๆ

(ข) คุณลักษณะของเกษตรชีวภาพ

จากการประชุมผู้เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันวิเคราะห์คุณลักษณะ (attribute analysis) ของ เกษตรชีวภาพ เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าใจเรื่องการทำเกษตรแบบชีวภาพได้อย่างรอบ ด้านและมีความเข้าใจเรื่องดังกล่าวตรงกันผู้วิจัยสามารถสรุปคุณลักษณะของเกษตรชีวภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 4-3 แสดงคุณลักษณะของเกษตรชีวภาพ

1)การทำเกษตรชีวภาพ คือ การลดการใช้สารเคมีลง โดยหันมาใช้ชีวภาพเพิ่มขึ้น ทั้งในการ กำจัดแมลง และการเป็นปุ๋ยทั้งบำรุงต้น ดอก และผล

2) สำหรับสวนผลไม้ เหมาะกับเกษตรชีวภาพมากกว่าเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากสวนผลไม้ รอบระยะเวลาการเจริญเติบโตยาวนานกว่าผัก ผักจะเหมาะกับเกษตรอินทรีย์มากกว่าสวนผลไม้ โดยเฉพาะทุเรียน ที่ในช่วงของการออกดอกต้องใช้สารเคมี มิฉะนั้นถ้าดอกร่วง นั้นหมายถึงการเสียผลผลิตทั้งปี แต่ต้นผลไม้บางประเภทสามารถใช้เกษตรอินทรีย์ได้ทั้งหมด เช่น มังคุด สลัด

3) เกษตรกรสวนผลไม้จะหันมาเปลี่ยนใช้เกษตรชีวภาพได้ ต้องมีทุน เพราะต้องอดทน 3-4 ปี หลังจากการเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาเป็นแบบชีวภาพ เพราะระหว่างที่เปลี่ยนผ่าน ผลผลิตจะได้น้อย แต่หากผ่านจุดนี้ไปได้แล้ว ต้นไม้จะกลับมาให้ผลผลิตเช่นเดิม รวมทั้งยังมีความแข็งแรงกว่าช่วงที่ใช้สารเคมี

4) ปัจจัยที่ส่งเสริมการเกษตรแบบชีวภาพ โดยอนาคตจะมีความยั่งยืน เพราะคนสนใจสุขภาพมากขึ้น แต่ตอนนี้เกษตรกรต้องต่อสู้กับเกษตรแบบใช้สารเคมี เพราะการทำเกษตรชีวภาพ ผลผลิตจะไม่สวยงามเหมือนการเกษตรที่ใช้สารเคมี

5) เกษตรกรที่จะเปลี่ยนจากการทำเกษตรแบบเคมีมาเป็นเกษตรชีวภาพต้องมั่นใจ เช่น การได้ทดลองทำเกษตรชีวภาพ ผ่านกระบวนการวิจัย หรือไปดูตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จจริงจะสร้างความมั่นใจให้เกษตรกรในการทำเกษตรชีวภาพ

6) สำหรับเกษตรกรที่จะเริ่มเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาทำเกษตรชีวภาพ คือ กลุ่มที่เน้นการบริโภคในครัวเรือน เพราะเป็นการลดต้นทุน และที่หลีกเลี่ยงการบริโภคก็นำมาขาย ถ้าเริ่มจากแนวทางนี้จะง่ายกว่า สวนที่เน้นการผลิตเพื่อการขายในเชิงพาณิชย์เป็นหลัก

7) ผลดีของเกษตรชีวภาพการทำเกษตรชีวภาพมีผลดีต่อเกษตรกรในฐานะผู้ผลิตซึ่งเป็นผู้ปลูกพืชผักผลไม้และมีผลดีต่อผู้บริโภค เช่น ผลดีต่อสุขภาพของทั้งสองฝ่าย ในฐานะเกษตรกรยังเป็นการลดต้นทุน ผลดีต่อระบบนิเวศในสวน ที่มีหนอน นก กระแต แมลงเข้ามาอยู่ในสวน

8) การทำเกษตรชีวภาพต้องมีความรู้ เช่น การทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ ปุ๋ยปลาหมัก การใช้ดินทุบแล้วแช่น้ำมาฉีดไล่ศัตรูพืชการทำน้ำส้มควันไม้ การใช้เชื้อราไตรโคมาผสมกับข้าวทิ้งไว้ 5-7 วันแล้วนำไปรดต้นไม้ ซึ่งองค์ความรู้บางอย่าง ยังต้องรอการทดลองเพื่อพิสูจน์ประสิทธิภาพในการใช้อยู่

9) การทำเกษตรชีวภาพต้องต่อสู้กับระบบทุนนิยม ร้านขายปุ๋ย/ ยาฆ่าหญ้าและศัตรูพืช ที่มีการโฆษณา มีตัวแทนขายคอยให้ความรู้ แต่การประชาสัมพันธ์แบบเกษตรชีวภาพ เหมือนเกษตรกรต้องทำกันเอง ซึ่งเกษตรกรไม่ทราบว่าควรเป็นบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานรัฐหน่วยงานใดในการให้ข้อมูลและประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรมีทางเลือกและหันมาทำเกษตรชีวภาพ ในขณะที่ภาคธุรกิจบางรายมีการสนับสนุน เช่น SCG มาสนับสนุนเรื่องการทำสวนแบบเกษตรอินทรีย์ โดยจะพาไปศึกษาดูงานและลงทุนให้ทั้งหมด โดยชาวบ้านก็ยังไม่มั่นใจกับการทำสวนแบบเกษตรอินทรีย์

10) อุปสรรคของการทำเกษตรชีวภาพ ได้แก่

(10.1) การไม่แบ่งตลาดส่งออกและตลาดการบริโภคภายในประเทศให้ชัดเจน โดยนำเกณฑ์หรือคุณลักษณะของผลไม้แบบส่งออกมาใช้ในการส่งเสริมการบริโภค

ภายในประเทศ เช่น ใช้เกณฑ์มังคุดและทุเรียนแบบส่งออก มังคุดส่งออกเกรด A ที่ต้องผิวมัน ขั้วเขียว หมวกครบ หรือทุเรียนส่งออกที่ดูที่ผลขนาดใหญ่ พูสวย ซึ่งการส่งออกแบบนี้ต้องใช้สารเคมี แต่ผลผลิตที่มาจากการทำเกษตรชีวภาพจะแตกต่างออกไป เมื่อใช้เกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นมาแบ่งเกรด จึงทำให้ผลไม้ที่มาจากการทำเกษตรชีวภาพไม่ได้เกรด A ซึ่งมีผลต่อการรับรู้ของผู้บริโภคในแง่ที่ว่าคุณภาพอาจจะด้อยกว่าผลไม้เกรด A

(10.2) ภาครัฐไม่ได้สนับสนุนแบบจริงจัง บางครั้งก็ทำงานขัดแย้งกัน เช่น ภาครัฐมีทั้งการอบรมเรื่องเกษตรชีวภาพ ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมการใช้สารเคมีเพื่อการส่งออก เช่น กลุ่มปรับปรุงคุณภาพมังคุด แจกยาเคมีเพื่อต้องการมังคุดผิวมันเพื่อส่งออก เป็นต้น

(10.3) ผู้บริโภคยังยึดติดกับรูปลักษณ์ภายนอกของผลไม้ เช่น เลือกรับประทานทานมังคุดผิวมัน ลองกองที่ติดอยู่กับก้านแบบพวงใหญ่ไม่มีมดแผงมา เงาะขนสวย ทุเรียนผลใหญ่ทรงสวย เป็นต้น และบางครั้งไม่รับประทานผลไม้ตามฤดูกาล ซึ่งผลไม้นอกฤดูกาลเกิดจากการใช้สารเคมีในการบังคับต้นไม้ให้ออกผลไม้ตามเวลาที่ผู้ผลิตต้องการ

(10.4) การรับรู้ความหมายของผลไม้ของผู้บริโภค เช่น มังคุดเกรด A คือ มังคุดผิวมัน ผลใหญ่ ซึ่งส่งผลต่อความหมายของมังคุดผิวลาย และขนาดผลที่ไม่เท่ากัน การรับรู้ความหมายจึงส่งผลต่อการเลือกบริโภคของผู้บริโภคด้วย

(10.5) การขาดตลาดที่ขายผัก ผลไม้แบบปลอดสารเคมี หรือมาจากสวนแบบเกษตรชีวภาพโดยเกษตรกรต้องการสร้างตลาดปลอดสารพิษโดยกลุ่มเกษตรกรบริหารจัดการในการควบคุมดูแลผลผลิตที่จะมาขายที่ตลาดกันเอง โดยต้องการให้อยู่ในพื้นที่ตะพง เพื่อต้องการให้ผู้บริโภคเดินทางมาซื้อ ได้เห็นสภาพสวน และบรรยากาศรอบๆ แบบชาวสวน โดยเกษตรกรที่ทำสวนแบบชีวภาพมองว่า การเปิดตลาดจะเท่ากับเป็นการกระตุ้นเพื่อนเกษตรกรในหมู่บ้านให้สนใจทำเกษตรชีวภาพ เพราะเห็นตัวอย่างและหากต้องการมีส่วนร่วมในการขายก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกผัก ผลไม้ให้เป็นแบบชีวภาพ

นอกจากนี้ยังมองว่าการทำเกษตรชีวภาพถ้าทำควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จะมีโอกาสทางการตลาดที่ดีกว่า เพราะหากผู้บริโภคเชื่อถือว่าเป็นสวนเกษตรชีวภาพ จะขายผลผลิตได้ง่าย แต่หากไปส่งตลาดภายนอก จะแยกความแตกต่างจากกันได้ยาก เพราะเกษตรชีวภาพเป็นผลผลิตส่วนน้อยของตลาด โดยผลผลิตทุกอย่างที่นำออกวางขายที่สวนที่ผู้บริโภคเชื่อว่าเป็นเกษตรชีวภาพ ถือว่าเป็นผลผลิตชีวภาพ แต่ถ้าเกษตรกรชีวภาพขนผลผลิตชีวภาพออกไปขายตลาด ผู้บริโภคไม่เชื่อว่าเป็นผลผลิตที่มาจากสวนชีวภาพ แต่อนาคตหากรวมกลุ่มกันสร้างแบรนด์ จะเปิดโอกาสให้สวนเล็กๆ ก็สามารถนำเอาผลผลิตมาขายร่วมกันได้ภายใต้แบรนด์เดียวกัน

(10.6) เกษตรชีวภาพ ลดการใช้สารเคมี แต่เกษตรกรต้องออกแรงเพิ่มมากขึ้น เช่น ฤดูกาลหนึ่ง การพ่นเคมี 1 ครั้ง อาจต้องพ่นชีวภาพถึง 3 ครั้ง จนถึงกับมีคำกล่าวว่า เป็นการทำการเกษตรที่ใช้ความประณีต

มุมมองของภาครัฐต่อการทำเกษตรชีวภาพ

จากการสัมภาษณ์รองปลัดอบต.ตะพง สามารถสรุปมุมมองของภาครัฐต่อการทำเกษตรชีวภาพ

- การทำเกษตรชีวภาพเป็นนโยบายขององค์กรส่วนท้องถิ่น

การทำเกษตรชีวภาพเป็นนโยบายของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะ ต.ตะพง เป็นพื้นที่เกษตร โดยเฉพาะสวนผลไม้ ดังนั้น การพยายามลดการใช้สารเคมี หรือการทำสวนแบบเกษตรชีวภาพ จะทำให้ผลไม้ระยะยงแตกต่างจากผลไม้ที่อื่น ในการสร้างความแตกต่างให้กับสินค้า มีตำแหน่งที่ชัดเจนในตลาดโดยที่ผ่านมา องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มีการสนับสนุนโดยการจัดอบรมเรื่อง เกษตรอินทรีย์ การทำปุ๋ยหมักจากเศษวัสดุ การทำน้ำหมักชีวภาพ และการส่งเสริมตลาดนัดสีเขียวและมีการจัดทำฐานข้อมูล โดยเริ่มจากเกษตรกรที่มาเข้ารับการอบรมที่ อบต.จัดขึ้น

- แนวทางการส่งเสริมเกษตรชีวภาพและเกษตรอินทรีย์

ในการส่งเสริมการทำเกษตรชีวภาพและเกษตรอินทรีย์นั้น การทำเกษตรอินทรีย์มีข้อจำกัดมากกว่าและทำได้ยากกว่า เนื่องจากการทำต้องส่งเสริมทั้งพื้นที่ เพราะหากสวนใดสวนหนึ่งทำเกษตรอินทรีย์ แต่สวนรอบข้างใช้เคมี สวนแบบเกษตรอินทรีย์จะอยู่ได้ยากเพราะศัตรูพืชจะมาอยู่ที่สวนเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด ดังนั้น สิ่งที่ได้ทำในระยะแรก คือ การลดใช้สารเคมี เช่น การทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมัก การกำจัดศัตรูพืชโดยใช้สารอินทรีย์เป็นสารสกัด

ส่วนการส่งเสริมการทำเกษตรชีวภาพและเกษตรอินทรีย์ในระดับตำบลเป็นเรื่องยาก หน่วยงานระดับจังหวัดต้องเป็นแกนนำในการส่งเสริม ในส่วนของจังหวัดที่รณรงค์ตอนนี้ คือ การคุมราคาผลผลิตไม่ให้ราคาถูกเกินไป และควบคุมคุณภาพผลผลิต เช่น การห้ามตัดทุเรียนอ่อนมาขาย

-แนวทางการทำตลาดสีเขียว

ด้วยความที่ตำบลตะพงเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท พวกผักพื้นบ้านที่ปลูกโดยไม่ใช้สารเคมี ไม่ว่าจะเป็น ใบมะกรูด กระเพรา โหระพา ฯลฯ เป็นพืชผักที่ชาวบ้านปลูกกันทุกบ้านอยู่แล้ว ดังนั้น ตลาดนัดสีเขียวจึงเหมาะกับชุมชนเมืองมากกว่า ดังนั้น เราต้องเปิดตลาดร่วมกับตลาดปกติโดยมีกระบวนการในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค โดยอบต.จะมีกองสาธารณสุข มีนักวิชาการเกษตร และมีชุดทดสอบในการตรวจสอบพืชผักที่มาวางจำหน่ายว่าปลอดสารเคมีหรือไม่ เบื้องต้นอาจจะมีป้ายร้าน และมีหนังสือรับรองคุณภาพมอบให้

-อุปสรรคในการให้ความรู้แก่ผู้บริโภค

เนื่องจากระบบตลาด เช่น ผลไม้ต้องอ้างอิงกับการส่งออก เช่น มังคุดที่ส่งออก คือ มังคุดผิวมัน และมีขั้วสีเขียว ซึ่งความอร่อยของมังคุดไม่ได้อยู่ที่ผิว หรือ ทุเรียนที่สูงโดยการ ป้ายน้ำยากับทุเรียนสุกธรรมชาติแตกต่างกัน ทุเรียนที่ลูกใหญ่กับทุเรียนลูกเล็ก ทุเรียนลูก ใหญ่จะสุกไม่พร้อมกันในลูกเดียวกัน ดังนั้น การต้องแบ่งตลาดต้องชัดเจนระหว่างตลาด สำหรับส่งออกและตลาดบริโภคภายในประเทศ

-การจัดเทศกาลผลไม้

การจัดเทศกาลผลไม้ของ อบต.ตะพงเพื่อแก้ปัญหาราคผลไม้ตกต่ำ ดึงผู้บริโภคให้ มาหาเกษตรกรถึงพื้นที่แหล่งเพาะปลูก และเป็นโอกาสที่ อบต.จะให้ความรู้เรื่องการบริโภค ผลไม้ที่ปลอดภัยและอร่อย เช่น การเลือกมังคุด ถ้าเป็นเกษตรชีวภาพหรืออินทรีย์ มังคุดผิว จะไม่มัน มีลายบ้าง ขนาดของผลมังคุดไม่เท่ากัน แต่รสชาติอร่อยและปลอดภัย แต่ผู้บริโภค ยังยึดติดกับคำว่ามังคุดเกรด A ซึ่งใช้เกณฑ์ในการส่งออก (เกรด A ลูกใหญ่ ผิวมัน ไม่เป็นลาย ยางไม่ไหล หมวกไม่ฉีก ขั้วเขียว) ต้องเปลี่ยนความหมายแทนที่จะกำหนดเกรด A B C ต้อง เน้นที่ความหลากหลาย นำเสนอทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า ปลอดภัยกว่า อร่อยกว่า ในขณะที่ ทุเรียนแยกเกรดตามสายพันธุ์

- การกำหนดตำแหน่งของทุเรียนในท้องตลาด

การกำหนดตำแหน่ง (position) ของทุเรียนในท้องตลาด ทุเรียนนทุเรียนอยู่ใน ตำแหน่งที่สูงกว่า รองมาเป็นทุเรียนอุตรดิตถ์และปราจีนบุรี เนื่องจากทุเรียนเนื้อจะแห้งตาม สภาพภูมิอากาศที่มีปริมาณน้ำฝนน้อยกว่าแถบระยอง ถัดมาคือ ทุเรียนระยอง และรองลงไป คือ ทุเรียนจันทบุรี และตราด ทุเรียนนทุเรียนมีตำแหน่งในการตลาดดีกว่าทุเรียนระยอง แม้ ไม่ได้ชูเรื่องเกษตรอินทรีย์หรือชีวภาพ เพราะผลไม้ยังมีเรื่องรสชาติที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเรื่อง รสชาติขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ อย่าง อุตรดิตถ์ มีหลิน-หลงลับแล ซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมือง จ.ระยองก็ชูพันธุ์พื้นเมือง ได้แก่ พวงมณี และ นกกระเจิบ นอกเหนือจาก หมอนทอง ชะนี และก้านยาว ที่มุงตลาดใหญ่ (Mass)

- แนวทางการส่งเสริมเกษตรกรต้นแบบด้านเกษตรชีวภาพขององค์กรส่วนท้องถิ่น

การส่งเสริมให้การทำเกษตรชีวภาพและเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ ต้องมีตัว แบบ แต่การส่งเสริมเกษตรกรรายใดรายหนึ่งให้เป็นต้นแบบ เช่น การทุ่มทรัพยากรทั้งเวลา งบประมาณไปส่งเสริมเกษตรกรรายใดรายหนึ่งในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ สามารถทำได้ เพราะจะเกี่ยวข้องกับรายได้ของแต่ละสวน หากจะส่งเสริมต้อง “ทั่วถึง” และ “เท่าเทียม” กันทุกสวน ซึ่งตอนนี้สวนลักษณะของป่าขึ้นที่เปิดเป็นสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตรมี อยู่ประมาณ 10 สวนใน ต.ตะพง

- การรับรู้ของผู้บริโภค

ในแง่การรับรู้ของผู้บริโภคในการเดินทางไปท่องเที่ยวเชิงเกษตรพร้อมทานบุฟเฟต์ผลไม้ ระหว่างสวนของนางบุญขึ้นและสวนอื่นๆ ไม่มีความแตกต่างกัน ในการรับรู้ คือ เป็นการทานผลไม้จากสวนซึ่งเป็นการสร้างประสบการณ์ในการทานผลไม้ที่สวนพร้อมถ่ายภาพกับต้นผลไม้ที่ยังต้องมีผลติดอยู่ที่ต้น ดังนั้นทุกสวนต้องสร้าง “ฉาก” เพื่อสร้างประสบการณ์นี้เหมือนกัน คือ ยังคงผลไม้ติดไว้ที่ต้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปได้ และทุกสวนต้องแข่งขันกันที่ “ราคา” ว่ารายได้นำเสนอราคาบุฟเฟต์ที่ “ถูก” กว่ากัน

- อุปสรรคในการส่งเสริมเกษตรชีวภาพ

อุปสรรคในการส่งเสริมเกษตรชีวภาพมีหลายประการได้แก่

(1) เกษตรกรกระแสหลัก หรือเกษตรกรเคมีเป็นความเคยชินของผู้ผลิตหรือเกษตรกร เพราะการทำการเกษตรบ้านเราโดยเฉพาะการทำสวนผลไม้ เกษตรกรเมืองไทยไม่ได้เรียนรู้จากทฤษฎี แต่เกษตรกรเรียนรู้จากการปฏิบัติ จากการดูตัวอย่างและการสอนของพ่อแม่และบรรพบุรุษของเรา การทำสวนผลไม้จะมีวงจรที่ชัดเจนว่าใน 1 ปี ต้องทำอะไรบ้าง เช่น การตัดแต่งกิ่ง ฉีดฮอร์โมนเร่งดอก การให้น้ำ การหยุดให้น้ำเพื่อให้แตกดอก การฉีดยา

(2) การขาดตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรม และเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน

(3) ความเสี่ยงสูงมากกว่า โดยเฉพาะสวนผลไม้ เพราะปีหนึ่งให้ผลผลิตได้ครั้งเดียว และผลผลิตครั้งเดียวในรอบปี คือ รายได้ที่ต้องเลี้ยงครอบครัวไปทั้งปี สำหรับครอบครัวเกษตรกรที่มีทุนน้อย อาจจะตัดสินใจเปลี่ยนได้ยาก

(4) ภาพลักษณ์ของสวนเกษตรชีวภาพที่ต้องมีความแตกต่างและดูดีกว่าสวนทั่วไปในสายตาของผู้บริโภค เพราะการทำสวนเกษตรชีวภาพหรือเกษตรอินทรีย์มีความประณีตมากกว่าการทำสวนแบบเคมี ต้นทุนในการผลิตสูงกว่า แต่ต้นทุนเรื่องค่าแรงจะแพงกว่า เพราะเกษตรชีวภาพและเกษตรอินทรีย์ต้องลงแรงมากกว่า เช่น การฉีดยา ฤดูกาลหนึ่ง ถ้าฉีดสารเคมีอาจฉีดเพียง 3 ครั้ง แต่เกษตรชีวภาพหรือเกษตรอินทรีย์อาจต้องฉีด 10 ครั้ง

การวิเคราะห์คุณลักษณะของการเกษตรชีวภาพและศูนย์เรียนรู้เกษตรร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) ที่เป็นกลุ่มเกษตรกรที่เป็นนักวิจัยทีมเดิมและกลุ่มเกษตรกรแกนนำมีส่วนสำคัญที่จะช่วยสร้างความเข้าใจและสามารถนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์ด้วยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่เป็นนักวิจัยทีมเดิมและเกษตรกรที่เป็นแกนนำ

ที่สำคัญ ด้วยกระบวนการทบทวนงานวิจัย การร่วมกับเกษตรกรนักวิจัยชุดเดิมในการคืนข้อมูล และการร่วมกันวิเคราะห์คุณลักษณะของศูนย์เรียนรู้และการเกษตรชีวภาพร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) หลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มเกษตรกรที่เป็นนักวิจัยเดิม กลุ่มเกษตรกรในชุมชนที่สนใจเรื่องเกษตรชีวภาพ กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ พบว่า ทุกฝ่ายเริ่มเห็นความสำคัญต่อการร่วมมือกันเพื่อพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ให้เข้มแข็งขึ้น

4.การเติมความรู้ด้านการสื่อสารให้แก่ทีมเกษตรกร: การศึกษาดูงาน

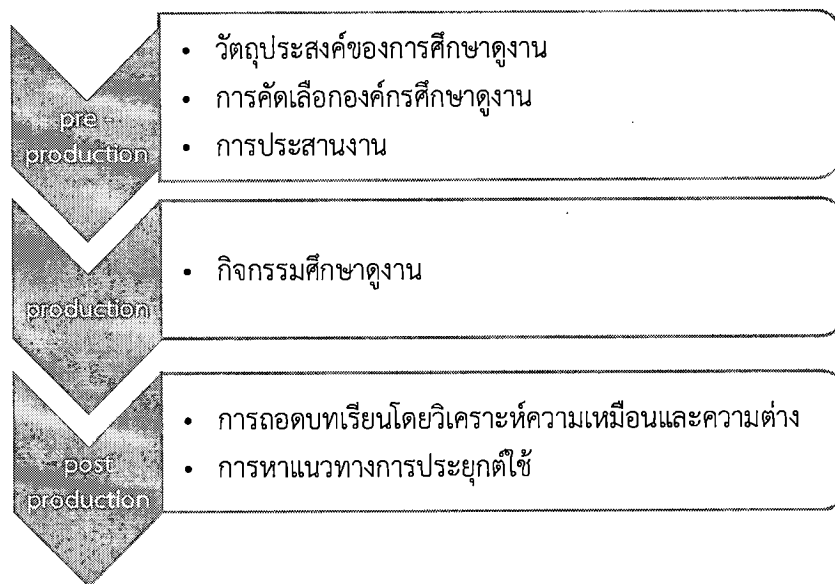
ถึงแม้ว่ากลุ่มเกษตรกรที่นำทีมโดยนางบุญขึ้นจะมีความรู้และประสบการณ์เรื่องการทำเกษตรในรูปแบบต่างๆ ทั้งการทำเกษตรแบบใช้สารเคมีและแบบชีวภาพ การผ่านประสบการณ์ใน

ยุคที่เคยทำเกษตรแบบสารเคมีที่เป็นกระแสหลัก ซึ่งสร้างปัญหาบางอย่างและไม่ตอบโจทย์ชีวิต เช่น มีต้นทุนสูง มีปัญหาด้านสุขภาพ จนหันมาสู่การทำเกษตรแบบทางเลือกด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น ต้องการสร้างความแตกต่างในการขายผลผลิตที่เน้นว่าเป็นผลไม้ที่มาจากกระบวนการปลูกแบบชีวภาพที่ปลูกแบบเกื้อกูลกับพืชผักและต้นไม้อื่นๆที่อยู่ร่วมกัน รวมทั้งการเพิ่มมูลค่าให้กับสวนโดยการเปิดสวนให้เป็นแหล่งเรียนรู้รวมทั้งเป็น แหล่งท่องเที่ยวเป็นต้น แต่ถึงกระนั้น เกษตรกรกลุ่มนี้ก็ยังคงต้องการการเสริมพลัง โดยเฉพาะการเสริมพลังด้านการสื่อสารซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ให้เข้มแข็งขึ้น และที่สำคัญเกษตรกรกลุ่มนี้ถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญเพราะเป็นแกนนำหรือผู้ขับเคลื่อนหลักของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้

จากการที่ให้กลุ่มเกษตรกรร่วมกันวิเคราะห์ต้นทุนของกลุ่มตนเองและวิเคราะห์ในสิ่งที่ตนเองต้องการการเติมเต็มในการพัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ สิ่งที่เกษตรกรเห็นว่าตนยังขาด คือ ทักษะการสื่อสารที่ไม่ใช่เพียงการสื่อสารในระดับปัจเจก แต่ยังรวมถึงการสื่อสารโดยรวม งบประมาณการว่าในศูนย์เรียนรู้ควรประกอบไปด้วยสื่อและกิจกรรมอะไรบ้าง และการสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ควรมีรูปแบบอย่างไร จึงนำไปสู่การจัดสื่อกิจกรรมประเภทการศึกษาดูงาน ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ ณ. อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรีเนื่องจากผู้วิจัยและนางบุญขึ้นพิจารณาเห็นว่า ถ้าหากจัดการอบรมเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนาศูนย์เรียนรู้แล้วให้เกษตรกรมาเข้าร่วม ภายในระยะเวลาอันสั้นคงจะไม่เหมาะ เพราะเกษตรกรคงยังมองไม่เห็นภาพที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ดังนั้น การศึกษาดูงานศูนย์เรียนรู้ที่ดำเนินงานประสบความสำเร็จน่าจะเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่ดี (Best practice)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทั้งนักวิจัยและนางบุญขึ้นจะเห็นพ้องต้องกันในเรื่องการเสริมพลังโดยการศึกษาดูงาน แต่ก็เชื่อว่าผู้วิจัยจะสามารถนำทีมเกษตรกรแกนนำไปศึกษาดูงานได้ทันที เพราะการศึกษาดูงานซึ่งเป็นสื่อกิจกรรมประเภทหนึ่งที่ต้องมีการวางแผนองค์ประกอบทุกส่วนเอาไว้ล่วงหน้า (planned activities) เป็นสื่อกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มุมมองความคิดเห็นต่างๆ ร่วมกัน การศึกษาดูงานมีประโยชน์อย่างมากทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ การทำงานเป็นทีม ฯลฯ องค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาดูงาน ได้แก่ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงานซึ่งต้องสัมพันธ์กับผลประโยชน์และความสนใจของผู้ศึกษาดูงาน องค์ประกอบเรื่องเวลาและสถานที่ ในการจัดสื่อกิจกรรมประเภทการศึกษาดูงานมีอยู่ 3 ขั้นตอน ได้แก่ (4.1) ขั้น Pre- production (4.2) ขั้น Production และ (4.3) ขั้น Post production รายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ 4-4 แสดงขั้นตอนการศึกษาดูงาน

4.1 ขั้น Pre- productionเป็นขั้นตอนก่อนที่จะไปศึกษาดูงาน ขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับ (4.1.1) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาดูงาน (4.1.2) การเลือกองค์กร และ(4.1.3) การประสานงาน เนื่องจากการศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมที่ต้องมีการวางแผนล่วงหน้ามาก่อนอย่างมีหลักการ มีเหตุผล มีข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นประกอบการวางแผนและการตัดสินใจ การวางแผนที่ดีจึงจะทำให้การศึกษาดูงานประสบความสำเร็จ ไม่ใช่เป็นการไปเที่ยว รายละเอียด ดังนี้

(4.1.1) วัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงาน โดยผู้วิจัยร่วมกับเกษตรกรแกนนำ คือนายมานิต และนางบุญขึ้น โพธิ์แก้วกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการไปศึกษาดูงานในครั้งนี้ว่า เพื่อดูการจัดโครงสร้าง กระบวนการสื่อสาร การทำฐานการเรียนรู้ย่อย การออกแบบเส้นทางระหว่างฐาน สื่อและกิจกรรมต่างๆ วิทยากรในศูนย์และเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเอาข้อมูลกลับมาพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

(4.1.2) การคัดเลือกองค์กรการศึกษาดูงาน เนื่องด้วยศูนย์เรียนรู้มีหลากหลายรูปแบบ ผู้วิจัยจึงประชุมร่วมกับนางบุญขึ้นและนายมานิตในการเลือกองค์กรที่จะไปศึกษาดูงาน โดยทั้งนางบุญขึ้นและนายมานิตต้องการไปศึกษาดูงานศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรที่ประสบความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับของสังคม ด้วยพิจารณาร่วมกันเห็นว่าน่าจะมีการดำเนินการใกล้เคียงกับศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรชีวภาพของกลุ่มตนเอง จากประสบการณ์ของผู้วิจัยที่รู้จักศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาชาติมายบ่ออิง จังหวัดชลบุรี จึงเข้าเว็บไซต์ไปศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์ดังกล่าวเพื่อนำข้อมูลมาปรึกษากับเกษตรกรแกนนำ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันที่จะไปศึกษาดูงานศูนย์ดังกล่าว ด้วยความเชื่อมั่นจากข้อมูลและจากการรับรู้ว่าจะเป็นตัวอย่งที่ดีในการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ (best practice)

(4.1.3) การประสานงาน การศึกษาดูงานครั้งนี้ ผู้วิจัยรับหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน กับมูลนิธิสิริกรรมธรรมชาติซึ่งดูแลศูนย์เรียนรู้สิริกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง จังหวัดชลบุรี รายละเอียดการประสานงาน คือ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงาน กิจกรรมที่จะ ทำในศูนย์ สิ่งที่จะไปศึกษาดูงาน ข้อมูลที่เราต้องการทราบ ค่าใช้จ่าย วัน-เวลา จำนวนผู้ ที่จะมาศึกษาดูงาน การทำจดหมายขอเข้าศึกษาดูงาน ฯลฯ เพื่อเตรียมความพร้อมใน การไปศึกษาดูงาน

4.2 ขั้น Production ซึ่งเป็นวันศึกษาดูงาน

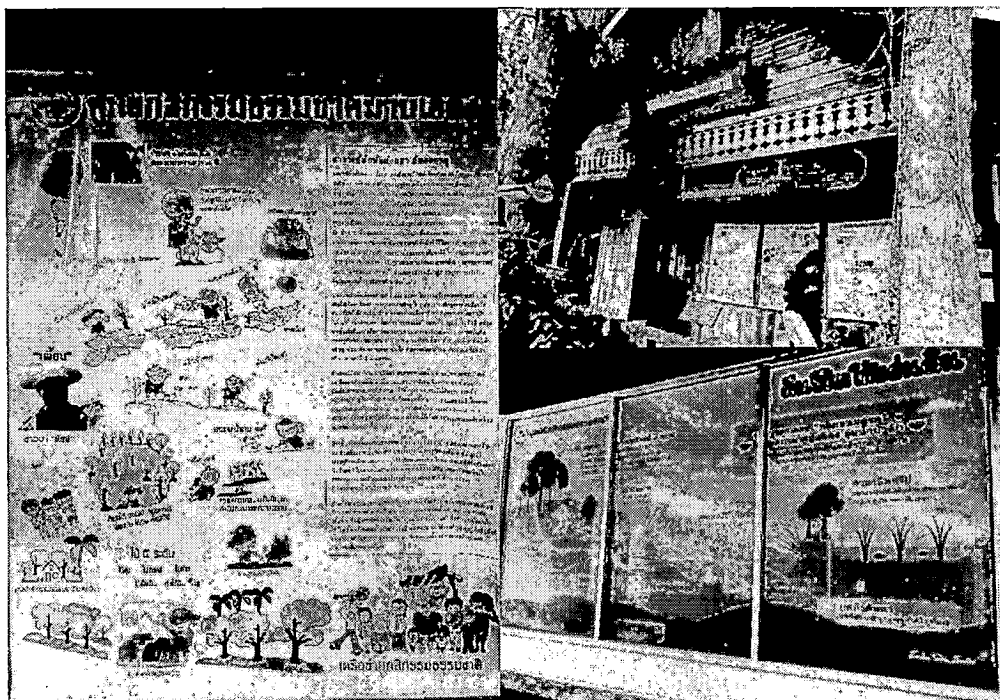
คณะผู้วิจัยและเกษตรกรทั้งหมด 8 คน ไปศึกษาดูงานที่ศูนย์สิริกรรมธรรมชาติ สำหรับศูนย์นี้ หากมาแวะเยี่ยมชมเดินดูศูนย์ด้วยตนเองโดยไม่มีวิทยากรจะไม่มีค่าใช้จ่าย แต่หากต้องการวิทยากรก็ จะมีค่าใช้จ่ายและหากประสงค์ที่จะรับประทานอาหารว่างและอาหารกลางวันที่ศูนย์ก็จะมีค่าใช้จ่าย ในวันดังกล่าว เนื่องจากกลุ่มเรามีจำนวนน้อย เจ้าหน้าที่ศูนย์จึงจัดคณะของพวกเราไปร่วมกลุ่มกับ คณะนักเรียนและอาจารย์จากโรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดจันทบุรีจำนวนประมาณ 120 คนคณะศึกษา ดูงานของเราจึงไม่เสียค่าใช้จ่ายวิทยากรแต่เสียค่าใช้จ่ายอาหารกลางวันที่คุณจะร่วมกัน รับประทานอาหารกลางวันที่นี่เลย

ศูนย์เรียนรู้สิริกรรมธรรมชาติมาบเอื้องหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “มหาวิทยาลัยคอกหมู” เนื่องจากอาคารที่ใช้เป็นที่บรรยายรวมและชมสื่อวีดิทัศน์แนะนำศูนย์ซึ่งตัดตอนมาจากรายการคนหวง แผ่นดิน วิทยากรชื่อ “คุณศลิษา ศัลยกัจจ” แนะนำว่า ดัดแปลงมาจากเล้าหมูเก่า กิจกรรมเป็นการ บรรยายโดยเชื่อมโยงกับพระราชดำรัสของในหลวง ร.9 เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ ฯลฯ การ เล่าถึงประวัติของผู้ก่อตั้ง คือ อาจารย์ยักษ์หรือดร.วิวัฒน์ ศัลยกำจร ที่เคยรับใช้งานใน กพร. (คณะกรรมการดำเนินการตามโครงการพระราชดำริ) การเปลี่ยนแปลงจากข้าราชการมาเป็น เกษตรกร การพลิกฟื้นผืนดินที่แห้งแล้งเป็นดินดานให้กลายเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ การแนะนำ ต้นไม้สำคัญและน่าสนใจในศูนย์ที่นำมาเป็นของใช้หรือยาสมุนไพรได้ โดยมีสินค้าตัวอย่างที่ทำมาจาก สมุนไพรที่ปลูกในศูนย์ เช่น ใบย่านาง ว่านหางจระเข้ ฯลฯ มาให้ทดลอง

หลังจากจบการบรรยายและชมสื่อวีดิทัศน์แล้ว ก็มีการแบ่งกลุ่มโดยมีวิทยากรประจำกลุ่มพา นำชมพื้นที่ต่างๆในศูนย์ ได้แก่ พื้นที่ต้นแบบ โคก หนอง นา โมเดล และชม 9 ฐานการเรียนรู้เพื่อการ พึ่งพาตนเองวิทยากรจะพาผู้เข้าเยี่ยมชมพร้อมบรรยายให้ข้อมูลในแต่ละฐาน นอกจากนี้ในแต่ละฐาน ยังมีสื่อเป็นป้ายหรือบอร์ดที่ทำมาจากวัสดุต่างๆ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับฐานนั้นๆ สำหรับผู้เข้าเยี่ยมชม หาก ต้องการศึกษาเรื่องการทำการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการดำเนินงานของศูนย์ก็ สามารถเดินชมและศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง (self learning) หากพิจารณาการสื่อสารของศูนย์ เรียนรู้ จะพบว่า มีการใช้สื่อแบบผสมผสาน (mixed media) เช่น การใช้สื่อบุคคลกับสื่อวีดิทัศน์ใน การแนะนำศูนย์เรียนรู้ หรือการใช้สื่อบุคคลกับสื่อป้ายต่าง เป็นการผสมผสานระหว่างการสื่อสารด้วย วาจาจากสื่อบุคคล (oral form) กับการสื่อสารที่เป็นลายลักษณ์ (written form) เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพในการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้

พวกเราใช้เวลาเดินศึกษาดูงานพร้อมกับซักถามแลกเปลี่ยนข้อมูลกับวิทยากรรวมถึงการแลกเปลี่ยนมุมมอง ความคิดในกลุ่มเกษตรกรแกนนำด้วยกันเองโดยประมาณ 1 ชั่วโมง จึงเป็นช่วงรับประทานอาหารกลางวัน

ภาพที่ 4-2 ตัวอย่างสื่อในศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง

4.3 ขั้น Post – production

ภายหลังจากการศึกษาดูงานจะเป็นการประเมินผล ซึ่งในที่นี้ที่มนักวิจัยและกลุ่มเกษตรกรได้ร่วมกันถอดประสบการณ์ระหว่าง การรับประทานอาหารกลางวันถึงสิ่งที่ได้รับในการมาศึกษาดูงานในครั้งนี้ และการนำความรู้ไปปรับประยุกต์ใช้ที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพกลุ่มเกษตรกรที่มา นอกเหนือจากการเห็นตัวอย่างการบริหารจัดการรวมทั้งสื่อและกิจกรรมในฐานะแล้วยังเป็นการปรับ ความรู้ มุมมองของเกษตรกรที่มองเห็นต้นแบบที่จะนำไปปรับประยุกต์ใช้ที่ศูนย์เรียนรู้เกษตร ชีวภาพ ซึ่งถือว่าการพัฒนาเกษตรกรแกนนำให้มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการบริหารจัดการและ ระบบการสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพภายในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งดีกว่าการอธิบายด้วย วาจาเพียงอย่างเดียว ดังคำที่ว่า “ภาพ 1 ภาพมีค่ามากกว่าคำ 1,000 คำ” พอทุกคนเห็นตัวอย่างที่ เป็นรูปธรรม มีภาพตรงกันก็จะร่วมกันวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

จากการร่วมกันถอดบทเรียนที่ได้รับจากการมาศึกษาศูนย์เรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติโดยการ วิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของทั้งสองศูนย์ (common and difference) เกษตรกรมีความเห็นว่า ส่วนที่เหมือนกันของศูนย์เรียนรู้กิจกรรมธรรมชาติกับศูนย์เรียนรู้เกษตร

ชีวภาพ คือ การเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรและมีฐานเรียนรู้พึ่งพาตนเองเหมือนกันส่วนที่แตกต่างกันสามารถสรุปได้ตามตารางด้านล่าง ดังนี้

ตารางที่ 4-3 เปรียบเทียบความแตกต่าง
ระหว่างศูนย์เรียนรู้วิถีการเกษตรธรรมชาติและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

มิติ	ศูนย์เรียนรู้วิถีการเกษตรธรรมชาติ	ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ
ก.การบริหารจัดการ	มูลนิธิวิถีการเกษตรธรรมชาติ (กลุ่ม ทางการ)	กลุ่มเกษตรกร (กลุ่มไม่เป็นทางการ)
ข.Prime mover	ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร (อดีตข้าราชการ กพร.)	นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว (อดีตประธานกลุ่มสตรีหมู่บ้าน)
ค.ลักษณะของศูนย์	ศูนย์เพื่อการเรียนรู้เป็นหลัก	ศูนย์ = สวน / ชีวิตจริงของชาวบ้าน
ง.ต้นทุนด้านที่ดิน	พื้นที่แห้งแล้งต้องปรับปรุงบำรุงดิน	พื้นที่อุดมสมบูรณ์
จ.จุดกำเนิด	ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของ ร. 9	จากงานวิจัย สกว. ที่ทดลองกับสวน ผลไม้
ฉ.สื่อและกิจกรรม	ใช้สื่อที่หลากหลาย ผสมผสาน กิจกรรมมีความหลากหลาย มีการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์และ ออกจำหน่ายเป็นของที่ระลึก โดยมี ร้านจำหน่ายของที่ระลึก	เน้นใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก กิจกรรมมีน้อยกว่า ฐานน้อยกว่า
ช.สิ่งที่จัดแสดง	โคก หนองนา	เกษตรชีวภาพโดยเน้นการทำสวน

ทั้งนี้ การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างศูนย์เรียนรู้วิถีการเกษตรธรรมชาติและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพมีรายละเอียด ดังนี้

- ก. การบริหารจัดการการดำเนินการศูนย์เรียนรู้วิถีการเกษตรธรรมชาติดำเนินการในลักษณะของมูลนิธิที่จัดตั้งและจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เป็นกลุ่มที่จัดตั้งแบบทางการ มีโครงสร้างองค์กรชัดเจน และมีระบบในการบริหารจัดการแต่ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพเป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกร เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นแบบไม่เป็นทางการ โครงสร้างองค์กรไม่ชัดเจน แนวปฏิบัติมีความยืดหยุ่นสูง

“ศูนย์ที่นี่เค้าวางระบบดี จัดการแบบเป็นระบบ แบ่งงานกันทำชัดเจน อย่างของที่เรากำลังทำนี่ ตามความสมัครใจก็เริ่มทำกันที่สวนของบ้านเราก่อน จุดเริ่มต้น แล้วก็ไปชวนญาติ คนรู้จัก สนิทๆกันมาทำ ถ้าว่างก็มาช่วยกัน ค่อยมาคุยกันว่าใครจะทำอะไรกัน”
(นายมานัด โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2559)

- ข. **Prime mover**แกนนำผู้ขับเคลื่อนหลักของศูนย์เรียนรู้วิถีการเกษตรกรรมธรรมชาติ คือ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำจร เป็นข้าราชการในสังกัดกพร. ซึ่งเป็นองค์กรของรัฐ การเป็นข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อความน่าเชื่อถือของผู้ขับเคลื่อนหลักใน ขณะที่แกนนำผู้ขับเคลื่อนหลักของศูนย์เรียนรู้วิถีการเกษตรกรรมธรรมชาติคือ นางบุญขึ้น ซึ่งเป็นเกษตรกรที่เป็นผู้นำสตรีในชุมชน การได้รับการยอมรับในบทบาทผู้นำมาจากความมุ่งมั่น ในการปฏิบัติงานตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นประธานกลุ่มสตรีหมู่บ้านมาก่อน
- ค. **ลักษณะการดำเนินงานของศูนย์**ศูนย์เรียนรู้วิถีการเกษตรกรรมธรรมชาติถูกก่อตั้งมาเพื่อเป็นการ ทดลองนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปฏิบัติในพื้นที่จริง จน มาถึงยุคปัจจุบัน ศูนย์เรียนรู้ดังกล่าวจำลองชีวิตการทำงานการเกษตรและการพึ่งพาตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในขณะที่ศูนย์เรียนรู้เกษตร ชีวภาพนำเสนอสิ่งที่เป็นชีวิตจริงจากสวนจริงๆที่ทำเกษตรชีวภาพ
- ง. **ต้นทุนด้านที่ดิน**มาบเอื้องเป็นพื้นที่แห้งแล้ง เป็นหินดินดานมาก่อน ต้องมีการฟื้นฟู สภาพดิน ซึ่งในส่วนของ การฟื้นฟูสภาพดินเป็นส่วนที่ถูกเน้นให้ความสำคัญเพื่อแสดงให้เห็นถึงความทุ่มเทและความตั้งใจจริงของผู้ก่อตั้งศูนย์ คือ ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำจร ส่วน พื้นที่ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพเป็นพื้นที่สวนที่ดินและน้ำอุดมสมบูรณ์ตรงจุดนี้ เกษตรกรแกนนำมองว่าเป็นจุดที่ศูนย์เรียนรู้ของตนมีศักยภาพที่ดีกว่า โดยเฉพาะการทำ การเกษตร เพราะหากมีคนมาศึกษาดูงานในพื้นที่ ที่ดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ย่อมส่งผล ต่อความแข็งแรงของต้นผลไม้ และพืชผักต่างๆในสวนด้วย ซึ่งจะสามารถจุดใจผู้ที่มา ศึกษาดูงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า
- จ. **จุดกำเนิด** ศูนย์เรียนรู้วิถีการเกษตรกรรมธรรมชาติเกิดจาก ดร.กำจร ศัลยกำจร ซึ่งเป็นอดีต ข้าราชการรับใช้เบื้องพระยุคลบาท มีความน่าเชื่อถือ จบการศึกษาปริญญาเอก ในขณะที่ นางบุญขึ้น เป็นชาวสวน จบประถมศึกษาปีที่ 4 ความน่าเชื่อถือของนางบุญขึ้นมาจากการ เป็นผู้นำสตรีในชุมชนมาก่อน
- ฉ. **สื่อและกิจกรรมการใช้สื่อ**และกิจกรรมในศูนย์การเกษตรกรรมธรรมชาติ มีการใช้สื่อแบบ ผสมผสาน นอกจากจะมีการใช้สื่อบุคคลที่ผ่านการฝึกฝนมาแล้ว ยังใช้สื่อในรูปแบบของ ลายลักษณ์อักษร (written form) ที่สื่อบุคคลเช่นวิทยากรจะใช้ประกอบในการนำเสนอ ข้อมูลต่าง ในขณะที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพเน้นการใช้สื่อบุคคลแบบปัจเจก คือนาง บุญขึ้น

การใช้สื่อบุคคลเพียงท่านเดียวและต้องรับผิดชอบในการสื่อสารเรื่องราวต่างๆในศูนย์ที่มี มากถึงสี่ฐาน แม้ว่าด้านหนึ่งข้อดีของการใช้สื่อบุคคลโดยเฉพาะสื่อบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ทำให้สามารถออกแบบ ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การสื่อสารให้สอดคล้องกับ

กลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงมีความยืดหยุ่น และสามารถปรับเนื้อหาและความหมายให้สอดคล้องกับผู้รับสารได้ แต่ถึงกระนั้นสื่อบุคคลก็มีข้อจำกัด เช่น การมีเวลาอันจำกัด เพราะการสื่อสารขึ้นอยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว ความเหน็ดเหนื่อยจากการที่ต้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้มาศึกษาดูงาน หากมีผู้สนใจมาเยี่ยมชมในช่วงเวลาที่วิทยากรไม่สะดวก ก็จะทำให้อาจได้รับข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน ซึ่งไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ดังนั้น การมีสื่อที่เป็นลายลักษณ์อักษร (written form) หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มาใช้ร่วมกับสื่อบุคคลจะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น และยังสามารถเป็นสื่อที่ช่วยสื่อบุคคลที่เป็นเกษตรกรในการสื่อสารได้ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรที่มีความรู้ ความชำนาญ และมีทักษะการสื่อสารสูงหรือเกษตรกรที่มีสมรรถนะด้านการสื่อสารยังน้อยอยู่

นอกจากนี้ ฐานการเรียนรู้ที่ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมีมากกว่า คือมี 9 ฐานหลักและมีร้านค้าขายของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์จากมูลนิธิ ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้เกษตรชีวภาพมีฐานการเรียนรู้น้อยกว่า คือ มีจำนวน 4 ฐาน และในส่วนการขายผลิตภัณฑ์จากสวนจะมีขายเฉพาะเทศกาลผลไม้ที่เปิดสวนให้นักท่องเที่ยวมารับประทานบุฟเฟต์ผลไม้

- ข. **สิ่งที่จัดแสดง**สิ่งที่จัดแสดงในศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบ่ออิง คือ โคก หนอง นา โมเดล การจัดวางผัง การปลูกต้นไม้ต่างๆ ล้วนผ่านการวางแผน การคิดมาอย่างรอบคอบว่าในศูนย์กิจกรรมธรรมชาติควรจะปลูกต้นไม้อะไรบ้าง เพราะทุกอย่างในสวน คือ การจัดแสดงผลงาน (display) ในขณะที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพเน้นการทำสวนแบบชีวภาพที่ผ่านการวางแผนว่าควรจะปลูกพืชอะไร เพื่อบทบาทอะไร เช่น การปลูกต้นไม้แล้วทำเป็นซุ้มต้นไม้ การปลูกผักกูดและให้ความหมายว่าเป็นผักพื้นบ้าน เก็บผักในสวนมารับประทาน ตามแนวคิดหลักของที่นี่ว่า **“ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก”**

ส่วนแนวทางการนำองค์ความรู้จากการศึกษาดูงานไปปรับประยุกต์ที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ได้แก่

1. การพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่เกษตรกรให้เป็นวิทยากรที่สามารถโน้มน้าวใจผู้ที่มาเยี่ยมชม
2. การจัดทำแผนผังในศูนย์เรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมเห็นภาพของศูนย์เรียนรู้โดยรวม
3. การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในฐานย่อยในศูนย์เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น
4. การขยายจากเกษตรชีวภาพไปสู่แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ เช่น การปลูกพืช 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง การแบ่งพื้นที่ในสวน โดยประยุกต์จากโคก หนอง นา มาสู่ศูนย์ที่มีทั้งสวนและนาเป็นต้น

“บ้านเราก็มีหมด มีต้นทุนดีกว่าที่นี้อีก ถ้าพูดถึงเรื่องความอุดมสมบูรณ์ เพราะที่นี้แห้งแล้งกว่า แต่บ้านเรา น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ เค้ารู้จักทำ รู้จักพูด ทำให้ดูน่าสนใจ ตรงสำนักงานเค้ามีป้ายแนะนำ มีแผนผัง เห็นอย่างนี้ เดี๋ยวเราเอาไปปรับของเรา เพราะลุง (นายมานัด โพธิ์แก้ว-สามี) เค้ามีแผนที่จะปรับอยู่แล้ว

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2559)

“มาดูงานอย่างนี้ก็ดี ได้มาเห็นว่าที่อื่นเค้าทำกันยังไง ได้มาเปิดหูเปิดตากว้างขึ้นจริงๆ ของเค้าที่ทำอยู่ก็เหมือนๆของเรา แต่ของเรากจะเป็นแบบทำสวน ที่เราทำนี่ของจริงเลย เป็นอาชีพของเรา ทำอยู่ที่บ้านของเรา อยู่กันยังไงก็ทำกันอย่างนั้น แต่ที่นี้เค้าทำสำหรับคนมาดูงาน ถ้าเราจะทำสวนบ้านเราให้คนมาดูงาน เราก็ต้องมาดูของเค้า เพราะเค้าทำเป็นประจำ”

(นายมนตรี โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2559)

การมาศึกษาดูงานที่ศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตและจิตวิญญาณชาวนาไทยเมืองนครสวรรค์ครั้งนี้จึงเป็นการขยายมุมมองขยายองค์ความรู้ด้านการสื่อสารทำให้ทีมเกษตรกรที่เป็นแกนนำเข้าใจเรื่องการพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้และมีความเข้าใจเรื่องการทำหน้าที่ของตนเองมาพัฒนาต่อยอดกลายเป็นทุนสังคมและทุนเศรษฐกิจต่อไป

สรุป การศึกษาดูงานในฐานะที่เป็นสื่อกิจกรรมจะบรรลุเป้าหมายในการเติมความรู้ด้านการสื่อสารจะต้องให้ความสำคัญในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นตอนแรก คือ ขั้นตอน Pre-production ซึ่งเป็นส่วนของการวางแผนก่อนมีกิจกรรมการศึกษาดูงาน การวางแผนตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ การเลือกองค์กร การประสานงานหรือการเตรียมความพร้อมของผู้ที่จะไปศึกษาดูงานเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่จะให้กิจกรรมการศึกษาดูงานมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน ต้องมีการทำ Post -production หรือขั้นการถอดบทเรียนที่ได้จากการศึกษาดูงานที่สามารถนำไปพัฒนางานของตนเองได้ การจะทำให้ประสบความสำเร็จต้องทำให้ครบทั้ง 3 ขั้นตอน คือ Pre-production, Production และ Post production แต่การไปศึกษาดูงานส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นนั้น มักให้ความสำคัญเฉพาะขั้นตอนของ Production คือ เฉพาะวันศึกษาดูงานเท่านั้น เมื่อดำเนินการไม่ครบทุกขั้นตอน ประโยชน์ที่จะได้รับของการใช้สื่อกิจกรรมประเภทการศึกษาดูงานจึงได้รับไม่เต็มที่

ถึงแม้ว่าการศึกษาดูงานจะมีประโยชน์ แต่เป็นการให้ความรู้เบื้องต้น จึงต้องผนวกกับการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่นที่จะต้องมีความรู้และทักษะการสื่อสารเพิ่มขึ้นจากความรู้และทักษะเฉพาะด้านการทำเกษตรชีวภาพที่เคยมีมาก่อน ดังในหัวข้อถัดไป

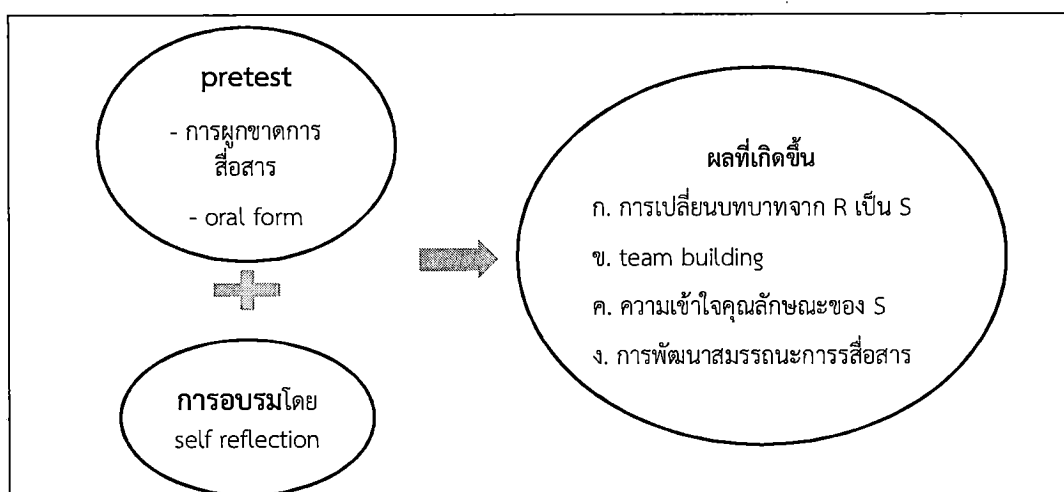
5. การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่น

ในด้านการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำเสนอเรื่องการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น เกษตรกรเป้าหมายมีความรู้และทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรแบบทางเลือกทั้งการเกษตรชีวภาพและเกษตรอินทรีย์ ในแง่ของความรู้ในการทำเกษตรชีวภาพ ถือว่าความรู้ที่มีนั้นก้าวหน้ากว่าเจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรของรัฐ เพราะ

เกษตรกรกลุ่มนี้มีการศึกษาและทดลองทำในสวนของตนเอง ซึ่งเป็นการปฏิบัติจริง จึงถือว่ารู้สึก รู้จริง นอกจากนี้ กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายยังมีคุณสมบัติของการเป็นนักวิจัย คือ เมื่อประสบปัญหา มีการตั้งคำถาม พยายามแสวงหาคำตอบ โดยการทดลองต่างๆ จนสามารถแก้ไขปัญหาได้ ทั้งในเรื่องของการผลิตและการทำการตลาด แต่สิ่งที่เกษตรกรยังต้องการ คือ ทักษะการถ่ายทอดหรือทักษะการนำเสนอ ข้อมูลต่างๆ ที่เกิดจากกระบวนการทดลอง ฝึกปฏิบัติจนเห็นผลที่เป็นรูปธรรมที่เป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยจะดำเนินการในขั้นต่อไป

ในการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำเสนอ เรื่องการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพมีการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

แผนภาพที่ 4-5 การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสาร

5.1 การประเมินทักษะด้านการสื่อสารของเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ (Pretest)

กระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาจะเริ่มจากการประเมินทักษะด้านการสื่อสารของเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ก่อนจะพัฒนาทักษะการสื่อสาร โดยเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกวิดีโอการทำหน้าที่เป็นวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ทั้งหมด 3 ครั้ง จากการเป็นวิทยากรให้แก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยบูรพา 2 ครั้งและกลุ่มครูและนักเรียนโรงเรียนวัดยายดา 1 ครั้ง

การดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 ครั้ง เกษตรกรในศูนย์เรียนรู้จะทำหน้าที่เป็นวิทยากรคล้ายคลึงกันทุกครั้ง คือ

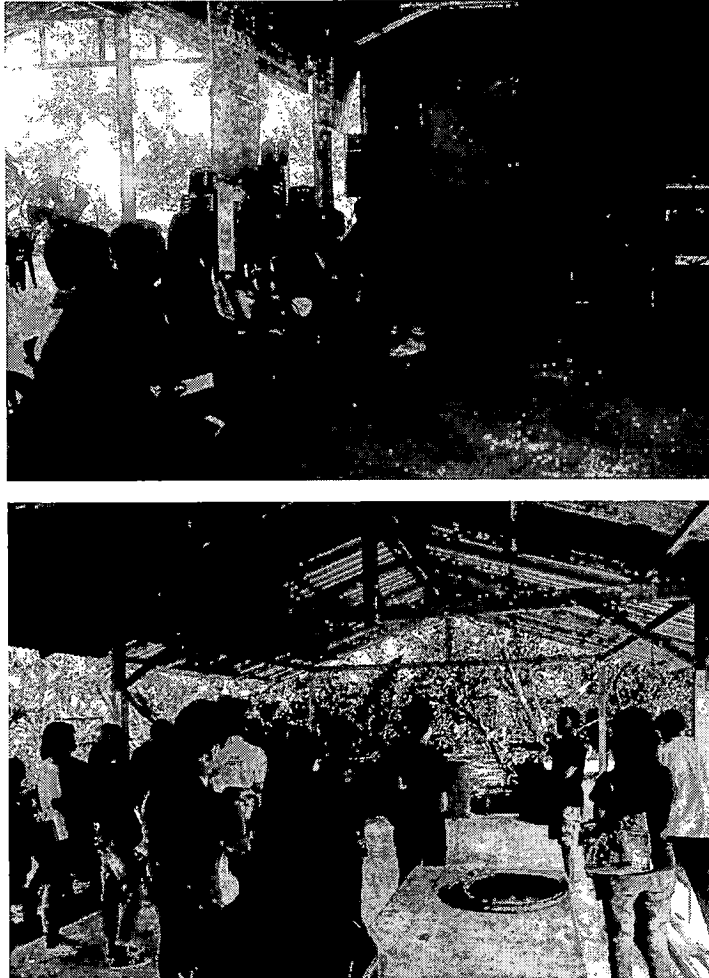
- นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว กล่าวต้อนรับคณะผู้มาเยี่ยมชม ซึ่งในที่นี้คือนิสิตมหาวิทยาลัยบูรพาและนักเรียนโรงเรียนวัดยายดา พร้อมทั้งบรรยายเกี่ยวกับความเป็นมาของศูนย์ การนำเอาความรู้จากการทำงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มาขยายผลจากการทำการเกษตร การพึ่งพาตนเอง ไปสู่การท่องเที่ยว พร้อมกับแนะนำทีมวิทยากร

ที่จะบรรยายในฐานต่างๆ เช่น นายมานัด โพธิ์แก้ว นายวิชา โพธิ์แก้ว นายมนตรี โพธิ์แก้ว นางมาไล เขตตรสกล และนางวาริ เจริญแสง เป็นต้น ซึ่งบางครั้ง นายวิชา โพธิ์แก้ว ซึ่งจบจากด้านการเกษตรก็จะบรรยายให้ความรู้เรื่อง ความสำคัญของอาชีพเกษตรกรรม

- ลำดับต่อมา จะให้ชมวีดิทัศน์ที่คณาจารย์จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้จัดทำขึ้น เป็นข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ที่นี่ ทั้งนี้ ต้องทำความเข้าใจว่า บ้านนางบุญขึ้นเป็นที่รวมของกิจกรรมหลายอย่าง ทั้งเป็น ศูนย์เรียนรู้เกษตรผสมผสาน ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ประจำตำบล ศูนย์เรียนรู้ชุมชน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงเกษตร ฯลฯซึ่งวิถีโอมีความยาวพอสมควร ไม่สามารถเปิดให้ผู้เยี่ยมชมได้จบ และเนื่องด้วยฉายผ่านโทรทัศน์จอขนาดเล็ก หากมีผู้มาเยี่ยมชมจำนวนมาก ก็จะมองไม่เห็นภาพในจอ
- ถัดมา คือ การพาเดินชมฐานเรียนรู้ที่จะไปเริ่มต้นที่ด้านหน้าศูนย์ ณ จุดนี้ จะเห็นป้ายชื่อต่างๆ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านยายดา ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ สองป้ายนี้บริษัทSCG เป็นผู้จัดทำ และป้ายแหล่งเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ สกว.มีป้ายรูปนางบุญขึ้นสวัสดิ์ตรงทางเข้า พร้อมป้ายเขียนว่า “สวนนี้ปลูกไว้แบบจริงจัง แต่ได้สร้างทุกต้น”
- ฐานแรก ป้ายนี้จะแนะนำว่า คือ ฐานเพาะปลูกขยายพันธุ์พืช โดยในฐานจะมีเตาเผาถ่านเพื่อทำน้ำส้มควันไม้ และน้ำหมักชีวภาพ ฐานนี้มีนายมานัด นายวิชา และบางครั้งมีนายมนตรีร่วมบรรยายด้วย
- ฐานที่สอง เกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นฐานใหม่ที่นางบุญขึ้นปรับพื้นที่ มีหนองน้ำนาจำลอง มีกระท่อมไว้พักอยู่ท้ายสวน วิทยากรประจำฐานนี้ คือ นางบุญขึ้น
- ฐานที่สาม การเพาะเห็ดและแปรรูปจากเห็ด สำหรับผู้ที่มีพื้นที่น้อย ก็สามารถทำได้ การแปรรูปเห็ดมีทั้งสาธิตการทำน้ำพริกเห็ด ทอดมันเห็ด แหนมเห็ดซึ่งแล้วแต่ความสะดวกของทีมีวิทยากร เนื่องจากเห็ดสามารถนำมาแปรรูปได้หลายอย่าง โดยเห็ดที่จะถูกนำมาแปรรูปมักจะเป็นเห็ดฟางที่บ้านแล้ว หากไปขาย ราคาจะถูก แต่ถ้าหากนำมาแปรรูปก็สามารถเพิ่มมูลค่าได้อีก จากเห็ดสดสภาพดี ดอกสวย ราคา 80 บาท/ กก. มาเป็นเห็ดบาน ราคา 10 บาท/กก.แต่เมื่อแปรรูปก็เพิ่มมูลค่าได้อีก
- ฐานที่สี่ ฐานผลิตของใช้ในครัวเรือน ที่สามารถผลิตได้ทั้งน้ำยาล้างจาน ยาสระผม ครีมนวดผม น้ำยาปรับผ้านุ่ม โดยสามารถนำเอาผลผลิตในสวนมาใช้เป็น

ส่วนผสมได้ เช่น มะเฟืองหรือเปลือกมังคุด เพื่อเน้นการพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด

ภาพที่ 4-3 ตัวอย่างวิทยาการในศูนย์เรียนรู้ฯ

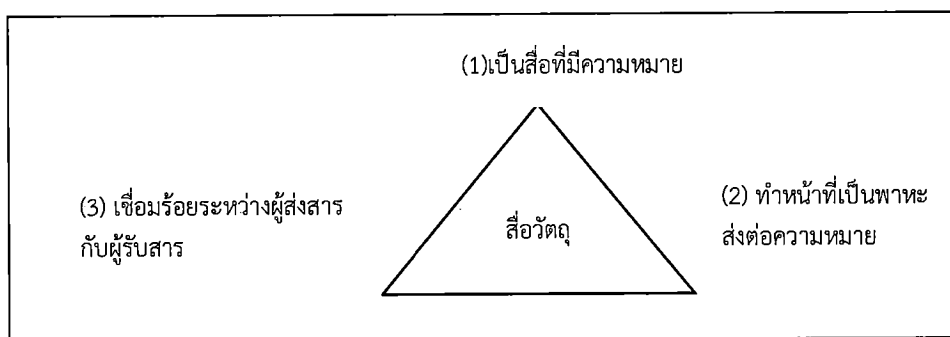
ทั้งนี้ สิ่งที่สำคัญในการมาศึกษาศูนย์เรียนรู้ฯ ไม่ได้อยู่ที่ฐานเรียนรู้เพียงอย่างเดียว แต่ส่วนทั้งสวนของป่าขึ้นเป็นห้องแสดงนิทรรศการ (exhibition) ทั้งการปลูกต้นไม้ที่คละกันไป ในสวนจึงมีทั้งไม้ผล เช่น ทุเรียน เงาะ มังคุด มะเฟือง สละ ฯลฯ และมีทั้งพืชผักต่างๆ เช่น พริกไทย ผักกูด กะเพรา ข่า กระเทียม บวบ ฟัก ฯลฯ โดยมีป้ายชื่อติดไว้ที่ต้นหรือหากเป็นพืชก็จะมีป้ายปักไว้ตรงจุดที่ปลูก นอกจากนี้ยังมีจุดถ่ายภาพตรงสะพานที่ข้ามไปยังสวนอีกฝั่งถนน เมื่อเยี่ยมชมเสร็จ จะมีสมุดบันทึกความทรงจำให้ผู้มาเยี่ยมชมเขียนบันทึกในสมุดเยี่ยมชมด้วย

ความสามารถในการมองพืชผักต้นไม้ในสวนทุกชนิดว่าเป็นสื่อวัตถุที่สามารถสื่อความหมายได้ตามแนวคิดเรื่องสื่อวัตถุว่า สิ่งของ/ วัตถุใดจะกลายเป็น “สื่อ” ได้ต้องอยู่ได้ “สภาวะเฉพาะหนึ่งๆ”

คือ ต้องได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นสื่อตามที่ได้รับมอบหมาย (role assignment) เช่น ทำหน้าที่เป็นพาหนะนำข่าวสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับสาร (transmission of message) หรือทำหน้าที่เป็นแม่สื่อ (mediator) ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคู่การสื่อสาร (relation building)(กาญจนา แก้วเทพ, 2554 : 251-557)

จากแนวคิดดังกล่าว พืชผักต้นไม้รอบตัวในสวนทุกชนิดจะแปรสภาพเป็นสื่อวัตถุและสัญญาณได้ หากมีกระบวนการสร้างและส่งความหมายในการสื่อสาร ตั้งแต่ (1) การให้ความหมายแก่พืชผักต้นไม้ต่างๆ (2) ทำหน้าที่เป็นพาหนะส่งทอดความหมายเพื่อ (3) เชื่อมร้อยระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เช่น ผักกูด ไม่ได้เป็นเพียงแค่ผัก แต่ยังมี ความหมายของความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน การเป็นผักพื้นบ้าน หรือเช่นสละในสวนที่ไม่ได้เป็นเพียงสละ แต่ยังสื่อถึงการทำการเกษตรแบบประณีต เอาใจใส่ในรายละเอียดในการดูแล การผสมเกสรเพื่อให้ติดลูก การทำป้ายติดเพื่อบอกวันเวลาที่จะสามารถเก็บเกี่ยวได้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ ความหมายของการทำการเกษตรแบบประณีต ใส่ใจในรายละเอียดและความปลอดภัยของผู้บริโภคจะสื่อออกมาผ่านพืชผักต้นไม้ในสวน เป็นสิ่งที่ส่งต่อความห่วงใยจากผู้ส่งสารที่เป็นเกษตรกรไปถึงผู้รับสารที่เป็นทั้งผู้บริโภค ดังภาพประกอบด้านล่าง

แผนภาพที่ 4-6 การสร้างและส่งความหมายในการสื่อสารผ่านสื่อวัตถุ

ข้อสังเกตอีกประการ หากพิจารณาจากคณะวิทยากรจะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่มาจากตระกูลโพธิ์แก้ว ซึ่งเป็นน้องของนายมานัด โพธิ์แก้วและมีสมาชิกในเครือข่ายจำนวนไม่มากนัก ซึ่งในประเด็นนี้ นางบุญขึ้นเคยกล่าวว่า “คนทำงาน ไม่ต้องเยอะ ขอให้ทำจริง ทำเข้มข้น ทีมฉัน คนไม่เยอะหรอกมีแค่นี้ แต่ทำจริง”

จากการประเมินทักษะด้านการสื่อสารของเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ (pretest) ก่อนที่จะจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้และพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่กลุ่มเกษตรกร ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมให้บัณฑิตชั้นปีที่ 3 สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ซึ่งผ่านการเรียนทางด้าน การสื่อสารรวมทั้งสื่อและกิจกรรมต่างๆ มาร่วมสำรวจสถานภาพและประเมินทักษะด้านการสื่อสาร โดยสวมบทบาทเป็นกลุ่มผู้มาศึกษาดูงานในศูนย์เรียนรู้ ฯ

หลังจากเดิมชมศูนย์โดยมีวิทยากรที่เป็นเกษตรกรนำโดยนางบุญขึ้นให้การต้อนรับและพาเยี่ยมชมการทำเกษตรชีวภาพ หลังจากนั้นนักวิจัยให้นิสิตนำเสนอผลจากการประเมินสภาพและระบบการสื่อสารซึ่งรวมถึงทักษะด้านการสื่อสารของเกษตรกรด้วย โดยมีเกษตรกร/ชุมชนร่วมรับฟังข้อมูลด้วย ผู้วิจัยสามารถสรุปผลจากการประเมินสภาพและทักษะการสื่อสารของเกษตรกร ดังนี้

(ก) การผูกขาดการสื่อสาร

การสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ที่นางบุญขึ้น โดยนางบุญขึ้นจะเป็นวิทยากรทั้งให้ความรู้ในภาพรวมและการให้ความรู้ในฐานย่อยต่างๆ ถึงแม้ว่าในฐานย่อยจะมีเกษตรกรท่านอื่นเป็นวิทยากรบ้าง แต่โดยภาพรวมแล้ว อำนาจการสื่อสารจะอยู่ที่นางบุญขึ้นเป็นหลัก การผูกขาดการสื่อสารเช่นนี้จึงทำให้การสื่อสารมีลักษณะรวมศูนย์ และต้องขึ้นอยู่กับนางบุญขึ้นเป็นหลัก ทำให้นางบุญขึ้นต้องรับบทบาทหนักจึงเกิดความอ่อนล้าทางการสื่อสาร จึงทำให้ฐานเรียนรู้ท้ายๆ ประสิทธิภาพการสื่อสารจะลดลงแต่ทั้งนี้เหตุผลที่การสื่อสารรวมศูนย์อยู่ที่นางบุญขึ้นเนื่องจากนางบุญขึ้นมีโอกาสนพัฒนาสมรรถนะด้านการสื่อสารโดยมีทักษะการสื่อสารขาเข้าที่ดี (input) มีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเชิงรุก การเปิดรับข้อมูลข่าวสารเชิงรับ การจัดการกับข้อมูลข่าวสารและการจัดเก็บเมื่อมีข้อมูลแล้วจึงมีการสื่อสารขาออก (output) ที่ผ่านประสบการณ์การฝึกฝนมาหลายครั้งจึงทำให้การสื่อสารขาออกได้ผลดี สามารถสื่อสารได้บรรลุตามเป้าหมาย

(ข) การเน้นการใช้สื่อบุคคลและสื่อสารด้วยรูปแบบวาจา (oral form)

การสื่อสารในศูนย์เรียนรู้เน้นการใช้สื่อบุคคลและสื่อสารด้วยรูปแบบวาจาเป็นหลัก ซึ่งการสื่อสารดังกล่าวแม้ว่ามีข้อดีคือ มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการและเนื้อหาการสื่อสารได้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ระยะเวลาการมาศึกษาเรียนรู้และเหมาะกับวัตถุประสงค์ แต่การสื่อสารรูปแบบดังกล่าวก็มีข้อจำกัด คือ ใช้ได้ดีหากเป็นสื่อบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะการสื่อสารสูง รวมทั้งการสื่อสารด้วยรูปแบบวาจาอาศัยความทรงจำจึงอาจจะทำให้ลืมได้ง่าย และบางฐานเรียนรู้ที่จะต้องมีการสาธิตแต่หากไม่มีการสาธิตประกอบด้วย การสื่อสารด้วยวาจาเพียงอย่างเดียวจึงสร้างความน่าสนใจและการจดจำได้น้อยกว่าการใช้สื่อบุคคลร่วมกับสื่ออื่นทั้งนี้การที่ศูนย์เรียนรู้ต้องใช้สื่อบุคคลและสื่อสารด้วยรูปแบบวาจาเป็นหลัก เนื่องจากสื่อที่เป็นลายลักษณ์ ทั้งวิดีโอและป้ายต่างๆ อยู่ในสภาพที่เก่า ชำรุด และในฐานเรียนรู้ย่อยก็ไม่มีสื่อที่เป็นลายลักษณ์ที่จะให้ข้อมูลอยู่ในฐานด้วย

“ทุกอย่างในสวน ฉันเป็นหลักอยู่แล้ว ฉันก็ทำตั้งแต่พูดต้อนรับ บรรยายให้เค้าเห็นว่าศูนย์ของเรามีจุดกำเนิดมาอย่างไร และตอนนี้มีอะไรบ้างที่น่าสนใจ ถ้าเป็นกลุ่มเล็กๆ มาดู ฉันพูดได้หมดทั้งสวนเลย เพราะเราคนทำ เรารู้ ตอนแรกๆก็พูดไม่เก่ง แต่ได้พูดเรื่อย ได้ไปออกเวทีบ่อยๆ ไปประชุมบ่อยๆ ก็ฝึกมาเรื่อยๆ มันก็เก่งของมันไปเอง”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2560)

“ถ้ามาถามว่าเหนื่อยไหม ถ้าเหนื่อยอะๆ นี่เหนื่อยเลยนะ แยกกลับ บางทีนั่งเฉยๆ คนที่บ้าน ต้องยกข้าวมาให้กินเลย เหนื่อยจนเดินไม่ไหวเลย กินข้าวเสร็จ ฉันไม่สนใจอะไรหรอก เหนื่อย ขอนอนก่อน ใครจะว่ายังไง จะทำยังไงกัน ก็เอากันเถอะ”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2560)

การประเมินทักษะการสื่อสารดังกล่าวทำให้ทราบถึงจุดเด่นและข้อด้อยที่จะนำไปสู่การพัฒนาเกษตรกรให้เป็นวิทยากรด้านเกษตรชีวภาพในกิจกรรมขั้นต่อไป

ภาพที่ 4-4 นิลิตนำเสนอผลการประเมินสภาพการสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ฯ

5.2 กิจกรรมอบรมให้ความรู้เรื่องทักษะการสื่อสารแก่เกษตรกรที่เป็นวิทยากร

ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม (PAR) ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการแรกคือ การเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่นที่สามารถนำเสนอเรื่องการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ระหว่างดำเนินการวิจัยจึงได้มีการจัดกิจกรรมอบรมความรู้เรื่องทักษะการสื่อสาร (communication skills) เพื่อพัฒนาแกนนำให้เป็นสื่อบุคคลที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเกษตรแบบชีวภาพ โดยจัดกิจกรรม ณ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรชีวภาพ (สวนยายดา-ป่าบุญขึ้น) ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

รูปแบบของการจัดอบรมทักษะการสื่อสารในครั้งนี้ เน้นที่การมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่มีบทบาทเป็นแกนนำและวิทยากรประจำศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ โดยจัดให้วิทยากรที่มาเข้าร่วมการอบรมทั้งหมด 7 ท่าน ร่วมรับชมคลิปวิดีโอซึ่งเป็นการถ่ายทำระหว่างที่วิทยากรบรรยายให้ความรู้ในฐานย่อยแต่ละฐานก่อนหน้านี้

จากคลิปวิดีโอดังกล่าว ผู้เข้าร่วมอบรมซึ่งเป็นวิทยากรประจำฐานจะวิเคราะห์ทักษะการสื่อสารของตนเองโดยมีผู้วิจัยในฐานะที่เป็นนักวิชาการด้านการสื่อสารด้วยได้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการและเป็นผู้ร่วมให้ข้อคิดเห็นตามหลักวิชาการว่ามีจุดแข็งและจุดอ่อนอย่างไร สิ่งที่วิเคราะห์และเป็นที่ทักษะที่เกษตรกรควรมีในการเป็นวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ ได้แก่ องค์ประกอบด้านการสื่อสาร (ผู้ส่งสาร-สาร-สื่อและกิจกรรม-ผู้รับสาร) การคัดเลือกและออกแบบเนื้อหาในการนำเสนอ (message selection and design) การเข้าใจความหมายที่หลากหลายของเกษตรกรชีวภาพและสามารถคัดเลือกความหมายให้เหมาะสมกับผู้รับสาร (meaning matching) ทักษะการใช้สื่อผสม (mix media) และการวิเคราะห์ผู้รับสาร (audience analysis) เป็นต้นนอกจากนี้การเป็นวิทยากรประจำศูนย์เรียนรู้ไม่ใช่เป็นความสามารถและทักษะการสื่อสารในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่จะต้องพัฒนาทักษะการสื่อสารเป็นกลุ่มหรือทีมเดียวกัน

การร่วมกันทบทวนและสะท้อนการทำบทบาทในฐานะผู้สื่อสารในศูนย์เรียนรู้ด้วยตนเอง (self- reflection) ของเกษตรกรแกนนำที่รับหน้าที่เป็นผู้สื่อสารด้านการเกษตรในศูนย์เรียนรู้ สะท้อนในการวิเคราะห์ของเกษตรกรจากการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้เรื่องทักษะการสื่อสารแก่เกษตรกร เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2560 ดังนี้

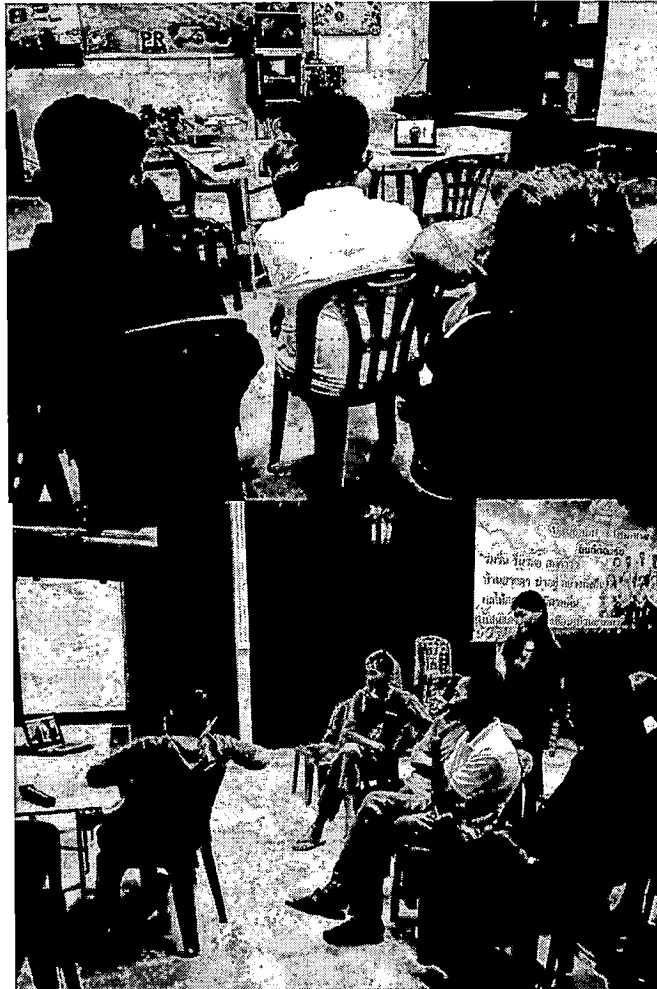
“ใครมาดูงาน เราต้องมอง ต้องวิเคราะห์ก่อน ตอนเด็กโรงเรียนยายดามา เราก็ต้องดู ต้องมอง ว่าจะพูดอะไรให้เด็กฟังที่เข้าใจง่าย พูดยากไป เด็กก็ฟังไม่รู้เรื่อง ถ้าจะพูดอย่างเดียว ก็เบื่อ ก็ต้องให้เด็กได้ทำอะไรกันบ้าง ก็มาคิดกันว่า ฐานเพาะปลูก เราก็ทำ “ถั่วงอกคอนโด” ดึกว่า สอนเด็กเพาะถั่วงอกในกระป๋อง ทำง่าย และสอดแทรกเรื่องการพึ่งตนเอง อยู่บ้านมีกระป๋องใบเดียวก็เพาะได้แล้ว” (นายมานัด โพธิ์แก้ว, วันที่ 24 มีนาคม 2560)

“ถ้าพูดอย่างเดียวก็เหนื่อยหน่อย ถ้าทำไปด้วย พูดไปด้วย ก็จะได้คุยกับคนมาดูหรรษา มั่วแต่หัวงทำ แต่ตอนนี้ เรามีป้ายบอกข้อมูลในฐานแล้ว ก็สบาย ไม่ต้องพูดทั้งหมด รายละเอียดก็ให้เค้าอ่านที่ป้ายบ้าง หรือถ้าคนฟังไม่ทันก็ยังดีที่มีป้ายมาช่วย” (นางมาไล เขตสกล, วันที่ 24 มีนาคม 2560)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ด้วยกระบวนการทบทวนบทบาทผู้ส่งสารด้วยตนเองของกลุ่มเกษตรกรและการร่วมกันให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการทำบทบาทผู้ส่งสารในศูนย์เรียนรู้ ภายใต้การจัดกระบวนการให้มีการพูดคุยในประเด็นที่ต้องการพัฒนาของผู้วิจัย ด้วยกระบวนการดังที่กล่าวมาส่งผลให้เกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่ององค์ประกอบการสื่อสาร การคัดเลือกและออกแบบเนื้อหาในการนำเสนอ การคัดเลือกความหมายให้เหมาะสมกับผู้รับสาร ทักษะการใช้สื่อผสม

ซึ่งในที่นี้ คือ สื่อบุคคลใช้ร่วมกับสื่อกิจกรรมและการวิเคราะห์ผู้รับสารของเกษตรกรที่ทำหน้าที่เป็นผู้สื่อสารด้านเกษตรชีวภาพ

ภาพที่ 4-5 ผู้เข้าอบรมทักษะการสื่อสารร่วมชมคลิปวิดีโอ
และสะท้อนความคิดเห็นเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสาร

ผลจากการดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรให้เป็นนักสื่อสาร ผู้วิจัยพบว่า

- ก. การปรับเปลี่ยนบทบาทของเกษตรกรจากผู้รับสาร (receiver) มาเป็นผู้ส่งสาร (sender) และการพัฒนาจากผู้ส่งสารให้กลายเป็นผู้ส่งสารที่มีความสามารถ (smart sender)

การปรับเปลี่ยนบทบาทและการพัฒนาบทบาทดังกล่าวเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นใจในตนเอง (empowerment) จนสามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับปัจจัยภายนอก (external factor) ทั้งหน่วยงานรัฐทางการเกษตร ทั้งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียม หน่วยงานหรือองค์กรภายนอกเป็น

แค่ผู้สนับสนุน (facilitator/ supporter) แม้แต่ความสัมพันธ์กับตัวนักวิจัยซึ่งถือเป็นปัจจัยภายนอกก็ เป็นไปเช่นนี้ด้วย

ดังนั้นการเสริมสร้างทักษะการสื่อสาร คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มเกษตรกร เพิ่มมากขึ้น (empowerment) จากการพลิกบทบาทในฐานะผู้รับสารทางการเกษตรมาเป็น ผู้สร้าง/ค้นพบความรู้ผ่านกระบวนการวิจัยซึ่งเป็นความรู้ที่ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่เชื่อถือได้ เป็น ความรู้ที่เกิดจากภายในชุมชน (indigenous knowledge) ความรู้ชุดนี้ผ่านกระบวนการวิจัยเท่ากับ เป็นการยกระดับหรือการเพิ่มสถานภาพให้กับความรู้ของชุมชน การได้ค้นพบความรู้ การได้ ครอบครองความรู้ ก็เท่ากับเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรในระดับหนึ่ง แต่การเพิ่มศักยภาพ ด้านการสื่อสาร (communication competency) ให้สามารถส่งมอบความรู้ให้แก่ผู้อื่น ยิ่ง เสริมสร้างความเข้มแข็งและยิ่งเพิ่มอำนาจ (power) ให้แก่กลุ่มเกษตรกรเพิ่มมากขึ้นไปอีก อำนาจ ดังกล่าวเป็นอำนาจทั้งจากการครอบครองความรู้ และจากการส่งมอบความรู้ที่ครอบครองนั้นแก่ผู้อื่น

การเสริมสร้างและการพัฒนาเกษตรกรผ่านกระบวนการออกแบบกิจกรรมโดยการพัฒนา ทักษะการสื่อสารเพื่อให้เป็นผู้สื่อสารด้านเกษตรชีวภาพในศูนย์เรียนรู้สามารถพัฒนาเกษตรกรเพิ่มขึ้น จากเดิมที่เน้นไปที่นางบุญขึ้นเพียงท่านเดียวเพิ่มขึ้นอีก 5 ท่าน ที่มีความรู้ด้านเกษตรชีวภาพและ ทักษะการสื่อสารจนสามารถที่จะส่งมอบความรู้ด้านชีวภาพไปยังผู้ที่สนใจมาศึกษาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้ เกษตรชีวภาพได้

“เรื่องความรู้เกษตร ทำเห็ด เพาะเห็ด เรามีความรู้ดี เพราะเราทำมาเอง อยู่กับมัน ถ้าใครมาถาม เราตอบได้หมด อยากรู้อะไรตอบได้หมด ก็รู้สึกดี ภูมิใจ ดีใจที่มีคนสนใจในสิ่ง ที่พวกเราทำ ถ้าคนมาดู มาถาม เราก็ตีใจ ได้มีโอกาสเล่าสิ่งที่ทำอยู่ ดีใจที่มีคนเห็นคุณค่าของ สิ่งที่ทำ ดีใจที่เราเดินมาถูกทาง เราบอกเค้าไปก็อยากให้เค้าทำได้”
(นางวาริเจริญแสง, การอบรมวันที่ 24 มีนาคม 2560)

ข. การพัฒนาทีมเกษตรกรเป็นวิทยากรหรือผู้ส่งสารในศูนย์เรียนรู้ (team building)

ศูนย์เรียนรู้ต้องการวิทยากรหรือผู้ส่งสารเป็นทีม ดังนั้น ในการพัฒนาเกษตรกรใน ฐานะเป็นผู้ส่งสาร ไม่ได้พัฒนาหรือเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่นางบุญขึ้นเพียงคนเดียว หากแต่ต้อง พัฒนาเกษตรกรทั้ง 5 ท่านให้สามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ร่วมกันได้ดังนั้น การสร้างจิตวิญญาณของการทำงานเป็นทีม (team spirit) จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งในกลุ่มนี้ใช้สื่อวัตถุ เช่น การใส่เสื้อทีมเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นทีมเดียวกัน นอกเหนือจากการใช้สายสัมพันธ์เครือญาติ ในการสร้างความรู้สึกรักเป็นทีมหรือเป็นกลุ่มเดียวกัน

การสื่อสารแบบเป็นทีมจะต้องมีการกำหนดเนื้อหาในการสื่อสารที่ต้องมีการแบ่ง เนื้อหา แต่ถึงกระนั้น เนื้อหาความรู้ที่ส่งมอบให้แก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานก็ต้องเป็นไปในทิศทาง เดียวกัน มาจากข้อมูลชุดเดียวกัน (single voice message) การพัฒนาผู้ส่งสารที่มีมากกว่า 1 คนให้ สามารถทำงานเป็นทีมได้ต้องผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน การพูดคุยสร้างความสัมพันธ์กัน และการ ประชุมวางแผนการทำงานหากมีผู้มาศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ศูนย์ การพัฒนาสมรรถนะการ

สื่อสารจึงพัฒนาจากการสื่อสารในลักษณะปัจเจกบุคคลเช่น นางบุญขึ้นสื่อสารกับกลุ่มที่มาศึกษาดูงาน (one to many) เป็นการสื่อสารที่ทีมเกษตรกรวิทยากรสื่อสารกับกลุ่มศึกษาดูงาน (many to many) ซึ่งเป็นการสะท้อนสมรรถนะด้านการสื่อสารแบบหลายระดับของกลุ่มเกษตรกร (multi-level of communication competency)

“ถ้ายังงั้นตอนมีคนจะมาดูงาน เราก็ต้องมาคุยกันก่อนว่าคนที่มาดูงานเค้าเป็นใคร เค้าอยากจะทำอะไรกัน และใครจะอยู่ตรงฐานไหนกันบ้าง จะต้องพูดหรือจะต้องทำอะไรกันบ้าง เรื่องฐานนี้เรารู้กันอยู่แล้วว่าใครอยู่ฐานไหน แต่ก็ต้องมาย้ำกันอีกที เรื่องว่าจะให้พูดให้เน้นตรงไหน”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, การอบรมวันที่ 24 มีนาคม 2560)

ค. คุณลักษณะของผู้ที่จะสามารถเป็นผู้ส่งสารด้านการเกษตร

คุณสมบัติเบื้องต้นที่จำเป็นและขาดไม่ได้ คือ ต้องเป็นเกษตรกรที่มีประสบการณ์การทำเกษตรชีวภาพ เพราะความน่าเชื่อถือจากเกษตรกรที่มีประสบการณ์ หากสื่อสารกับกลุ่มเกษตรกร จะได้รับความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันกับผู้รับสาร (homophily) แต่หากสื่อสารกับกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มเกษตรกร จะมีความน่าเชื่อถือสูงเพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรง ทำจริง ทำแล้วประสบความสำเร็จ ทำแบบมีกระบวนการวิจัย ผ่านการทดลอง ผ่านการพิสูจน์มาแล้วว่าได้ผลและมาบอกต่อ เกิดความรู้สึกไว้วางใจ (trustworthiness) มีความน่าเชื่อถือ (credibility) กลับกลายเป็นว่า นักวิชาการด้านการเกษตร เจ้าหน้าที่ของภาครัฐ เป็นแค่ผู้สนับสนุน ไม่สามารถสื่อสารและสร้างความน่าเชื่อถือในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้คนเห็นถึงประโยชน์ของการทำเกษตรชีวภาพ

“เราจะเลือกใครมาพูดให้คนอื่นฟัง ต้องเอาคนที่เค้าทำจริง มีประสบการณ์จริง พูดความจริง พูดเก่ง ไม่เก่ง พอพูดไปนานๆ เดียวก็คล่อง แต่สำคัญเลยต้องเอาคนที่ทำจริงๆ มา อย่างวารีนี้นี่ก็ทำเห็ด เพาะเห็ดจริงๆ ต้องมีตัวอย่างของจริง หรืออย่างวิชา เค้ามีส่วน ทำเมล่อน มนตรีกีฬาเพาะปลูก ขยายต้นไม้ ทำสวน”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2560)

ง. การพัฒนาสมรรถนะด้านการสื่อสารของเกษตรกร

เมื่อกล่าวถึงสมรรถนะด้านการสื่อสารซึ่งเกี่ยวกับการสื่อสารขาเข้า (input) และการสื่อสารขาออก (output) ก่อนจะมีทักษะการสื่อสารขาออกที่ดี ต้องมีทักษะการสื่อสารขาเข้าที่ดีด้วยเช่นกัน เริ่มจากการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การจัดการกับข่าวสารข้อมูล และการจัดเก็บ

จากการวิเคราะห์พบว่า การสื่อสารขาเข้าของเกษตรกรแกนนำที่พึงมี ได้แก่

- (1) การเฝ้าหาข้อมูลข่าวสาร เช่น การเข้าร่วมประชุม และการเข้าร่วมอบรม
- (2) ลักษณะการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
- (3) การสร้างข้อมูลด้วยตนเองผ่านการค้นคิดและไตร่ตรอง และ

(4) การมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร

ในขณะที่ทักษะการสื่อสารขาออก จะเป็นส่วนของการนำไปใช้ซึ่งกัญญา แก้วเทพ (2549a: 24)สนใจว่า หากจะพัฒนาทักษะการสื่อสารไม่ใช่เพียงแค่สนใจเฉพาะทักษะการสื่อสารขาออกเท่านั้น แต่หากต้องสนใจเรื่องทักษะการสื่อสารเข้าด้วย

ส่วนทักษะการสื่อสารขาออก ซึ่งเป็นสิ่งที่เกษตรกรที่จะเป็นผู้ส่งสารในศูนย์ฯ ต้องมีความรู้และความเข้าใจ ได้แก่

(1) องค์ประกอบการสื่อสารที่ต้องมีผู้ส่งสาร เนื้อหา ช่องทาง/วาระ โอกาส และผู้รับสาร

(2) มีทักษะที่จะ “เสก” ทุกอย่างให้เป็นสื่อ เช่น ต้นไม้ในสวนทุกต้น ที่ป้ามองเป็นสื่อ การคัดเลือกต้นไม้ที่จะมาปลูกเพื่อจะสื่อความหมายตามที่ต้องการ เช่น ปลูกผักพื้นบ้าน ทำซุ้มต้นไม้ ซึ่งต้องการสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นธรรมชาติ ความสงบ ร่มรื่นของการทำการเกษตร เพราะ “ความเป็นสื่อ” มีใช้สารัตถะ (essential) แต่ทว่าเป็นสภาวะ (mode) ที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข 2 ประการ คือ การมีธาตุทั้งสี่ของการสื่อสาร คือ S M C R มาชุมนุมพร้อมกัน และ (2) การได้รับมอบหมาย บทบาทหน้าที่ (function assignment) ตามแบบ transmission model หรือการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (relational building function) (กัญญา แก้วเทพ, 2551: 304)

ตัวอย่างของเกษตรกรที่มีสมรรถนะทางการสื่อสารสูง คือ นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว เพราะมีกลยุทธ์การสื่อสารทั้งสองทาง คือ การสื่อสารขาเข้า (input) ที่หลากหลายรูปแบบ จึงส่งผลต่อทักษะการสื่อสารขาออก (output) ที่ดีด้วย

“ที่ทำได้ทุกวันนี้ ก็ต้องมีประสบการณ์ ผ่านเวทีมากมาย อย่างของฉันนี่ เค้ามือบมอะไร ถ้าเชิญมา เราก็ก็น่าไป เราก็ได้ความรู้เพิ่ม ได้รู้จักคน ได้ไปเปิดหูเปิดตา เรารู้จักเค้า เค้าก็รู้จักเรา หรืออย่างที่บ้าน ถ้าหน่วยงานราชการหรือบริษัทอะไรมีโครงการใหม่ๆ ก็ต้องมาที่นี้ ก็มาบอกมาชวน เราก็รู้ว่าใครกำลังทำอะไรกัน ไม่ตกข่าว คนเค้าสนใจเรื่องอะไรกันอยู่ หรืออย่างนักเรียน นักศึกษาหรืออาจารย์จะทำวิจัย ทำรายงานก็มาที่นี้ เราก็มักจะให้ทำต่อ ยอดไปได้เรื่อยๆ เก่งขึ้นไปเรื่อย ที่ทำมาทั้งหมดก็เอามาใช้กับสวนเราได้ทั้งนั้น”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2560)

จ. เส้นทางพัฒนาเกษตรกรนักสื่อสาร

การจะพัฒนาเกษตรกรผู้ส่งสารต้องทำให้เกษตรกรมีความภูมิใจ เห็นคุณค่าของความรู้และความสามารถของตนซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการที่จะเป็นเกษตรกรนักสื่อสาร เพราะหากเกษตรกรมองเห็นคุณค่าในความรู้แล้ว เกษตรกรย่อมต้องมีความต้องการ ความปรารถนาที่จะสื่อสารความรู้ของตนไปสู่ผู้อื่น ในทางกลับกันหากเกษตรกรไม่เห็นคุณค่าในความรู้ ความสามารถที่ตนมี ก็จะไม่ต้องการสื่อสารให้ผู้อื่นรับรู้ รับทราบถึงความรู้

ดังนั้น เส้นทางพัฒนาเกษตรกรนักสื่อสาร คือ

- (1) การทำให้เกษตรกรเห็นคุณค่าของความรู้ด้านการเกษตรว่าเป็นอาชีพที่มีประโยชน์ เลี้ยงคนทั้งโลก
 - (2) การเห็นคุณค่าของการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมที่ไม่ใช้สารเคมี
 - (3) การเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่ตนเองว่าการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมในยุคปัจจุบันที่เรียกว่าการทำเกษตรแบบชีวภาพสามารถดำเนินการได้จริงผ่านกระบวนการวิจัย
 - (4) การพัฒนาตนเองด้านการสื่อสารที่จะสามารถเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตรแบบชีวภาพให้ผู้อื่น
 - (5) การพัฒนาระบบการสื่อสารในศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพที่มีได้มองเพียงแค่เกษตรกรนักสื่อสารซึ่งเป็นสื่อบุคคลแต่เกษตรกรจะต้องคำนึงถึงการใช้สื่ออื่นและการใช้สื่อแบบผสมผสานด้วย
- ทั้งนี้ เกษตรกรแกนนำทั้ง 6 ท่านที่มาเข้าร่วมอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารจะมีการพัฒนานตนเองจนมาเป็นเกษตรกรนักสื่อสารตามเส้นทางนี้ทั้งสิ้น

6.การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้เพื่อให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

การพัฒนาสื่อและกิจกรรมรวมทั้งพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรแบบชีวภาพให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะการพัฒนาสื่อเพื่อให้ข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้น รวมถึงการพัฒนากิจกรรมในศูนย์ฯ ให้น่าสนใจมากขึ้น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของศูนย์เรียนรู้ฯ จะพบว่า เกษตรกรแกนนำมีความรู้ด้านการเกษตรเป็นอย่างดี แต่สิ่งที่ยังขาดและรอการเติมเต็ม คือ ความรู้ด้านการสื่อสาร (ดังที่อธิบายไปในหัวข้อที่ผ่านมา)และการพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ (ดังที่ผู้วิจัยจะอธิบายในหัวข้อนี้)

โครงการวิจัยนี้เข้ากับการเรียนการสอนเพื่อให้บัณฑิตที่มีความรู้ด้านการสื่อสารเข้ามาช่วยออกแบบและพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์ฯ นอกจากนี้ บัณฑิตยังสามารถเป็นตัวแทนของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญของศูนย์เรียนรู้ฯ ดังนั้น บัณฑิตจึงจะสามารถช่วยเกษตรกรในการออกแบบสื่อและกิจกรรมทั้งในฐานะคนรุ่นใหม่และในฐานะผู้ที่มีความรู้ด้านการสื่อสาร

กิจกรรมหลักๆ เพื่อพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์ประกอบด้วย

6.1 การเตรียมความพร้อมนิสิตในการทำกิจกรรม

ในการเลือกนิสิตมาเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ผู้วิจัยเลือกนิสิตภาควิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยบูรพาที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา การสื่อสารการตลาดแบบผสมผสาน จำนวน 75 คน เนื่องจากโครงการนี้เน้นพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ฯ จึงจำเป็นที่จะต้องเลือกนิสิตวิทยาศาสตร์ที่ผ่านการเรียนและมีพื้นฐานความรู้ด้านการสื่อสาร เช่น หลักการสื่อสาร องค์ประกอบด้านการสื่อสาร การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ สื่อและกิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

เนื่องจากนิสิตมีพื้นฐานความรู้เฉพาะด้านการสื่อสารแต่ไม่มีพื้นฐานความรู้ด้านการเกษตร โดยเฉพาะการเกษตรแบบชีวภาพ เนื่องจากเรื่องเกษตรชีวภาพอาจเป็นเรื่องที่ไกลตัวนิสิตและอาจจะยากต่อการทำความเข้าใจ ผู้วิจัยจึงต้องเตรียมความพร้อมนิสิตก่อนลงสนามโดยนำเอางานวิจัยเรื่อง “การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน ตำบลตะพง อำเภอตะพง จังหวัดระยอง” ของนายมานัด โพธิ์แก้วและคณะมาสรุปให้นิสิตฟัง พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงจุดที่จะพัฒนาต่อยอดในงานวิจัยโดยใช้การประชุมชี้แจงและทำเอกสารสรุปแจกก่อนลงพื้นที่รวมถึงบทบาทหน้าที่ของนิสิตที่จะลงพื้นที่ไปทำกิจกรรม รวมทั้งแนะนำนิสิตให้เข้าเว็บไซต์ไปศึกษา ทำความรู้จักพื้นที่ที่จะลงไปทำกิจกรรมได้แก่เว็บไซต์ [https://www.facebook.com /Suanyaida/](https://www.facebook.com/Suanyaida/) และ<http://suanyaida.net/> รวมถึงเว็บอื่นๆ ที่มีการรื้อฟื้นมาเที่ยวชมสวนและรับประทานผลไม้

ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมนิสิตก่อนลงสนามโดยใช้ “การประชุม” ซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้นิสิตได้แสดงความคิดเห็นและสามารถซักถามข้อสงสัยเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรม เป็นการทำให้นิสิตเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม โดยรูปแบบการสื่อสารผู้วิจัยใช้ทั้งการสื่อสารด้วยวาจา (oral communication) และการสื่อสารด้วยลายลักษณ์ (written communication) โดยเฉพาะในส่วนของการสรุปเนื้อหาจากรายงานการวิจัยและการสรุปบทบาทหน้าที่ก่อนลงสนามของนิสิตเนื่องจากต้องการให้นิสิตสามารถนำเอาข้อมูลไปทบทวนตลอดระยะเวลาที่ดำเนินกิจกรรมได้

การทำกิจกรรมเช่นนี้เป็นการบูรณาการงานวิจัยเข้ากับการเรียนการสอน และเป็นการดึงนิสิตเข้ามาเรียนรู้เกษตรชีวภาพ เป็นการขยายกลุ่มเป้าหมายและสร้างเครือข่ายให้กับศูนย์เรียนรู้ และเป็นการนำความรู้ในห้องเรียนไปทดลองใช้ในการพัฒนาชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมและที่สำคัญเป็นการพัฒนากระบวนการด้านจิตอาสาของนิสิตอีกด้วย

“คืนะที่ฟังปรีหมาก่อน เราจะได้เข้าใจว่าพื้นที่ที่จะลงไปทำหน้าตาจะเป็นยังไง จะได้เตรียมตัวเตรียมใจมาก่อนว่าจะเจออะไรบ้าง พอมาจริงๆ ก็ไม่ได้ตกใจอะไร ก็เหมือนกับที่คิดไว้ เพราะเตรียมตัวมาก่อนแล้ว”

(นายอรุณวิทย์ วิจิษณุพนธ์, นิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา, สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2560)

6.2 กิจกรรมการประเมินสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ (Pretest)

ก่อนการพัฒนาสื่อและกิจกรรม นิสิตต้องร่วมกันประเมินสภาพสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ก่อน โดยสวมบทบาทเป็นกลุ่มคนที่มาศึกษาดูงาน โดยมีเกษตรกรเป็นผู้ส่งสารในฐานะวิทยากรบรรยายในฐานเรียนรู้ต่างๆ หลังจากนั้นจึงร่วมกันประเมินสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ทั้งภาพรวมและฐานเรียนรู้ย่อยและนำเสนอให้เกษตรกรรับฟังโดยมีนางบุญชิ้นให้ข้อคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมกับชุมชน ทำให้ชุมชนมองเห็นปัญหาการสื่อสาร และในเวลาเดียวกันชุมชนก็สามารถนำเสนอประเด็นการสื่อสารที่ตนต้องการได้

จากการสวมบทบาทเป็นนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้และเก็บข้อมูลระหว่างการเยี่ยมชม เพื่อนำมาร่วมกันประเมินสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ ผลจากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว นิสิตประเมินว่า ศูนย์เรียนรู้มีต้นทุนที่ดี คือ เป็นสวนที่มีทรัพยากรต่างๆ อุดมสมบูรณ์ มีการทำเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี ชาวบ้านมีความรู้ ความสามารถ ส่วนข้อเสนอแนะที่มาจากการประเมินของนิสิตในที่นี้ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับสื่อและกิจกรรมเป็นหลัก ได้แก่

- สื่อที่อธิบายความรู้แต่ละฐานไม่ชัดเจนเท่า ไม่ค่อยน่าสนใจควรมีการปรับปรุงระบบการสื่อสารในแต่ละฐาน เช่น ใช้ภาพหรือโปสเตอร์ร่วมกับการสาธิตและเพิ่มกิจกรรมที่จะทำให้คนสามารถมีส่วนร่วมได้มากขึ้น

- ควรมีการใช้สื่อใหม่ มีการ Check in มีจุดให้ถ่ายภาพด้วย เพราะเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวนิยม และเป็นการประชาสัมพันธ์ศูนย์ฯไปในคราวเดียวกันได้ด้วย

- ผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนและหัตถ์แปรรูปควรปรับปรุงจรรยาบรรณที่ให้น่าสนใจ เพิ่มรายละเอียดส่วนผสมต่างๆของสินค้ามากขึ้น เพื่อให้สินค้ามีความน่าเชื่อถือ

- ฐานแต่ละฐานไม่มีป้ายชื่อฐานที่ชัดเจน

- โทรศัพท์ที่ใช้ฉายวิดีโอของ มสธ. มีขนาดเล็ก รับชมไม่ชัดเจน ซึ่งในประเด็นนี้ นางบุญขึ้นเห็นด้วย แต่หากต้องเปลี่ยนโทรศัพท์หรือจะทำให้เห็นชัดเจนกว่านี้ต้องลงทุนมาก

- การใช้ภาษาถิ่นของวิทยากรที่บางครั้งอาจจะฟังยาก

สำหรับกิจกรรมนี้ นางบุญขึ้นเห็นด้วยกับการประเมินสื่อและกิจกรรมของกลุ่มนิสิตทั้งข้อดีและข้อจำกัด แต่ด้วยข้อจำกัดของเกษตรกร เช่น ความสามารถในการออกแบบสื่อและเนื้อหาที่จะให้น่าสนใจ เข้าใจง่าย หากมีนิสิตมาช่วยพัฒนาก็น่าจะทำให้การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ภาพที่ 4-6 กิจกรรมการประเมินสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ฯ

6.3 กิจกรรมการออกแบบและพัฒนาสื่อและกิจกรรมของนิสิต

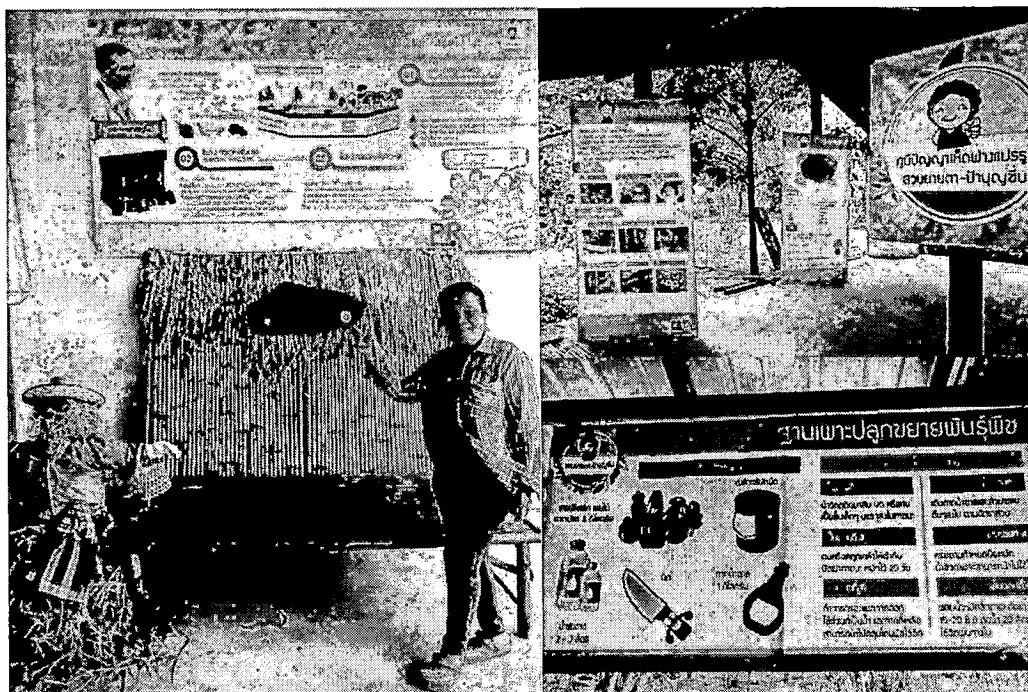
ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของสามฝ่าย โดย (1) เกษตรกรจะมีบทบาทหลักในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการใช้สื่อ และรูปแบบของสื่อที่ต้องการใช้ในศูนย์เรียนรู้ รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (2) นิสิตมีบทบาทหน้าที่หลัก คือ การรับฟังข้อมูลพร้อมวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่สื่อสารได้ง่ายและเหมาะสมกับสื่อ (3) นักวิจัยเป็นผู้จัดทำกระบวนการให้ทั้งสองฝ่ายได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกัน สร้างกิจกรรมให้ทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมในการออกแบบสื่อและกิจกรรม และหากมีข้อสงสัย นักวิจัยจะเป็นผู้ประสานในการดำเนินการระหว่างทั้งสองฝ่าย

ภายหลังจากการมาเยี่ยมชมและประเมินสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้แล้ว นิสิตเหล่านั้นจึงก้าวไปสู่การนำเสนอรูปแบบสื่อและกิจกรรมรวมทั้งเนื้อหาที่จะบรรจุในสื่อในศูนย์เรียนรู้ให้แก่กลุ่มเกษตรกร และในเวลาเดียวกันก็เปิดรับฟังข้อเสนอแนะจากกลุ่มเกษตรกรเพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และเพื่อปรับให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน

ลำดับถัดไป นิสิตนำโจทย์นั้นกลับมาพัฒนาเป็นชิ้นงานที่สมบูรณ์ภายใต้การดูแลของอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งเป็นนักวิจัย

สิ่งที่นิสิตต้องพัฒนา คือ การออกแบบธีม(Theme)ของศูนย์ฯ ซึ่งต้องสื่อถึงความเป็นเกษตรชีวภาพ เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบสื่อและกิจกรรมให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยกระบวนการทำงานคือการประชุม รับฟังข้อสรุปเกี่ยวกับงานและให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มไปออกแบบและนำเสนอแนวคิดเบื้องหลังของการออกแบบ จากนั้นให้นิสิตทั้งห้องร่วมแสดงความคิดเห็น ก่อนเลือกแบบที่ตนเองคิดว่าเหมาะสม และนำแบบที่ผ่านการเลือกจากเสียงส่วนใหญ่มาร่วมกันพัฒนาเพื่อเป็นต้นแบบที่จะนำไปผลิตสื่อต่อไป เมื่อได้ต้นแบบแล้ว แต่ละกลุ่มจึงนำต้นแบบนั้นไปพัฒนาสื่อและกิจกรรมในฐานเรียนรู้ตามที่ได้รับมอบหมายก่อนที่จะนำมามอบและติดตั้งในศูนย์เรียนรู้

ภาพที่ 4-7 ตัวอย่างสื่อของแต่ละฐานที่นิสิตออกแบบและพัฒนา

6.4 การประเมินผลสื่อและกิจกรรม (Post – test)

การประเมินผลสื่อและกิจกรรมหลังจากติดตั้งแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการในวันจัดเวทีคืนข้อมูลและเปิดศูนย์เรียนรู้ โดยประเมินภาพรวมด้านการสื่อสารของศูนย์ฯ ทั้งทักษะการสื่อสารของเกษตรกร สื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ที่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่ด้วย

ในการประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า

(ก) กระบวนการร่วมกันพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ระหว่างนิสิตกับกลุ่มเกษตรกร เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกรให้ทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นครูคนหนึ่งของนิสิต เกษตรกรเกิดความภาคภูมิใจในความรู้ด้านการเกษตรที่ตนเองครอบครองว่าเป็นความรู้ที่มีคุณค่า เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา มีคุณค่าเทียบเท่าความรู้อื่นๆ ความรู้ของเกษตรกรเป็นความรู้ที่มีคุณค่าเทียบเท่ากับความรู้ของนิสิตเท่ากับเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทำให้เกษตรกรมีอำนาจเพิ่มขึ้น

“อย่างอาจารย์พาเด็กๆ มาช่วยทำสื่อให้ เด็กเค้ามีหัวทางนี้ แต่ป้าก็มีความรู้เรื่องสวนของป้า ถ้ามาถามเรื่องการทำสวนว่าทำยังไง ป้ารู้หมด แต่เด็กๆ พวกนี้เค้าไม่รู้หรอก เพราะเค้าไปเรียนหนังสือกัน เค้าไม่เคยมาทำ ก็รู้กันไปคนละอย่าง”

(นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 13 มีนาคม 2560)

(ข) การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ต้องเป็นการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานภายนอก เนื่องจากเกษตรกรมีแต่ความรู้ด้านการเกษตร แต่ยังขาดความรู้ด้านอื่นๆ เช่น

ความรู้ด้านการสื่อสารที่มีสถาบันการศึกษาช่วยสนับสนุนในการมาเติมเต็มความรู้ ตามกระบวนการข้างต้นโดยเน้นการสื่อสารแบบพิธีกรรม (ritualistic model) นอกจาก จะแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ยังเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสร้าง ความรู้สึกร่วมกันระหว่างเกษตรกรและนิสิต รวมทั้งการสร้างทัศนคติว่า เรื่องการเกษตร เป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคนที่จะต้องดูแลภาคการเกษตร มิใช่ปล่อยให้ เป็นภาระของชุมชนหรือเกษตรกรที่ต้องจัดการเพียงลำพัง เนื่องจากภาคการเกษตรเป็น เรื่องเกี่ยวข้องกับปากท้องและชีวิตของทุกคนในโลกนี้ นอกจากนี้ สำหรับศูนย์การเรียนรู้ ขนาดเล็กจำเป็นที่จะต้องแสวงหาความร่วมมือและการสนับสนุนจากทั้งในชุมชนและ ภายนอกชุมชน

“เรื่องเกษตรเป็นเรื่องของทุกคน เป็นเรื่องของปากท้องทุกคน เกี่ยวข้องกับความ มั่นคงของโลกเลย เพราะทุกคนยังงี้ก็ต้องกิน ภาคการเกษตรจะอยู่ได้ ทุกคนต้องเข้ามา ช่วยกัน เพราะเกี่ยวข้องกับทุกคน ถ้าภาคการเกษตรล่มสลาย เราจะอยู่กันได้อย่างไร”

(นายวิชา โพธิ์แก้ว, สัมภาษณ์ 15 กุมภาพันธ์ 2560)

- (ค) การพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์ต้องปรับรูปแบบจากที่เน้นการใช้สื่อบุคคลซึ่งเป็นการ สื่อสารแบบวาจา (oral form) มาเน้นการสื่อสารที่เป็นแบบลายลักษณ์ (written form) เพิ่มขึ้น เพราะเนื้อหาที่จะสื่อสารในศูนย์เรียนรู้มีมาก หากมุ่งเน้นแต่สื่อ บุคคลเพียงอย่างเดียว หากพิจารณาจากผู้เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้ที่มีเวลาจำกัด อาจจะไม่เพียงพอในการที่จะสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การใช้สื่อบุคคล แม้จะมีคุณลักษณะเด่น คือ ความยืดหยุ่น แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อด้อย คือ การควบคุม ความหมาย (meaning control) ที่เป็นไปได้ยาก ในขณะที่การสื่อสารในรูปแบบที่เป็น ลายลักษณ์ (written form) สามารถควบคุมความหมายได้ดี ไม่ว่าจะสื่อสารกับคนสักกี่ ครั้ง เนื้อหาสารที่ปรากฏก็ยังคงเป็นเช่นเดิม

นอกจากนี้การมีสื่อโปสเตอร์และป้ายไว้นิทรรศการที่มีข้อมูลสำคัญอยู่ในฐานต่างๆ จะช่วยสื่อ บุคคลอย่างเกษตรกรสื่อสารกับผู้มาเยี่ยมชมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และและยังเอื้อให้ ผู้ชมบางส่วนสามารถเดินชมและเรียนรู้องค์ความรู้ในศูนย์ได้ด้วยตนเอง (self – learning) อีกด้วย

“เราไม่ต้องพูดทั้งหมดหรอก พูดเฉพาะที่สำคัญๆ เพราะข้อมูลมันอยู่ในป้ายแล้ว มี ป้ายดี เราพูดบางทีถ้าคนมาเยอะ คนด้านหลังก็จะไม่ค่อยได้ยิน แต่ก็ยังอ่านป้ายก็รู้ว่า อะไรเป็นอะไร ยังตามทัน ถ้าเค้าอยากได้ข้อมูล ได้สูตร ก็ถ่ายรูปเอาไปได้”

(นางวารี เจริญแสง, สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2560)

- (ง) กลยุทธ์การให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมในการออกแบบและผลิตสื่อ การออกแบบและการผลิตสื่อส่วนใหญ่มักจะเอาผู้ส่งสารเป็นตัวตั้ง (sender- center) ดังนั้น เนื้อหาและสื่อต่างๆจึงเป็นมุมมองและทักษะของผู้ส่งสารเพียงฝ่ายเดียว แต่กลยุทธ์การผลิตสื่อในศูนย์ฯ ใช้กลยุทธ์ให้ผู้รับสารซึ่งในที่นี้คือนิสิตที่จะเป็นตัวแทนของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ศูนย์นี้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบและผลิตสื่อ (audience – center) เป็นการให้ผู้รับสารเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบ ทำให้เห็นมุมมองและความสนใจในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารในฐานะของผู้ที่เข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในศูนย์ การออกแบบเนื้อหาและสื่อจึงสามารถตอบสนองความสนใจของผู้รับสารอย่างแท้จริง

7.การขยายองค์ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพไปสู่เยาวชนในท้องถิ่นผ่านการผลิตสื่อ

ในการดำเนินโครงการการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์การเรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สร้างแรงจูงใจและสร้างความเชื่อมั่น เสริมสร้างความรู้ ส่งเสริมการใช้เกษตรชีวภาพแทนการใช้สารเคมี เพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนปลอดสารเคมีนั้น คณะผู้วิจัยได้จัดให้มีกิจกรรม “ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ” ขึ้น โดยทดลองให้เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนซึ่งเป็นบุตรหลานของเกษตรกรร่วมกันผลิตสื่อในศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้และมีทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรแบบชีวภาพและสามารถผลิตสื่อเพื่อถ่ายทอดประเด็นดังกล่าวในมุมมองของเยาวชน พร้อมทั้งเป็นการขยายฐานไปสู่คนรุ่นใหม่ในชุมชน ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาผู้ส่งสารที่มีความสามารถ (smart user) อีกด้วย

ทั้งนี้ “ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ” จัดขึ้น ณ ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ (สวนยายดา-ป่าบุญขึ้น) ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง มีผู้ร่วมกิจกรรมคือเยาวชนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-5 จำนวน 41 คนจากโรงเรียนวัดยายดาซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนนักเรียนส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของเกษตรกรในพื้นที่ที่มีพื้นเพในการทำเกษตรประเภทสวนเงาะ สวนทุเรียน สวนมังคุด หรือปลูกพืชผักอื่นๆ ใกล้เคียงกัน แต่อาจจะยังมีการใช้สารเคมีในการทำสวนอยู่ ดังนั้น เยาวชนกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ศูนย์การเรียนรู้เกษตรชีวภาพจะสร้างให้เป็นผู้ส่งสารที่มีความสามารถ (smart user) ที่มีความรู้ มีทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรชีวภาพ และสร้างมีส่วนร่วมให้กับเยาวชนในการเข้ามาทดลองผลิตสื่อภายในศูนย์การเรียนรู้เกษตรชีวภาพแห่งนี้

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมดังกล่าวยังเป็นการสานความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และโรงเรียนผ่านเยาวชน อันจะทำให้การต่อยอดขยายผลความรู้และทัศนคติที่ดีต่อเกษตรชีวภาพทั้งในระดับชุมชนและโรงเรียนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

การจัดค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อฯ นี้ ผู้วิจัยนำนิสิตภาควิชานิเทศศาสตร์ที่ทำกิจกรรมออกแบบและพัฒนาสื่อในศูนย์เรียนรู้มาเป็นพี่เลี้ยง/ ผู้ช่วยในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากนิสิตมีทั้งความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพและมีความรู้เรื่องการผลิตสื่อด้วย นิสิตที่เป็นพี่เลี้ยงในค่ายจะมี

หน้าที่ดูแลเด็กนักเรียนแต่ละกลุ่ม รวมทั้งการให้คำปรึกษา ตอบข้อสงสัยทั้งเรื่องการเกษตรชีวภาพ และการผลิตสื่อและคอยช่วยเป็นที่ปรึกษาช่วงสร้างสรรค์ชิ้นงาน รวมทั้งการทำหน้าที่เป็น “คนกลาง” ที่จัดการข้อจำกัดด้านช่องว่างระหว่างเกษตรกรที่เป็นผู้ใหญ่กับกลุ่มนักเรียน ด้วยวัยและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน อาจจะก่อให้เกิดช่องว่างในการทำกิจกรรมในค่าย นิสิตจะมีส่วนในการลด/ จัดปัญหา ช่องว่างนี้เพื่อทำให้การดำเนินกิจกรรมลุล่วงด้วยดี

เนื่องด้วยค่ายเป็นสื่อกิจกรรมแบบพิเศษรูปแบบหนึ่งที่มีได้เกิดตามยถากรรม หากแต่เป็นสื่อ กิจกรรมที่ต้องมีการวางแผนองค์ประกอบทุกส่วนไว้ก่อนล่วงหน้า (planned activities) องค์ประกอบที่สำคัญของค่าย ได้แก่ เป้าหมาย/ วัตถุประสงค์ของค่ายซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยและกลุ่ม เกษตรกรแกนนำคาดหวังให้เกิดขึ้น ซึ่งจะสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายที่จะเลือกมาเข้าค่าย รวมถึง องค์ประกอบเรื่องเวลาและสถานที่ การวางแผนเรื่องรูปแบบ/ ประเภทและลำดับขั้นตอนของกิจกรรม ที่จะใช้ การวางแผนมาตรการ/ กลไกเพื่อรักษาความปลอดภัยในการอยู่ร่วมกัน วิธีการติดตามประเมินผล เป็นต้น ซึ่งกล่าวโดยสรุป สื่อกิจกรรมค่ายเป็นสื่อที่ต้องการการบริหารจัดการ (Management) องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นโดยมีกระบวนการ ดังนี้

(ก) ขั้น Pre-production stage

ทีมวิจัยและผู้ช่วยวิจัยที่ทำกิจกรรมในค่ายประชุมร่วมกับกลุ่มเกษตรกรเพื่อกำหนดเป้าหมาย มีการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders analysis) ว่าใครคือผู้เกี่ยวข้องที่เราจะต้องมีความสัมพันธ์ด้วย การประชุมร่วมกัน กำหนดเป้าหมาย วางแผนร่วมกัน เป็นหัวใจที่สำคัญของการทำ ค่าย ตามหลักการของการสื่อสารแล้ว อย่างน้อยในทีมงานที่รับผิดชอบต้องมีความเข้าใจร่วมกัน (shared understanding) ว่าเป้าหมายในการจัดกิจกรรมค่ายในครั้งนี้ คืออะไร เพราะบางครั้งแม้แต่นักวิจัยในทีมเดียวกันก็เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องเป้าหมายในการทำค่ายและนักวิจัยต้องมา ประชุมเพื่อทำความเข้าใจเรื่องเป้าหมายที่ต้องการให้เด็กเรียนรู้การทำเกษตรชีวภาพ ส่วน ความสามารถในการผลิตสื่อเป็นแค่อุปกรณ์หรือตัวกลางที่มุ่งใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย หมายความว่า เด็ก จะผลิตสื่อสวยหรือไม่ ไม่สำคัญเท่ากับเด็กที่มาเข้าค่ายต้องมีความรู้ ความเข้าใจการทำเกษตรชีวภาพ

การวางแผนจะช่วยกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้ชัดเจน และต้องมีรูปแบบการสื่อสารที่ใช้การประชุมทำความเข้าใจร่วมกันในระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด การ วิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder analysis) จะทำให้ผู้วิจัยทราบว่า การจัดกิจกรรมเพื่อ อบรมนักเรียนโรงเรียนวัดยายตาซึ่งเป็นโรงเรียนในพื้นที่เพื่อพัฒนาให้เป็นเกษตรกรรุ่นต่อไป ผู้มีส่วน ได้เสียที่สำคัญและมีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินโครงการ คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดยายตา ผู้วิจัยจึงต้องชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องรายละเอียดกิจกรรม วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่บุคลากรของ โรงเรียนจะได้รับ ซึ่งในที่นี้รวมทั้งผู้อำนวยการโรงเรียน คุณครู และนักเรียนในโรงเรียนด้วย

นอกจากนี้ในขั้นของการวางแผนหรือการเตรียมการยังรวมถึงการวางแผนโปรแกรมกิจกรรม วิทยากร การใช้สื่อและอุปกรณ์ ฯลฯ ในค่าย เพื่อให้การดำเนินการจัดค่ายบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี

(ข) ขั้น Production stage คือวันจัดค่าย

ในที่นี้ใครขอนำเสนอกิจกรรมย่อยและความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมย่อย กิจกรรมในค่าย ต้องผ่านการออกแบบมาและต้องเรียงร้อย มีเหตุผลเบื้องหลังการจัดกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ 4-4 กิจกรรมและเหตุผลรองรับการจัดกิจกรรม
“ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ”

กิจกรรม	เหตุผลรองรับ
กิจกรรมสันทนากการ	เนื่องจากผู้เข้าอบรมยังเป็นเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-5 ผู้จัดค่ายจึงมีกิจกรรมสันทนากการเพื่อให้เด็กที่เข้าค่ายมีความสนุกสนาน ไม่เบื่อ
การกล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมโครงการ	เพื่อต้อนรับพร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดของกิจกรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในค่าย
การบรรยายเรื่อง “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการผลิตสื่อ Infographic”	เพื่อให้นักเรียนมีความรู้เรื่อง Infographic เป็นจุดดึงดูดใจให้เด็กเข้ามาเรียนรู้เรื่องการเกษตรชีวภาพ การที่เลือก Infographic เพราะจากการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายมีพื้นฐานการทำแผนผังความคิด(mind mapping) อยู่แล้ว
การบรรยายเรื่อง “การเกษตรชีวภาพ สวรรค์บ้านนอก”	เพื่อให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการเกษตรชีวภาพ
การเยี่ยมชมพร้อมรับฟังการบรรยายพร้อมสาธิตในฐานย่อย4ฐาน	เพื่อให้นักเรียนเห็นภาพของการทำการเกษตรชีวภาพที่เป็นของจริง
กิจกรรมการผลิตสื่อ Infographic	เพื่อให้นักเรียนได้ประมวลความรู้ ความเข้าใจและสามารถถ่ายทอดออกมาเป็นสื่อได้
การนำเสนอผลงานและรับฟังความคิดเห็นจากวิทยากรของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ	เพื่อให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตสื่อและเพื่อให้ผลงานเป็นไปตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

กิจกรรม 2 กิจกรรมสุดท้ายเป็นกลยุทธ์การสื่อสารขาออก ซึ่งกิจกรรมที่อธิบายก่อนหน้านี้เป็นกลยุทธ์การสื่อสารขาเข้า กิจกรรมส่วนนี้จะเป็นการนำเอาข้อมูลข่าวสาร (message) ที่ได้รับมาจากช่วงกลยุทธ์การสื่อสารขาเข้า มานำเสนอถ่ายทอด ซึ่งช่วงของการนำเสนอถ่ายทอดนับว่าเป็นกลยุทธ์การสื่อสารขาออก

(ค) ขั้นหลังการผลิต (Post- production stage)

ขั้นนี้เป็นขั้นของการประเมินผลสื่อกิจกรรมค่ายที่จะทำให้ผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้จัดกิจกรรมทราบว่าการดำเนินการบรรลุเป้าหมาย/ วัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้รวมถึงผลต่างๆ อันเกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมในค่าย การประเมินประสิทธิภาพ ผู้วิจัยใช้กระบวนการให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรายงานผลด้วย

ตนเอง(self report)กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในที่นี้ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มคุณครู และกลุ่มนักเรียน สำหรับกลุ่มนักเรียนประเมินโดยการให้นักเรียนเขียนถึงผลที่ได้รับจากการมาเข้าร่วมสื่อกิจกรรมค่าย ในกระดาษฟลิปชาร์ต ส่วนกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียอีกสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มคุณครู ประเมินผลโดยการให้กล่าวนำเสนอถึงผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมสื่อกิจกรรมค่าย ซึ่งผู้วิจัยเรียก กิจกรรมนี้ว่า “กิจกรรมถอดบทเรียน-สะท้อนมุมมองผู้ร่วมอบรม”

นอกจากนี้ในส่วนของผลงาน ผู้วิจัยนำไปจัดแสดงในลักษณะของนิทรรศการ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ชื่นชมผลงานของแต่ละกลุ่ม ทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในฐานะตน เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงาน (creator) การพลิกบทบาทหรือการสลับบทบาทมาเป็นผู้ส่งสารเช่นนี้ เท่ากับ เป็นการเสริมสร้างความภาคภูมิใจให้แก่กลุ่มเด็กๆ

ภาพที่ 4-8 นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว วิทยากรศูนย์การเรียนรู้เกษตรชีวภาพ
กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมโครงการ

ภาพที่ 4-9 กิจกรรมการบรรยาย
เรื่อง “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการผลิตสื่อ Infographic”

ภาพที่ 4-10 ภาพกิจกรรมการระดมสมองและผลิตสื่อ Infographic

ภาพที่ 4-11 การนำเสนอผลงานของเยาวชน

ภาพที่ 4-12 ภาพหมู่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ

จากการดำเนินกิจกรรมค่ายเยาวชนซึ่งเป็นการขยายองค์ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพไปสู่เยาวชนในท้องถิ่นเพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชนนั้น ผู้วิจัยพบว่า กิจกรรมนี้ไม่เพียงสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ แต่เป็นการสร้างสื่อบุคคลที่เป็นนักสื่อสารการเกษตรรุ่นใหม่ นอกจากให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพผ่านการผลิตสื่อ ยังมีการเพิ่มสมรรถนะด้านการสื่อสาร (communication competency) โดยเพิ่มทักษะกระบวนการจัดการข่าวสารข้อมูลให้แก่กลุ่มเยาวชน ที่ต้องมีทั้งการสื่อสารขาเข้าและการสื่อสารขาออก ซึ่งการสื่อสารทั้งขาเข้าและขาออกในค่ายนี้เกิดขึ้นภายในหนึ่งวัน

การสื่อสารขาเข้าสำหรับกลุ่มเยาวชนได้มาจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ทั้งเรื่องเกษตรชีวภาพและการทำสื่ออินโฟกราฟิก (infographic) จากวิทยากรที่เป็นเกษตรกรและวิทยากรที่มีความรู้เรื่องสื่ออินโฟกราฟิก โดยการสื่อสารขาเข้ามีทั้งเชิงตั้งรับและเชิงรุก ถึงแม้ว่าในการจัดอบรมเป็นการสื่อสารขาเข้าในลักษณะตั้งรับ แต่ก็ยังเป็นขั้นตอนแรกของการติดตั้งทักษะการจัดการข่าวสารข้อมูลให้แก่กลุ่มเยาวชน (information management) เพราะวิธีการสื่อสารขาเข้า นอกจากกลยุทธ์การตั้งรับในลักษณะที่เป็นการจัดค่ายอบรมให้แก่เด็ก แต่นักเรียนที่เข้าค่ายก็สามารถพัฒนากลยุทธ์ไปเป็นกลยุทธ์เชิงรุก ได้แก่ การออกไปแสวงหาแหล่งข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตรชีวภาพ หรือการมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นประสบการณ์โดยตรงที่เกิดจากการทบทวนขบคิด หรือการลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง หรือการรวมกลุ่มทำกิจกรรมแล้วสรุปทบทวนเป็นต้น

ในขณะที่การสื่อสารขาออกก็สามารถทำได้ในหลากหลายรูปแบบ อาจเป็นการนำข้อมูลไปถ่ายทอดแก่สมาชิกในครอบครัวฟังในลักษณะที่เป็นการพูด (oral form) นอกเหนือจากการสื่อสารขาออกในลักษณะของการถ่ายทอดในรูปแบบอินโฟกราฟิก (infographic) ที่ได้รับการอบรมไป และผลงานอินโฟกราฟิกแสดงความรู้ด้านเกษตรชีวภาพของเยาวชนซึ่งเป็นนักเรียนจากโรงเรียนวัดยายดา ได้จัดแสดงที่ศูนย์เรียนรู้ทั้งนี้ สื่อบุคคลที่จะมีประสิทธิภาพนั้น ควรจะต้องมีการสื่อสารขาเข้าที่มากกว่าหรืออย่างน้อยก็พอๆกับการสื่อสารขาออก ทั้งนี้เพราะการสื่อสารขาเข้าเป็นหลักประกันเบื้องต้นของความสำเร็จของการสื่อสารขาออก (กาญจนา แก้วเทพ, 2551: 343-345) .

8.การจัดเวทีคืนข้อมูลและการเปิดศูนย์เรียนรู้

กิจกรรมสุดท้าย คือ การเปิดศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ซึ่งในวันดังกล่าว ผู้วิจัยดำเนินกิจกรรมพร้อมกัน 3 กิจกรรม ได้แก่

1. การเปิดศูนย์เรียนรู้เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียได้รับรู้ รับทราบและเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของศูนย์เรียนรู้ฯ
2. การจัดเวทีคืนข้อมูลเพื่อให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียได้รับรู้ รับทราบถึงการดำเนินกิจกรรมในโครงการวิจัยและผลที่เกิดขึ้น
3. การประเมินผลสื่อและกิจกรรมหลังจากที่ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมพัฒนาทักษะการสื่อสารของเกษตรกรและพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ฯ แล้ว (post-test)

กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่นางบุญขึ้นและทีมงานเชิญเข้ามาร่วมในการเปิดศูนย์เรียนรู้ ประกอบด้วย เกษตรจังหวัดระยองซึ่งเพิ่งมารับตำแหน่งเกษตรจังหวัดระยองไม่นาน ท่านนี้ นางบุญขึ้นเชิญให้เป็นประธานเปิดศูนย์เรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีผู้อำนวยการโรงเรียนวัดยายดา พัฒนาชุมชน ผู้อำนวยการการท่องเที่ยว สำนักงานเขตระยอง-จันทบุรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง บริษัท

เอส ซี จี จำกัด (มหาชน) กำนันตำบลตะพง บริษัทที่รับจัดงานเทศกาลผลไม้ (organizer) และเกษตรกรในตำบลตะพง จำนวนทั้งสิ้น 30 คน

ทั้งนี้ก่อนวันจัดงาน ผู้วิจัยได้คืนข้อมูลให้แก่กลุ่มเกษตรกรโดยสรุปว่าในการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ได้ดำเนินกิจกรรมอะไรบ้าง แต่ละกิจกรรมจัดไปเพื่อเป้าหมายอะไรและผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยให้กลุ่มเกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นก่อนที่ทั้งผู้วิจัยและเกษตรกรแกนนำจะเปิดศูนย์เรียนรู้และคืนข้อมูลให้แก่ผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ

ในวันงาน ผู้วิจัยคืนข้อมูลโดยการนำเสนอกระบวนการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพที่เป็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่เคยได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว. และการคืนข้อมูลโดยการให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียได้ชมผลงานที่เป็นสื่อต่างๆ อันเป็นผลผลิตจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การประเมินสื่อและกิจกรรม ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ผู้ที่มาร่วมงานและได้ชมฐานเรียนรู้ต่างๆนี้คือตัวอย่างของเสียงสะท้อนของผู้ที่ได้เยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้

“ผมเพิ่งเคยมาเป็นครั้งแรก เพราะเพิ่งมารับตำแหน่งใหม่ ต้องชื่นชมป่าที่ทำศูนย์ได้น่าสนใจ ศูนย์มีความพร้อมมาก คนก็พร้อม ข้อมูลก็พร้อม”
(นายสุรสิงห์ พูนเพิ่มสุขสมบัติ, เกษตรจังหวัดระยอง)

“ป่าชื่นเขาทำดี จริงๆ แล้ว ที่บ้านเราเขาจัดกันไปดูงาน ไม่ต้องไปดูที่ไหนหรอก มาดูที่นี่ได้เลย เราทำได้ดีกว่าที่อื่นอีก”
(นางกนกกิตติกา กฤตย์ภูมิกร, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดระยอง-จันทบุรี)

“ถ้าจะบอกว่า ทำแล้วประสบความสำเร็จ มีการต่อยอดไปได้เรื่อย ก็ต้องที่นี่”
(นายทวีป แสงสว่าง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง)

“โรงเรียนกับป่าเราไม่ใช่คนอื่นไกลกัน เราร่วมมือกันมาก่อน เพราะป่าก็เป็นกรรมการโรงเรียน ต้องถือว่าป่าเป็นคนเก่งคนหนึ่งเลย เป็นปราชญ์ท้องถิ่น อย่างวันนี้ (วันเปิดศูนย์) ทำดีเลย มีสื่อ มีป้าย เอาผลไม้มาโชว์เสียสวย ทำให้น่าสนใจขึ้น”
(นายสกุลศักดิ์ ทิพย์ไชย, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดยายดา, สัมภาษณ์ 29 มีนาคม 2560)

“พอเรา来做 มันก็จะมีจุดให้ถ่ายรูปได้ด้วย ไม่ได้มีแต่ข้อมูลอย่างเดียว มันดูดีขึ้น น่าสนใจขึ้น ถ้าใครมาถึงก่อน ระหว่างรอก็มีป้ายให้อ่าน ทำให้คนรู้จักสวนป่ามากขึ้น”
(นายันทอพงศ์ โชติฐานิตา, นิสิตมหาวิทยาลัยบูรพา)

“มีศูนย์ที่บ้านบ๋ามันดี ใครมีอะไรก็มาคุยกันที่นี่ มาปรึกษาหารือกัน แต่ก่อนก็ไม่ได้ทำเห็น
ไม่ได้แปรรูป ป่าก็ชวนมาทำ ก็ทดลองทำกันไป มีปัญหาที่ปรึกษากัน”

(นางมาไล เขตตรสกล, เกษตรกรแกนนำ)

นอกจากนี้กิจกรรมการเปิดศูนย์เรียนรู้ฯ ยังได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนที่มาทำข่าวและ
นำเสนอข่าวทาง<http://www.rayongchannel.com/> ทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ฯ เข้าถึง
นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไปด้วย

จากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ตำบล
ตะพง อำเภอมือง จังหวัดระยอง ผลที่เกิดขึ้นคือ (ก) เกษตรกรสามารถพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร
จนสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ข) สื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพได้รับการ
พัฒนา (ค) เยาวชนในท้องถิ่นมีความตระหนัก มีความรู้และความเข้าใจเรื่องการทำการเกษตรชีวภาพ
ส่วนผลที่ตามมาคือ เมื่อศูนย์เรียนรู้ได้รับการพัฒนาระบบการสื่อสาร ทำให้เกษตรกรมีความภาคภูมิใจ
และมีสถานภาพที่สูงขึ้น(status conferral) จึงทำให้ศูนย์เรียนรู้มีบทบาทหน้าที่มากกว่าการให้ความรู้
ตามแบบจำลองการถ่ายทอดข่าวสาร(transmission model)แต่บทบาทของศูนย์เรียนรู้มีมิติมากกว่า
นั้น ศูนย์ยังมีบทบาทด้านการสื่อสารในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (share meaning/ share
understanding)ตามแบบจำลองเชิงพิธีกรรมด้วย(ritualistic model)ดังที่เกษตรกรหลายท่าน
กล่าวถึงการเกษตรชีวภาพว่าเป็นเรื่องใหม่ บางเรื่องไม่ทราบ คนที่มีข้อมูลก็นำเอาข้อมูลมาเล่าสู่กันฟัง
หรือหากมีปัญหาหรือโครงการที่จะต่อยอดก็มาปรึกษากันโดยมีศูนย์เรียนรู้นี้เป็นศูนย์กลางของทุกคน

ภาพที่ 4-13 การเปิดศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

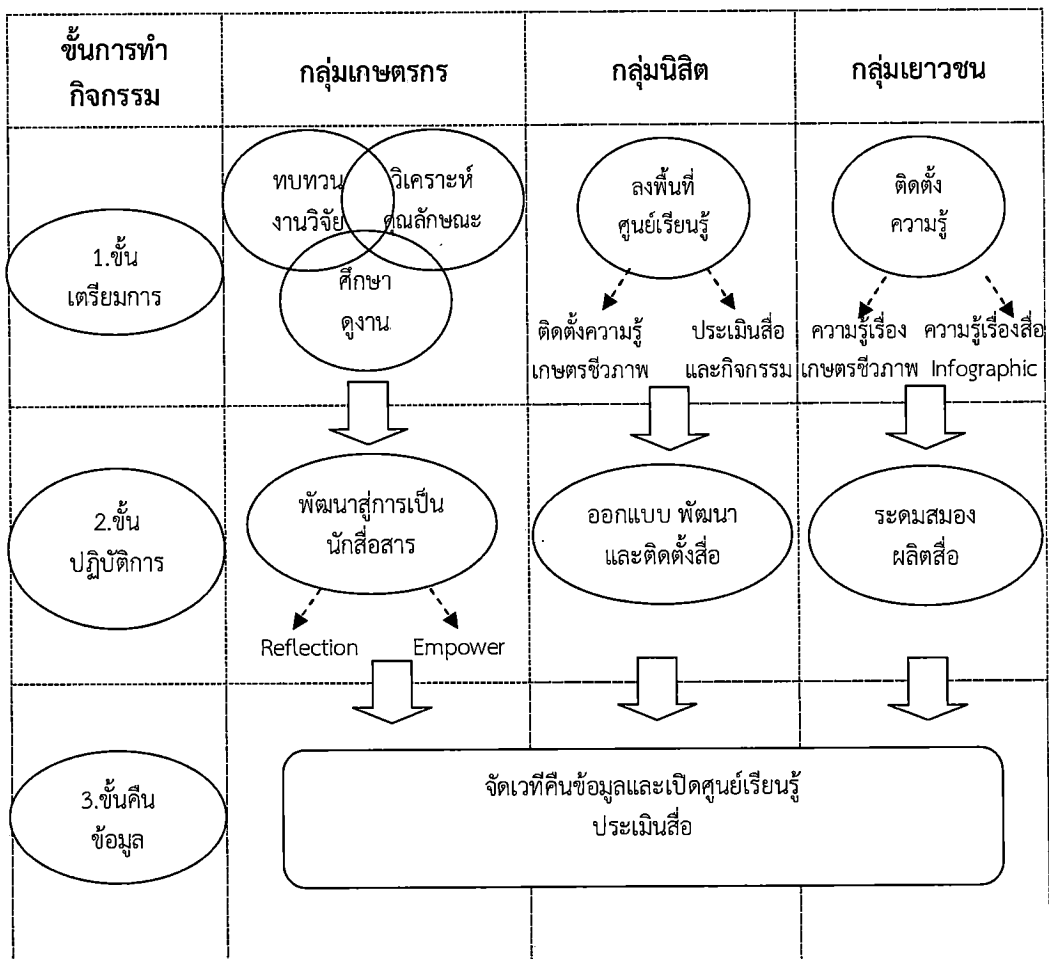

บทที่ 5
สรุปและอภิปรายผล

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลการสรุปและอภิปรายผลการวิจัย การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยและประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการรวมถึงข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

จากการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง ผู้วิจัยออกแบบกิจกรรมการวิจัยตามแนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักที่มาร่วมกิจกรรมการวิจัยอยู่ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรแกนนำ กลุ่มนิสิตสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา และกลุ่มเยาวชนในชุมชนที่เป็นนักเรียนโรงเรียนวัดยายดา การทำกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมายทั้งสามกลุ่มนี้ไม่ได้แยกขาดจากกัน หากแต่มีความสัมพันธ์กันและมีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนากระบวนการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ ผู้วิจัยจึงใคร่ขอฉายภาพรวมของการทำกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมายที่โครงการได้ทำงานร่วมด้วย ดังนี้

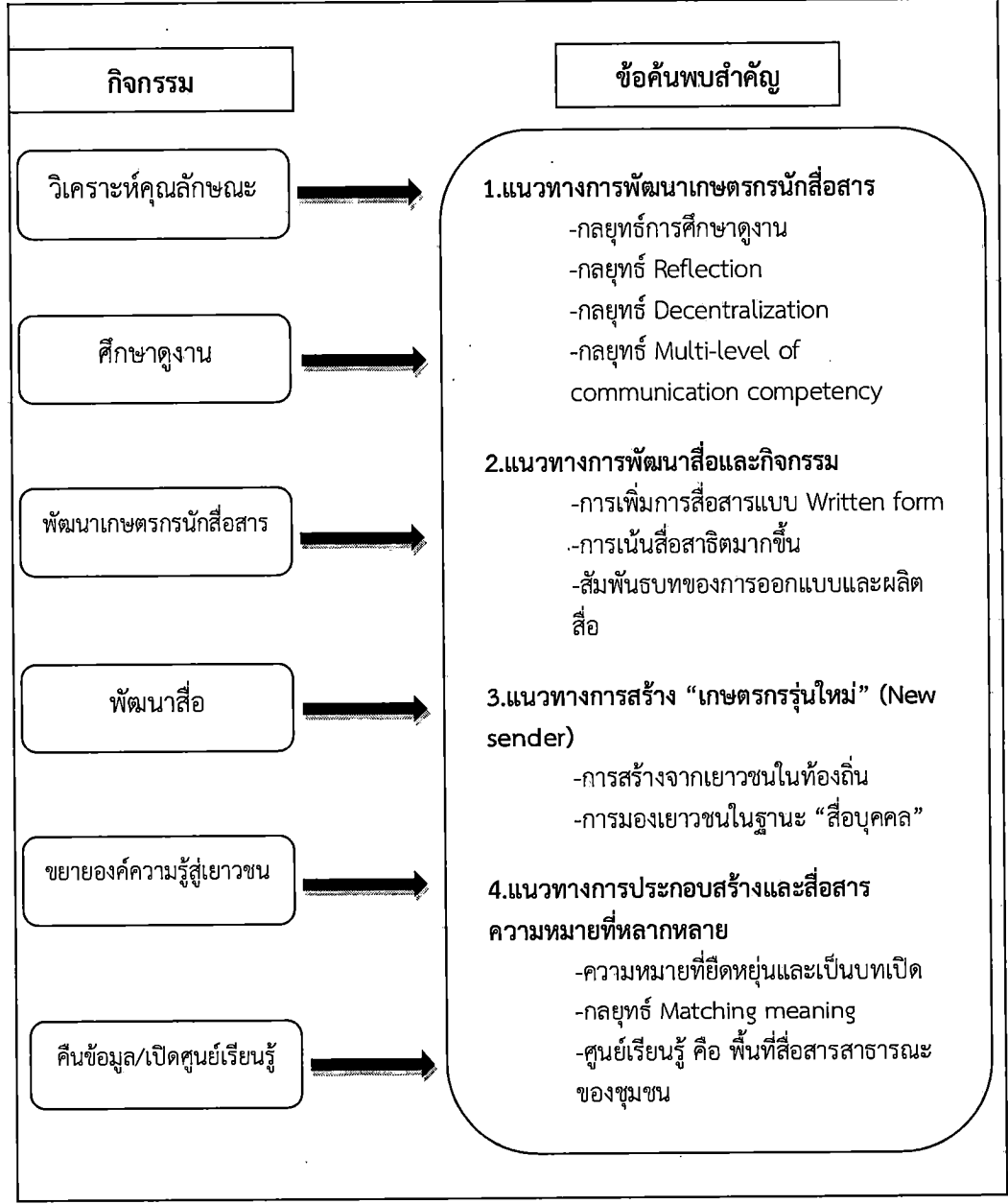
แผนภาพที่ 5-1 แสดงขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมายในโครงการ

การอภิปรายผล

จากการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยและเกษตรกรแกนนำร่วมกันถอดบทเรียน วิเคราะห์และสังเคราะห์จนนำไปสู่ข้อค้นพบที่น่าสนใจซึ่งนำไปสู่การอภิปรายผลดังนี้

แผนภาพที่ 5-2 สรุปข้อค้นพบจากการดำเนินกิจกรรม

1. แนวทางการพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่กลุ่มเกษตรกรให้เป็นนักสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ เกษตรชีวภาพ

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้โดยการพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่เกษตรกรแกนนำที่เป็นวิทยากร
ในศูนย์ จะให้ความสำคัญตั้งแต่การคัดเลือกเกษตรกรที่จะมาเป็นวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ที่
จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ให้การรับรอง (endoser) ให้แก่การทำการเกษตรแบบชีวภาพ ต้องเป็น
ผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรงกับการทำการเกษตรแบบชีวภาพและมีความมั่นใจในประโยชน์ที่
ได้รับจากการทำการเกษตรชีวภาพ จนมาถึงขั้นที่จะเป็นผู้ส่งสารในระดับใช้ดีแล้วบอกต่อ
(advocacy) ซึ่งคุณสมบัตินี้เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นที่จำเป็น(necessary factor) ของการ
คัดเลือกเกษตรกร

เมื่อผ่านคุณสมบัติเบื้องต้นจึงจะนำมาพัฒนาเป็น “เกษตรกรวิทยากร” ที่จะต้องเพิ่มเติม
ทักษะการสื่อสาร ซึ่งทักษะการสื่อสารนี้ หากมีโอกาสได้เป็นวิทยากรบ่อยครั้ง ก็สามารถ
พัฒนาทักษะการสื่อสารได้ด้วยตนเอง แต่ใช้เวลานานที่จะต้องเรียนรู้ ผ่านการลองผิดลองถูก
และปรับเปลี่ยนจนกว่าจะลงตัว ดังนั้น กลยุทธ์เสริมที่จะช่วยให้เกษตรกรเกิดการพัฒนา
ทักษะการสื่อสารได้รวดเร็วและเป็นทักษะการสื่อสารที่จำเป็นในศูนย์เรียนรู้ฯ ได้แก่

(1.1) กลยุทธ์ “การศึกษาดูงาน” เป็นแนวทางที่เหมาะสมโดยเฉพาะในช่วงเวลา
ที่เราต้องการพัฒนาทักษะการสื่อสารของเกษตรกรภายในระยะเวลาอัน
จำกัด เพราะการศึกษาดูงานเป็นสื่อกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้กลุ่มเกษตรกร
เห็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชักถาม กับ
วิทยากรซึ่งเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two – way communication)
หากแต่ต้องเป็นการศึกษาดูงานที่ผ่านกระบวนการวางแผน (by plan)
ตั้งแต่การเลือกสถานที่ในการไปศึกษาดูงานที่สอดคล้องกับสิ่งที่เกษตรกร
ต้องการพัฒนา วัตถุประสงค์ในการไปศึกษาดูงาน ระยะเวลา ข้อมูลที่
ต้องการ ฯลฯ และภายหลังจากการไปศึกษาดูงานต้องมีการมาประชุม
ร่วมกันถอดบทเรียนเพื่อสรุปผลในสิ่งที่ได้เรียนรู้และหาแนวทางการนำไป
ปรับประยุกต์ใช้

(1.2) กลยุทธ์ “Reflection” หรือกลยุทธ์การสะท้อนภาพให้เห็น มี 3 แบบคือ
(ก) การสะท้อนภาพของผู้อื่น ในกรณีนี้อาจดำเนินการภายหลังจาก
การศึกษาดูงาน หลังจากนั้นให้กลุ่มเกษตรกรประชุมเพื่อร่วมกันสะท้อน
ภาพสิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงานมีการประเมินจุดเด่น จุดด้อยด้านการ
สื่อสาร ซึ่งเป็นการจัดการความรู้ (KM-knowledge management) ที่
ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนสามารถนำไปสู่การพัฒนา
ทักษะการสื่อสารได้ (ข) ผู้อื่นสะท้อนภาพให้แก่ตัวเรา คือ ให้
กลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนภายนอกที่มาศึกษาดูงานช่วยสะท้อนภาพทักษะ
การสื่อสารในการทำหน้าที่เป็นวิทยากร และอาจจะนำเอาเสียงสะท้อนนี้

เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินทักษะการสื่อสารในกลุ่มเกษตรกรด้วยกันเองก็ได้และ (ค) การสะท้อนภาพตัวเองคือ การให้เกษตรกรสะท้อนภาพการทำงานที่ผู้ส่งสารหรือวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ว่ามีจุดเด่น จุดด้อยด้านการสื่อสารอย่างไรพร้อมทั้งการนำเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารของตนเองด้วย

(1.3) กลยุทธ์การกระจายอำนาจ(decentralization) คือ การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม การสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ที่ส่วนใหญ่เคยเป็นแบบแนวดิ่ง (Vertical) จากบนลงล่างก็เพิ่มการสื่อสารในแนวราบ (Horizontal) มากขึ้นจากการสื่อสารที่เน้นการรวมศูนย์ที่นางบุญขึ้น ปรับเป็นการสื่อสารที่กระจายอำนาจให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสาร สะท้อนจากการดำเนินกิจกรรมสุดท้ายของศูนย์ที่นางบุญขึ้นเชิญผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และร่วมดำเนินกิจกรรมในศูนย์ รูปแบบการสื่อสารที่กระจายอำนาจเช่นนี้ต้องเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้จะต้องเริ่มจากการวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียของศูนย์ว่าเกี่ยวข้องกับใครบ้าง และต้องเชิญกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้จะมองแต่ภาพรวมไม่ได้ ต้องพิจารณาไปถึงการดำเนินกิจกรรมในแต่ละครั้ง ที่จะต้องคำนึงถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียว่าในแต่ละกิจกรรมจะเชิญใครเข้ามาร่วม ทำไม่ต้องเชิญมาเข้าร่วม จะให้เข้าร่วมในขั้นตอนใดของการดำเนินกิจกรรม เมื่อมาเข้าร่วมในกิจกรรมจะเข้าร่วมในบทบาทอะไร เช่น ในการทำกิจกรรมสืบทอดสู่เยาวชน ผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญ คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดยายดา และครูโรงเรียนวัดยายดา รองลงมา คือ นักเรียน และรองลงมา คือ ผู้ปกครองนักเรียน เป็นต้น ในขณะที่กิจกรรมอบรมเกษตรกรวิทยากร กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วม คือเกษตรกรแกนนำที่รับหน้าที่เป็นวิทยากรในศูนย์ฯ เป็นต้น

(1.4) กลยุทธ์แบบ Multi-level of communication competency เป็นการขยายการสื่อสารจากนางบุญขึ้น ที่เป็นการสื่อสารในระดับปัจเจก แต่การสื่อสารในศูนย์เรียนรู้ไม่สามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารเพียงแค่ระดับปัจเจกได้ หากแต่ต้องพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารแบบหลายระดับ คือมีทักษะการสื่อสารทั้งในระดับปัจเจกและเลื้อยระดับเป็นการสื่อสารระดับกลุ่มหรือทีม ที่ผู้ส่งสารมีหลายคน เป็นทีมและสมาชิกในทีมทุกคนต้องทำงานร่วมกัน เรียงร้อยกันในแต่ละฐานเรียนรู้ เพื่อให้สามารถส่งมอบความรู้ (knowledge delivery) ไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต้องสื่อสารแบบ “พูดไปในทิศทางเดียวกัน” (single voice message) การสื่อสารในระดับองค์กรในที่นี้เป็นองค์กรชุมชน คือ ศูนย์เรียนรู้เกษตรกรที่เป็นวิทยากรทั้งหลายก็คือสมาชิกของศูนย์เรียนรู้ ผู้วิจัยพบว่า

จากกระบวนการการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารให้แก่เกษตรกร แต่สิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ใช่เพียงทักษะการสื่อสารที่พัฒนาขึ้น หากแต่การที่ผู้วิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ให้เกษตรกรได้มีโอกาสได้มาพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือจากการประชุมที่ค่อนข้างเป็นทางการ การได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นตัวหล่อหลอมให้เข้าใจถึงวิสัยทัศน์ และพันธกิจรวมทั้งจุดยืนของศูนย์ร่วมกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารที่จะสื่อสารไปในทิศทางเดียวกัน (single voice message)

2. แนวทางการพัฒนาสื่อและกิจกรรมรวมทั้งการพัฒนาศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพให้เป็นพื้นที่สื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

เนื่องด้วยเนื้อหาด้านเกษตรมีทั้งแนวคิดและแนวทางปฏิบัติ ดังนั้น การใช้สื่อและกิจกรรมที่มีอยู่เดิม คือ การใช้สื่อที่เน้นสื่อบุคคล การสื่อสารจึงเป็นแบบด้วยวาจา (oral form) และแม้ว่าจะมีสื่อสาธิตบ้าง แต่อย่างไรก็ตามยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับสื่อการสาธิต ดังนั้น แนวทางการพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสาร จึงควรมีกลยุทธ์ ดังนี้

(2.1) การเพิ่มการสื่อสารในรูปแบบลายลักษณ์อักษร (written form) จากเดิมที่จะเน้นการใช้สื่อบุคคลที่สื่อสารด้วยวาจา ซึ่งมีข้อดี คือ ยืดหยุ่น และหากวิทยากรที่เป็นสื่อบุคคลมีความสามารถในการสื่อสารก็จะทำให้การสื่อสารเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่หากเกษตรกรที่เป็นสื่อบุคคลยังมีทักษะความสามารถในการสื่อสารน้อย ประสิทธิภาพในการสื่อสารก็จะน้อยตามไปด้วย นอกจากนี้ การที่เน้นให้ความสำคัญกับการเผยแพร่ผ่านสื่อบุคคล ก็จะไม่เอื้อต่อผู้ที่มาเยี่ยมชมที่จะเรียนรู้ข้อมูลด้านการทำการเกษตรด้วยตนเอง เพราะข้อมูลต่างๆ อยู่ในตัวบุคคล ดังนั้น การเพิ่มการสื่อสารด้วยรูปแบบลายลักษณ์อักษร เช่น การทำป้ายไว้นิเทศให้ข้อมูล การทำโปสเตอร์ หรือแผ่นพับ ก็จะเป็นสื่อที่ช่วยเกษตรกรในการสื่อสารข้อมูลต่างๆ ในศูนย์เรียนรู้ให้น่าสนใจและดึงดูดใจมากขึ้น รวมทั้งเอื้อสำหรับผู้มาศึกษาเยี่ยมชมที่จะสามารถศึกษาเรียนรู้จากข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่อยู่ในสื่อต่างๆ ในศูนย์เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

(2.2) การเน้นให้ความสำคัญกับสื่อสาธิตเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเนื้อหาด้านการเกษตรมีทั้งด้านแนวคิดและด้านแนวทางการปฏิบัติ ดังนั้น การที่จะทำให้ผู้มาศึกษาเรียนรู้เข้าใจเนื้อหาในส่วนปฏิบัติจึงต้องมีการสื่อสารแบบสาธิต เช่น การทำน้ำหมัก การขยายพันธุ์พืช การแปรรูปอาหาร การผลิตของใช้ในครัวเรือน เป็นต้น การสื่อสารแบบสาธิตเหมาะกับศูนย์เรียนรู้ เพราะสื่อสาธิตเป็นสื่อที่สามารถให้ข้อมูลแบบ “การลงมือทำ” (instruction) ได้ดีเป็นสื่อที่ผนวกกับสื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจได้ ทำให้ผู้มาเยี่ยมชมเห็นกระบวนการ เป็นการสื่อสารสองทางที่เน้นการพูดคุยสนทนา ทำให้สามารถซักถามในข้อสงสัยเพิ่มเติม และจะทำให้ผู้มาเยี่ยมชม

มองเห็นจุดร่วมและจุดต่าง เพื่อประโยชน์ในการนำเอาสิ่งที่สาธิตไป
ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเองได้(กาญจนา แก้วเทพ, 2548: 25)

(2.3) กระบวนการออกแบบและผลิตสื่อในลักษณะสัมพันธ์
(Intertextuality)ในกระบวนการจะเริ่มจากการให้เกษตรกรให้ข้อมูลต่างๆ
ในศูนย์เรียนรู้ เพื่อนำมาออกแบบและผลิตสื่อ โดยนพพร ประชากุล (2543
อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2553)เป็นผู้เรียกตัวบทแรกว่า “ตัวบทต้นทาง”
และเรียกตัวบทที่ถูกสร้างมาจากตัวบทแรกว่า “ตัวบทปลายทาง” ซึ่งตัวบท
ต้นทางจะอยู่ในรูปของวัจนภาษาผ่านทางรูปแบบการพูด (oral form) ที่
จะมีรายละเอียดเนื้อหามาก มีความยืดหยุ่น ขึ้นอยู่กับบริบท แต่เมื่อนำ
ข้อมูลจาก Oral form ให้มาอยู่ในรูปแบบของลายลักษณ์อักษรไม่ว่าจะเป็น
ป้ายไวนิลหรือภาพอินโฟกราฟิก สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการแปลง
สารข้ามสื่อจะมีหลายแบบ ดังนี้

(ก) การขยายความหรือ Extension จากตัวบทต้นฉบับ เช่น การทำป้าย
แนะนำพืชผักและผลไม้ และประโยชน์ของพืชผักผลไม้แต่ละชนิด

(ข) การตัดทอนหรือ Reduction เช่น รายละเอียด คุณลักษณะหรือ
ขั้นตอนการทำน้ำหมักชีวภาพ

(ค) การดัดแปลง (Modification) โดยใช้สัญลักษณ์เป็นตัวสื่อความหมาย
เช่น ป้ายแนะนำฐานเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่นำเสนอภาพจำลองว่าฐาน
ดังกล่าวมีทั้งโคก หนอง นา เป็นต้น

ทั้งนี้ ในกระบวนการว่าควรจะขยายสิ่งใด ตัดทอนสิ่งใดหรือดัดแปลงสิ่งใด
ต้องเกิดจากกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยต้องให้เกษตรกรซึ่งเป็น
เจ้าของมีส่วนร่วมตามหลักการสิทธิของชุมชน เพราะเกษตรกรในชุมชนคือ
ผู้ที่มีส่วนได้เสียโดยตรงจากการแปลงสาร/แปลงสื่อในครั้งนี้

3. แนวทางในการสร้าง “เกษตรกร” รุ่นใหม่ (new sender)

เนื่องจากเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบชีวภาพมีจำนวนน้อย และยังกระจุกตัวอยู่ในกลุ่ม
ของนางบุญขึ้น จึงทำให้ผู้ส่งสารด้านการเกษตรชีวภาพมีจำนวนน้อยไปด้วย ดังนั้น จึงมีความ
จำเป็นที่จะต้องขยายไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรรายอื่นๆในชุมชน กลยุทธ์ในการสร้าง
เกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อที่จะเป็นการขยายผลการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้และขยายผล
ผู้สนับสนุนในอนาคต ได้แก่

(3.1) การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากเยาวชนในท้องถิ่น

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย อีกลักษณะหนึ่ง คือ การขยายองค์ความรู้จาก
กลุ่มเป้าหมายเดิมไปสู่กลุ่มเป้าหมายใหม่ ซึ่งในที่นี้ คือ การพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่ใน

ชุมชนที่เป็นลูกหลานของเกษตรกรในชุมชนให้เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ทำเกษตรแบบชีวภาพ โดยทำกิจกรรมและสื่อสารผ่านระบบโรงเรียนและผ่านเยาวชนซึ่งเป็นลูกหลานของเกษตรกรในชุมชน

หากจะมองตามแนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ค่านึงว่า ทุกคนในชุมชนควรจะต้องมีโอกาสในการมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสในการเข้าถึงสื่อ (accessibility) หากมองว่า ศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่สื่อสารพื้นที่หนึ่ง กลุ่มเป้าหมายที่คนส่วนใหญ่มักจะมองข้าม คือ กลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะหากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรด้วยแล้ว เยาวชนยังเป็นกลุ่มที่จะถูกละเลยได้ง่ายๆ ทั้งๆที่เรื่องการเกษตรเป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้องของคนทุกเพศ ทุกวัย และหากการทำการเกษตรทางเลือกลักษณะกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มคนจำนวนน้อย ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของการทำการเกษตรแบบชีวภาพ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อศูนย์เรียนรู้ที่ต้องการที่จะเผยแพร่และขยายแนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อให้เพื่อนเกษตรกรในชุมชนเดียวกันปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เป็นเยาวชนต้องเริ่มจากขั้นแรก คือ การสร้างความตระหนัก (awareness) ถึงทางเลือกในการทำการเกษตรที่มิใช่การทำเกษตรแบบใช้สารเคมีเพียงอย่างเดียว ก่อนที่จะไปสู่ขั้นที่สองคือการให้ความรู้ (knowledge) ซึ่งความรู้ที่จำเป็นต้องมี คือ ความรู้ด้านเนื้อหาและความรู้ที่เป็นการปฏิบัติ ขั้นที่สาม คือ ขั้นการสร้างทัศนคติ (attitude) เชิงบวกต่อการทำการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำการเกษตรแบบชีวภาพที่เน้นการพึ่งตนเอง ขั้นที่สี่ คือ ขั้นทดลองทำ (try) และขั้นที่ห้าคือ การทำเป็นประจำ (habit)

ในการจัดค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการทำเกษตรแบบชีวภาพ ทีมเกษตรกรแกนนำและนักวิจัยออกแบบกิจกรรมเพื่อที่จะให้เยาวชนในท้องถิ่นที่เป็นลูกหลานเกษตรกรในชุมชนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสี่ระดับ คือ ขั้นความตระหนัก ความรู้ ทัศนคติและการทดลองทำ ซึ่งจะส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกทำการเกษตรสืบทอดต่อกันจากรุ่นพ่อแม่จะปรับเปลี่ยนจากการทำเกษตรแบบเดิมเป็นเกษตรชีวภาพมากขึ้น

(3.2) การมองเยาวชนในฐานะ “สื่อบุคคล”

นอกจากการสื่อสารกับกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น เนื่องจากเยาวชนเป็นทั้งผู้สืบทอดการทำการเกษตรต่อกันจากรุ่นพ่อแม่แล้ว เยาวชนยังนับเป็น “สื่อบุคคล” ที่สำคัญที่จะนำข้อมูลเกี่ยวกับการทำการเกษตรแบบชีวภาพที่เน้นการพึ่งพาตนเองไปบอกต่อบุคคลในครอบครัว อย่างน้อยบุคคลในครอบครัวย่อมเกิดความตระหนัก รับรู้ รับทราบถึงการมีอยู่ของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพก็จะเป็นแหล่งข้อมูลด้านการเกษตรชีวภาพที่สำคัญในชุมชนที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่สนใจในเรื่องการเกษตรชีวภาพก็สามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้ได้

หากพิจารณาเยาวชนในฐานะที่เป็นสื่อบุคคลแล้ว คุณลักษณะหนึ่งที่เป็นข้อดีที่สำคัญของการพัฒนาสื่อบุคคลที่เป็นเยาวชน คือ เยาวชนจะเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารในการสื่อสารเกษตรชีวภาพ การไหลของข่าวสารมีแบบรอบทิศทาง คือ ไหลจากเกษตรกรแกนนำไปสู่เยาวชน (จากบนลงล่าง) และการไหลในกลุ่มเยาวชนด้วยกันเอง (การไหลแนวนอน) และการไหลข่าวสารการเกษตรจากเยาวชนไปสู่พ่อแม่ (จากล่างขึ้นบน) นอกจากนี้ เยาวชนยังเป็นสื่อบุคคลที่พัฒนาได้อย่างมีศักยภาพและศักยภาพในฐานะมนุษย์ก็ทำให้สามารถพัฒนาได้อย่างแทบไม่รู้จบ (กาญจนา แก้วเทพ, 2549a: 17)

4. แนวทางการประกอบสร้างและสื่อสารความหมายที่หลากหลายของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

จากการดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ ผู้วิจัยพบว่า การประกอบสร้างและการสื่อสารความหมายของเกษตรชีวภาพและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพมีการขยายตัว จากเดิมการประกอบสร้างและสื่อสารความหมายจะขึ้นอยู่กับนางบุญขึ้น เนื่องด้วย การมีทุนที่ดี มีกระบวนการบริหารจัดการข้อมูล (information management) มีสมรรถนะทางการสื่อสารสูง (communication competency) ด้วยมีกลยุทธ์การสื่อสารขาเข้ามา จึงทำให้การสื่อสารขาออกมีมากจึงสามารถประกอบสร้างความหมายและเลือกจับคู่ความหมาย (matching meaning) ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายได้แต่ในกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาสมรรถนะทางการสื่อสารให้แก่กลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นการเพิ่มการสื่อสารขาเข้าจึงทำให้ส่งผลต่อการสื่อสารขาออกที่สะท้อนให้เห็นว่านอกจากนางบุญขึ้นแล้วเกษตรกรแกนนำท่านอื่นก็ยกระดับความสามารถในการประกอบสร้างและสื่อสารความหมายที่หลากหลายของเกษตรชีวภาพได้

ความสามารถของเกษตรกรในการประกอบสร้างและการเลือกสื่อสารความหมายที่หลากหลายมีผลต่อการดำรงอยู่ของศูนย์เรียนรู้ ศูนย์เรียนรู้ต้องมีความหมายในหลากหลายมิติ ความหมายของเกษตรชีวภาพและศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพจึงเป็นความหมายที่ยืดหยุ่น (flexible) มีลักษณะเป็นบทเปิด (open text) ที่ความหมายไม่ได้นิ่งตายตัว สามารถเลื่อนไหลไปได้ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ชุดความหมายสำคัญด้านเกษตรชีวภาพที่ถูกประกอบสร้างในศูนย์นี้ ได้แก่

1) มิติศาสนา คือ การทำ “สวนบุญ” เนื่องจากการทำสวนที่ไม่ทำร้ายทั้งผู้ผลิตเองและผลผลิตที่ได้ก็ปลอดภัยต่อผู้บริโภค ซึ่งแตกต่างจากการทำสวนโดยใช้สารเคมีที่มีโอกาสทำร้ายคนรอบข้างและผู้บริโภคสูง ซึ่งความหมายนี้เป็นการประกอบสร้างความหมายใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับเกษตรกรที่ล้วนแต่เป็นพุทธศาสนิกชน

2) วิธีแบบองค์รวมคือ การทำเกษตรแบบยั่งยืนที่เชื่อมโยงปัจจัยต่างๆ แบบองค์รวม ทั้งปัจจัยการผลิต ผลผลิตและตลาด นิเวศพื้นที่ และการดำรงชีวิต วิธีชีวิตและครอบครัว ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันจนแยกออกจากกันไม่ได้

3) ความหมายในมิติเศรษฐกิจ ในแง่การลดต้นทุนการผลิต ความสามารถในการพึ่งตนเอง ในมิติเศรษฐกิจ การปรับเปลี่ยนกระบวนการทำเกษตรจากเดิมที่เป็นการผลิตเพื่อขายในเชิงพาณิชย์เป็นเป้าหมายแรก ปรับเปลี่ยนเป็นการทำเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองให้ได้ก่อนที่จะนำส่วนเหลือไปขายในเชิงพาณิชย์เป็นการลดรายจ่ายครอบครัว ซึ่งเป็นรากฐานสู่ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

4) ความหมายในมิติด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทั้งสภาพอากาศ ดิน น้ำ สิ่งมีชีวิตต่างๆ เพราะเป็นการทำเกษตรที่มีความเข้าใจดิน ฟ้า อากาศ สภาพแวดล้อม ต้นไม้ สัตว์ต่างๆที่อยู่ร่วมกันในสวนเดียวกันที่จะต้องอยู่แบบพึ่งพาเกื้อกูลกัน ซึ่งต่างจากการเกษตรแบบสารเคมีที่ทำลายสัตว์เล็ก เช่น แมลง ผีเสื้อ เตือนในสวน ซึ่งสัตว์ต่างๆเหล่านี้มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ

5) มิติด้านด้านสังคมศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่สื่อสารที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันและเป็นพื้นที่ที่เชื่อมชุมชนกับโลกภายนอกชุมชนผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ดังกล่าว

6) มิติด้านภูมิปัญญา คือ การทำเกษตรที่เกษตรกรผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนาบนพื้นฐาน คุณค่าดั้งเดิม ภูมิปัญญาเดิมอันเป็นรากเหง้าของชุมชน (indigenous knowledge) ส่งผลให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้

ในขณะเดียวกัน ความหมายของการทำเกษตรชีวภาพที่หลากหลายยังได้ผนวกรวม (inclusion) เอาความหมายอื่นๆรวมไว้ที่ศูนย์นี้ด้วย เช่น

- 1) การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เช่น โคก หนอง นา โมเดล รวมถึงการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียง ที่เน้นการพึ่งพาตนเอง
- 2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งรวมถึง การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์บ้านยายดา และการเปิดสวนให้ชิมผลไม้ในช่วงเทศกาลผลไม้ภาคตะวันออก ซึ่งปีนี้เปิดสวนแล้วเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2560
- 3) อาหารพื้นบ้านและการแปรรูปอาหาร โดยนำพืชผักพื้นบ้าน ผลไม้ต่างๆ มาแปรรูป เช่น นำใบชะมวงมาทำหมูต้มใบชะมวง ระก๋านำมาทำน้ำพริกกระก้า กระวานนำมาทำต้มไก่กระวาน เป็นต้น และการเรียนรู้อาหารพื้นบ้านสามารถนำมาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้ได้
- 4) การพัฒนาอาชีพกลายเป็นวิสาหกิจชุมชน จากการรวมกลุ่มกันแปรรูปผลิตภัณฑ์ในสวน เช่น ทุเรียนทอด อาหารทะเลแห้ง กะปิ น้ำปลา ซาใบขลู่ น้ำพริกข้าว น้ำมัลเบอร์รี่ และนำออกจำหน่ายที่ศูนย์เรียนรู้

ทั้งนี้ในชุดความหมายที่กล่าวถึงข้างต้นมีทั้งจุดร่วมและจุดที่แตกต่างกันส่วนการสื่อสารความหมายที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายด้วย หากทำกิจกรรมร่วมกับบริษัท เอสซีจี จำกัด (มหาชน) ที่กำลังทำเรื่องฝายกั้นน้ำบนเขายายดา ศูนย์การเรียนรู้ก็จะเลือกความหมาย

โดยเชื่อมโยงว่าพอมียาภัยกันน้ำ บ้านยายดาภิไม่แห้งแล้ง การทำการเกษตรก็ดี หากศูนย์เรียนรู้ทำงานร่วมกับหน่วยงานที่ทำวิจัย การดำเนินงานของศูนย์จะมีความหมายถึงการต่อยอดจากงานวิจัย หากทำงานร่วมกับการท่องเที่ยวศูนย์นี้ก็จะนำเสนอความหมายที่จะตอบโจทย์เรื่องการท่องเที่ยวได้หลากหลาย ทั้งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ท่องเที่ยววิถีชุมชน และการเปิดสวนให้นักท่องเที่ยวชมสวนพร้อมทานผลไม้ในช่วงหน้าผลไม้

กลยุทธ์ในการประกอบสร้างความหมายดังกล่าว คือ การพยายามรวมความหมายที่หลากหลายไว้ที่ศูนย์เรียนรู้ ซึ่งกลยุทธ์นี้มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของศูนย์เรียนรู้โดยเฉพาะศูนย์เรียนรู้ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ ต้องมีลักษณะแบบบูรณาการ เป็นบทเปิด สามารถเปิดรับ หรือ เชื่อมต่อกับองค์กรหรือปัจจัยภายนอกที่มาสนับสนุนโดยอาศัยทุนความรู้ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคมและทุนวัฒนธรรม ไปแปลง/ต่อยอดได้อย่างยั่งยืน

ในขณะเดียวกัน ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพก็ได้ถูกประกอบสร้างและสื่อสารความหมายในฐานะพื้นที่สาธารณะในชุมชนหรือพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมที่ครบทั้งมิติการเมือง มิติเศรษฐกิจ มิติสังคมและมิติทางวัฒนธรรม เพราะศูนย์เรียนรู้ไม่ได้มีบทบาทตามความหมายโดยตรง คือ การส่งมอบความรู้ (knowledge delivery) หากแต่ยังส่งมอบประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึก ทัศนคติ ฯลฯ นอกจากนี้ ศูนย์เรียนรู้ยังเป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ ตัวตนและจุดยืนในการทำเกษตรชีวภาพ แสดงอัตลักษณ์และอำนาจของชุมชน

หากมองศูนย์เรียนรู้เป็นพื้นที่สื่อสารของชุมชนแล้ว การจะทำให้เป็นพื้นที่สื่อสารของชุมชน ก็ต้องคำนึงถึงเรื่องการมีส่วนร่วม (participation) การเข้าถึง (accessibility) และการบริหารจัดการด้วยตนเอง (self management) ตามแนวคิดของ Rennie(2006 อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2551 : 59-60) บทบาทหน้าที่สำคัญของศูนย์เรียนรู้ในฐานะพื้นที่สื่อสารของชุมชน นั่นคือ การเป็นเวที/พื้นที่สาธารณะ (platform) สำหรับไม่ใช่เพียงแค่จะส่งมอบความรู้ (knowledge delivery) หากแต่ยังเป็นพื้นที่ในการแสดงทัศนะ แสดงตัวตน แสดงอารมณ์ความรู้สึก แสดงการกระทำของคนในชุมชน ศูนย์เรียนรู้ต้องขยายบทบาทมากกว่าแค่การทำหน้าที่ส่งต่อความรู้ถึงแม้ว่าจะเป็นความรู้ที่เกิดจากภายใน (indigenous knowledge) สู่กลุ่มเป้าหมายอื่น หากแต่การดำเนินกิจกรรมของศูนย์ต้องคำนึงถึงปัจจัยสามประการดังที่กล่าวมา มิฉะนั้น แม้ว่าศูนย์เรียนรู้นี้จะตั้งอยู่ในชุมชนแต่ก็คงไม่อาจเรียกว่าเป็นพื้นที่สื่อสารสาธารณะของชุมชนอย่างแท้จริง

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

หากกล่าวถึงแนวคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในมุมมองด้านการสื่อสาร ด้วยความคาดหวังว่า นักนิเทศศาสตร์/ นักการสื่อสารควรจะทำหน้าที่เป็น “ตัวสื่อกลาง” ในการเชื่อมช่องว่างระหว่างผลงานวิจัยของนักวิชาการกับคนกลุ่มต่างๆ ที่จะได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย เนื่องจากนักนิเทศศาสตร์มีเครื่องมือด้านการสื่อสารที่จะทำหน้าที่ “แปล” เนื้อหาวิชาการให้เข้าถึงความเข้าใจของผู้รับสารกลุ่มต่างๆ ได้ โดยการทำงานจะเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์ประกอบของการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร เนื้อหาและตัวสื่อ (กาญจนา แก้วเทพ, 2560: 75-78) สำหรับการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในโครงการนี้มีรูปแบบกิจกรรม ดังนี้

1. การคืนข้อมูล

ผู้วิจัยนำเอางานวิจัยเรื่อง “การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง” ของนายมานัด โพธิ์แก้วและคณะ ซึ่งเป็นงานวิจัยหลักที่จะนำไปศึกษาเพื่อหาแนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย โดยผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนั้น การนำเอางานวิจัยเดิมมาย่อข้อมูลให้เข้าใจง่ายและนำไปคืนให้แก่ชุมชนซึ่งมีทั้งกลุ่มเกษตรกรที่เป็นนักวิจัยเดิมและเกษตรกรรายใหม่ โดยการคืนข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยดำเนินการตั้งแต่ช่วงต้นของโครงการ เพราะนอกจากเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างครบวงจรแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของการเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมและการตรวจสอบข้อมูล เนื่องจากงานวิจัยขึ้นดังกล่าวทำมานานราว 10 ปีแล้ว บริบทชุมชนต่างๆ จึงอาจมีการเปลี่ยนแปลง นอกจากนั้น ยังให้ชุมชนได้ขบคิดปัญหาและนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยใช้การคืนข้อมูลตั้งแต่ช่วงต้นของโครงการ เพื่อตรวจสอบและกระตุ้นชุมชนในการต่อยอดงานวิจัย

หลังจากที่ดำเนินกิจกรรมตามแผนการดำเนินโครงการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้คืนข้อมูลให้แก่ชุมชนอีกครั้งในวันเปิดศูนย์เรียนรู้ โดยอธิบายให้ชุมชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียรับฟังถึงกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมได้แก่ เกษตรกรที่เป็นวิทยากรในศูนย์ ผลงานด้านการผลิตสื่อและกิจกรรมของนิสิตและนักเรียนโรงเรียนบ้านยายดาที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้ผลงานสามารถตอบสนองการใช้งานของชุมชนได้ตามความต้องการ การคืนข้อมูลในช่วงสุดท้ายทำให้เกิดการทบทวนแนวทางการดำเนินงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชนอันจะเป็นประโยชน์ในการทบทวนบทเรียนและประเมินประสิทธิผลของโครงการที่ดำเนินการร่วมกันตลอดทั้งปี

2. การทำงานกับกลุ่ม stakeholder/ support group

รูปแบบกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยรูปแบบที่ 2 คือ การทำงานกับกลุ่ม stakeholder/ support group ที่หลากหลาย กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มแรก คือ กลุ่มเกษตรกรแกนนำในศูนย์ ที่ผู้วิจัยจัดทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารโดยเฉพาะการเข้าใจความหมายที่หลากหลายของเกษตรชีวภาพทั้งความหมายโดยตรงและความหมายโดยอ้อม (denotative meaning – connotative meaning) ทั้งเรื่องการเกษตร วิสาหกิจชุมชน ท้องเที่ยว เกษตรทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ เพื่อที่จะได้สามารถเลือกสื่อสารกับคนหลากหลายกลุ่มได้

กลุ่มที่สอง คือ เยาวชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ฯ ให้เข้าใจเรื่องเกษตรชีวภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินกิจกรรมผ่านโรงเรียนในชุมชนเพื่อดึงโรงเรียนให้เข้ามาเป็นกลุ่มผู้สนับสนุนศูนย์เรียนรู้ในอนาคต เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาในระบบที่มีความยั่งยืนมากกว่าศูนย์เรียนรู้ที่เป็นแหล่งเรียนรู้นอกระบบที่จัดตั้งขึ้นมาได้ง่ายและอาจจะสูญสลายไปได้ง่ายเช่นกัน ดังนั้น การนำศูนย์เรียนรู้ไปเชื่อมกับโรงเรียนจึงเป็นการประกันเรื่องความยั่งยืนของศูนย์เรียนรู้ฯ ส่วนนักเรียน

ในโรงเรียนซึ่งเป็นเยาวชนและเป็นอนาคตของชุมชน การทำงานกับกลุ่มเยาวชนเพื่อติดตั้งความรู้ และทัศนคติที่ดีต่อการเกษตรชีวภาพด้วยหวังว่าจะนำความรู้ที่ได้รับการอบรมไปถ่ายทอดให้แก่ สมาชิกในครอบครัว บุคคลทั้งสองกลุ่มนี้จะเป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ต่อไป

กลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มคนวงนอก ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานภาครัฐ สื่อมวลชน นักท่องเที่ยว ผู้สนับสนุนจากภาคธุรกิจ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มที่สามนี้ ผู้วิจัย และกลุ่มเกษตรกรแกนนำได้เชิญมาร่วมในงานเปิดศูนย์และคืนข้อมูลในช่วงท้ายโครงการ เพราะ กลุ่มที่สาม มีบทบาทในการเป็นผู้สนับสนุนศูนย์ฯ หลากหลายรูปแบบ เช่น การสนับสนุนด้าน ข้อมูล การสนับสนุนด้านงบประมาณ การสนับสนุนด้านวัตถุดิบ การสนับสนุนด้านอุปกรณ์ ฯลฯ

ทั้งนี้ในการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ผู้วิจัยวางแผนการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนเสมอ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมและร่วมกันวิเคราะห์ว่าในแต่ละกิจกรรม ใครคือ ผู้มีส่วนได้เสียที่พวกเราจะต้องทำงานร่วมด้วยเช่น “กิจกรรมการขยายองค์ความรู้เรื่องเกษตร ชีวภาพไปสู่เยาวชนในท้องถิ่นผ่านการผลิตสื่อ” ที่โครงการทำงานผ่านโรงเรียน ดังนั้น ผู้มีส่วนได้เสียสำคัญที่เราต้องทำงานด้วย คือ อาจารย์ใหญ่และคุณครูที่โรงเรียนที่จะต้องเห็นประโยชน์ของ โครงการนี้ และอนุญาตให้นักเรียนมาร่วมกิจกรรมภายใต้การดูแลของคุณครู หรือ “กิจกรรมการ เปิดศูนย์เรียนรู้” ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญที่ต้องให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม จะขาดคนใดคนหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น ในวันเปิดศูนย์จึงมีกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียครบทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรม ทั้งเกษตรกรแกนนำ โรงเรียน คนในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตร จังหวัด เทศบาล องค์กรเอกชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สื่อมวลชน ฯลฯ

3. การฝึกชาวบ้านให้เป็น smart user

การฝึกชาวบ้านให้เป็น smart user คือ การเสริมพลังชุมชนให้ผู้ส่งสาร เลือกสื่อและสาร เป็น เพื่อนำไปสู่การใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา โดยการเสริมพลัง (empowerment) ด้วยความเชื่อว่า หากผู้คนมีความรู้ความสามารถด้านการสื่อสารก็ย่อมสามารถนำเครื่องมือการ สื่อสารมาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้

สำหรับงานวิจัยนี้ เนื่องจากผู้วิจัยทำงานต่อยอดงานวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายเดิมที่เป็นเกษตรกร ในพื้นที่เดิม ดังนั้นเกษตรกรกลุ่มนี้มีความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพเป็นอย่างดีแต่สิ่งที่ยังขาดคือ ความสามารถทางการสื่อสาร (communication competence) ดังนั้น การใช้ประโยชน์จาก การวิจัยคือการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร โดยมีการประเมินก่อนการอบรมว่าเกษตรกร มีความสามารถทางการสื่อสารระดับใด และภายหลังการฝึกอบรมแล้ว เกษตรกรมีความสามารถ ด้านการสื่อสารเพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร กิจกรรมย่อยจึงต้องมีการตรวจวัดความสามารถทางการ สื่อสารและกลยุทธ์การสื่อสารก่อนจะออกแบบกิจกรรมการพัฒนาความสามารถทางการ สื่อสารได้แก่

(3.1) การฝึกโดยการพาไปยังแหล่งความรู้ หรือ “การดูงาน” แต่เป็นการดูงานที่มีการวางแผน กำหนดเป้าหมาย และภายหลังจากการดูงานต้องมีการสรุปทบทวนที่จะโยกความรู้ไปใช้ในศูนย์เรียนรู้ของตนเองได้

(3.2) การให้บททบทวนตนเองผ่านวิดิทัศน์ (reflection) โดยผู้วิจัยบันทึกวิดิทัศน์การทำหน้าที่เป็นวิทยากรของเกษตรกรในฐานเรียนรู้ต่างๆ และนำมาฉายให้เกษตรกรแกนนำดูเพื่อให้เกิดการทบทวน ขบคิด วิพากษ์วิจารณ์และหาแนวทางในการพัฒนาความสามารถด้านการสื่อสาร เพื่อที่จะส่งมอบความรู้และประสบการณ์ในศูนย์เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีผู้วิจัยซึ่งเป็นนักวิชาการด้านการสื่อสารเสนอแนะเพิ่มเติมตามหลักการ เป็นการผนวกชุดความรู้ด้านวิชาการกับชุดความรู้ของชาวบ้านเข้าด้วยกัน

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มเยาวชนในชุมชน โดยการทำค่ายเยาวชนเพื่อให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพผ่านการผลิตสื่อ โดยการนำความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพจากเล่มงานวิจัยเดิมมาผนวกกับองค์ความรู้ที่เกษตรกรนักวิจัยชุดเดิมได้ขยายผลมาจัดทำเป็นเนื้อหาที่เด็กจะต้องเรียนรู้ เพื่อนำข้อมูลมาผลิตสื่อ กิจกรรมดังกล่าวเป็นการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้ส่งสารรุ่นใหม่ในชุมชนที่จะส่งต่อความรู้ไปยังสมาชิกในครอบครัว และเยาวชนกลุ่มนี้จะเป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ในอนาคตซึ่งจะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับศูนย์ต่อไป

4. การพัฒนาสื่อเดิม

ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลจากงานวิจัยเมื่อปี 49 มาใช้ประโยชน์โดยการพัฒนาเป็นป้ายไว้นิลเสียใหม่ทั้งนี้ในกระบวนการพัฒนานั้น ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากงานวิจัยเดิมมาปรับปรุงโดยสอบถามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและผนวกกับความต้องการของชุมชน ให้สื่อทันสมัย น่าสนใจและให้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความสนใจของผู้รับสาร ด้วยกระบวนการพัฒนาสื่อที่มาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งด้านเนื้อหาและการผลิตสื่อเพื่อควบคุมเนื้อหาให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน ทำให้สื่อที่ผลิตออกมาสามารถใช้งานได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของชุมชนและสอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย

กระบวนการพัฒนาจากสื่อเดิมมาเป็นสื่อใหม่ ผู้วิจัยต้องนำเอางานวิจัยชิ้นเก่ามาสังเคราะห์ร่วมกับการรับฟังข้อมูลจากเกษตรกรและนำข้อมูลมาแปลงให้เป็นข้อมูลใหม่ในสื่อรูปแบบใหม่ตามแนวคิดเรื่องสัมพันธ์ (intertextuality) การดัดแปลงนั้นต้องมีการเปลี่ยนจากตัวบทต้นฉบับซึ่งในที่นี้มีตัวบทต้นฉบับอยู่ 3 รูปแบบ ได้แก่ ตัวบทที่อยู่ในเล่มรายงานการวิจัย ตัวบทที่ปรากฏอยู่ในสื่อป้ายเดิมต่างๆ ในศูนย์และตัวบทที่สำคัญคือตัวบทที่มาจากการให้ข้อมูลของเกษตรกร โดยนำมาพัฒนาเป็นสื่อใหม่สองรูปแบบได้แก่ พัฒนาเป็นป้ายไว้นิลและอินโฟกราฟิกในโปสเตอร์ในกระบวนการนั้น ผู้วิจัย นิสิต เกษตรกรและนักเรียนร่วมกันพัฒนาสื่อใหม่โดยนำ

งานวิจัยชิ้นเก่าซึ่งเป็นตัวบทต้นแบบชิ้นหนึ่งมาใช้ประโยชน์ในการทำสื่อใหม่ ซึ่งในกระบวนการทำต้องมีทั้งการขยายความ การตัดทอนและการดัดแปลงจากงานวิจัยต้นฉบับ

ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงานโครงการ

จากการดำเนินกิจกรรมตามแผนการดำเนินโครงการก่อให้เกิดผล (output) หลายประการ ดังนี้

1. ผลจากการเสริมสร้างและพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารท้องถิ่น

จากเดิมศูนย์เรียนรู้มีวิทยากรที่มีความสามารถทางการสื่อสารเพียงท่านเดียว คือ นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว แต่หลังจากการดำเนินกิจกรรมพัฒนาเกษตรกรให้เป็นนักสื่อสาร โครงการสามารถพัฒนานักสื่อสารที่เป็นเกษตรกรได้เพิ่มอีก 5 ท่าน ได้แก่ นายมานิต โพธิ์แก้ว นายวิชา โพธิ์แก้ว นายมนตรี โพธิ์แก้ว นางมาไล เขตรสกล และนางวารี เจริญแสง

การพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารไม่ใช่เพียงแค่ความสามารถทางการสื่อสารในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นการยกระดับความสามารถทางการสื่อสารไปเป็นการสื่อสารแบบเป็นทีม ที่แม้จะมีการสื่อสารหลายคนแต่ทุกคนต้องสามารถนำเสนอและส่งมอบความรู้ อารมณ์ ความรู้สึกไปถึงกลุ่มเป้าหมายที่มาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้ฯ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน(single voice message)

ความสามารถทางการสื่อสารที่เกษตรกรทุกท่านมีหลังจากได้รับการพัฒนา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเรื่ององค์ประกอบการสื่อสาร การวิเคราะห์ผู้รับสาร ข้อดีและข้อด้อยของสื่อแต่ละประเภทและความรู้ที่สำคัญคือ การเข้าใจถึงความหลากหลายของความหมายของเกษตรชีวภาพและเลือกนำความหมายมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

การติดตั้งความสามารถและทักษะการสื่อสารดังกล่าว สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งการสื่อสารด้านการเกษตรและการสื่อสารในมิติอื่นๆได้ด้วย เช่น มิติด้านการท่องเที่ยว มิติด้านวิสาหกิจชุมชน มิติด้านเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ

2. ผลจากการพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้

เดิมสภาพสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ อยู่ในสภาพที่เก่าและมีอยู่เฉพาะจุดต้อนรับด้านหน้า แต่ในฐานเรียนรู้ย่อยไม่มีสื่อที่จะให้ข้อมูล เกษตรกรจึงต้องใช้การสื่อสารด้วยวาจาเป็นหลัก ซึ่งเหมาะกับเกษตรกรที่มีความสามารถด้านการสื่อสารและการสื่อสารดังกล่าวใช้เวลานาน แต่ถึงกระนั้น ด้วยเนื้อหาข้อมูลในศูนย์เรียนรู้ที่มีจำนวนมากจึงทำให้เกิดความอ่อนล้าทางการสื่อสาร

ดังนั้น โครงการจึงได้พัฒนาสื่อและกิจกรรม โดยอาศัยมุมมองของกลุ่มเป้าหมาย และความสามารถในการผลิตสื่อของนิสิตจากสถาบันการศึกษาพร้อมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้ข้อมูล ความต้องการของตน สื่อและกิจกรรมที่ผลิตออกมาจึงสามารถตอบสนองการใช้งานของชุมชน

ได้อย่างแท้จริงและตอบสนองความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการทำกิจกรรมเพิ่มเติม เช่น การจัดมุมสำหรับการถ่ายภาพเพื่อให้ตรงกับความต้องการและรสนิยมด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

สื่อและกิจกรรมที่โครงการได้ดำเนินการผลิตนั้น ชุมชนได้นำไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีตั้งแต่วันเปิดศูนย์เรียนรู้เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป รวมถึงการใช้ในช่วงเปิดสวนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในการมาเที่ยวชมสวนพร้อมกับการทานผลไม้ด้วย

3. ผลจากการขยายองค์ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพไปสู่เยาวชนผ่านการผลิตสื่อ

การทำงานกับเยาวชนในชุมชนเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับโครงการ และเป็นการขยายกลุ่มเป้าหมายไปถึงสมาชิกในชุมชน จากการที่โครงการจัดอบรมเรื่องเกษตรชีวภาพเพื่อให้เยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ตระหนักถึงการทำการเกษตรทางเลือกผ่านการผลิตสื่ออินโฟกราฟิกในโปสเตอร์ ซึ่งผลงานของเยาวชนนำมาใช้ประโยชน์จัดแสดงให้ผู้สนใจที่เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้ได้รับชม แต่เป้าหมายที่แท้จริง คือ การติดตั้งความรู้และทัศนคติที่ดีต่อการทำชีวภาพซึ่งเป็นเกษตรทางเลือกรูปแบบหนึ่ง และให้เยาวชนเป็นสื่อบุคคลไปสื่อสารกับครอบครัวซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชน เป็นการขยายผลไปสู่ชุมชน ซึ่งในการอบรมมีเยาวชนเข้าร่วมทั้งสิ้น 41 คน

นอกจากนี้ยังเป็นการขยายความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพเข้าสู่โรงเรียนโดยการตั้งโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยเกิดความตระหนักถึงประโยชน์ของศูนย์เรียนรู้ฯ ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนอีกแหล่งหนึ่งในชุมชน กิจกรรมการขยายองค์ความรู้จึงเชื่อมโยงโรงเรียนกับศูนย์เรียนรู้ เป็นการขยายองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในระบบเช่นศูนย์เรียนรู้ให้เข้าไปในโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาในระบบที่จะมีความยั่งยืนมากกว่า

4. การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ให้เป็นพื้นที่สื่อสารสาธารณะของชุมชน

การดำเนินโครงการพัฒนาระบบสื่อสารในศูนย์เรียนรู้คือการยกระดับจากสวนของนางบุญขึ้น ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวให้กลายเป็นศูนย์เรียนรู้ที่เป็นพื้นที่สื่อสารสาธารณะของชุมชน บทบาทของศูนย์เรียนรู้จึงมีความหมายมากกว่าการเป็นส่วนผลไม้ส่วนตัวของนางบุญขึ้น แต่ยังมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางในการส่งมอบความรู้ และร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งกลุ่มเกษตรกร หน่วยงานภาครัฐ คนในชุมชนจนกระทั่งถึงผู้ที่มาศึกษาดูงานที่สนใจเรื่องการทำการเกษตรและนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาท่องเที่ยวเพื่อการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต การมีพื้นที่สาธารณะเพิ่มขึ้นในชุมชนย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่เปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนได้มาแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร อารมณ์ ความรู้สึก จนนำไปสู่การสร้างความรู้ความผูกพัน และการเสริมสร้างอำนาจของชุมชนในการแสดงจุดยืนด้านการทำการเกษตรของคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำไปประยุกต์ใช้

1. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของชุมชน และเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-learning) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (life – long learning) แต่ถึงแม้ว่า

ความรู้ต่างๆ ที่เผยแพร่เป็นความรู้ที่เกิดจากในชุมชน มาจากการทดลองปฏิบัติด้วยกระบวนการทางการวิจัย เป็นภูมิปัญญาของชุมชน (Indigenous knowledge) แต่การที่จะถ่ายทอดความรู้ (Knowledge transfer) ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวางขึ้น จนนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันจะทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ต่อไปไม่รู้จบ การสื่อสารมีบทบาทสำคัญในกระบวนการดังกล่าว ดังนั้น หน่วยงานของรัฐควรต้องมีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุน (facilitator) ในการที่จะพัฒนาสมรรถนะด้านการสื่อสารให้แก่ชุมชน ซึ่งในการพัฒนาสมรรถนะนั้น จะต้องคำนึงถึงกลยุทธ์การสื่อสารเข้า เช่น การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารต่างๆ การจัดอบรม การศึกษาดูงาน เพราะหากมีกลยุทธ์การสื่อสารเข้าที่มีปริมาณและคุณภาพมากพอ กลยุทธ์การสื่อสารออกก็จะมีคุณภาพด้วยเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะส่งผลให้ระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้มีประสิทธิภาพสามารถมีบทบาททั้งในการถ่ายทอดความรู้และการมีบทบาทในฐานะที่เป็นพื้นที่สื่อสารที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน

2. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ก่อตั้งและดำเนินการโดยคนในชุมชน ดังนั้น การบริหารจัดการของศูนย์จะต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการที่หลากหลายรูปแบบและหลากหลายขั้นตอน เช่น ขั้นตอนวางแผน ขั้นการดำเนินกิจกรรม ขั้นการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ ขั้นการประเมินผล หรืออาจจะมีส่วนร่วมในการรับรู้ รับทราบข้อมูลต่างๆ ของศูนย์เรียนรู้ ทำให้ศูนย์เรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของชุมชนและชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์เรียนรู้ หากเป็นเช่นนี้ ชุมชนก็จะเกิดความรักและความหวงแหนศูนย์เรียนรู้ซึ่งส่งผลต่อความยั่งยืนของศูนย์เรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

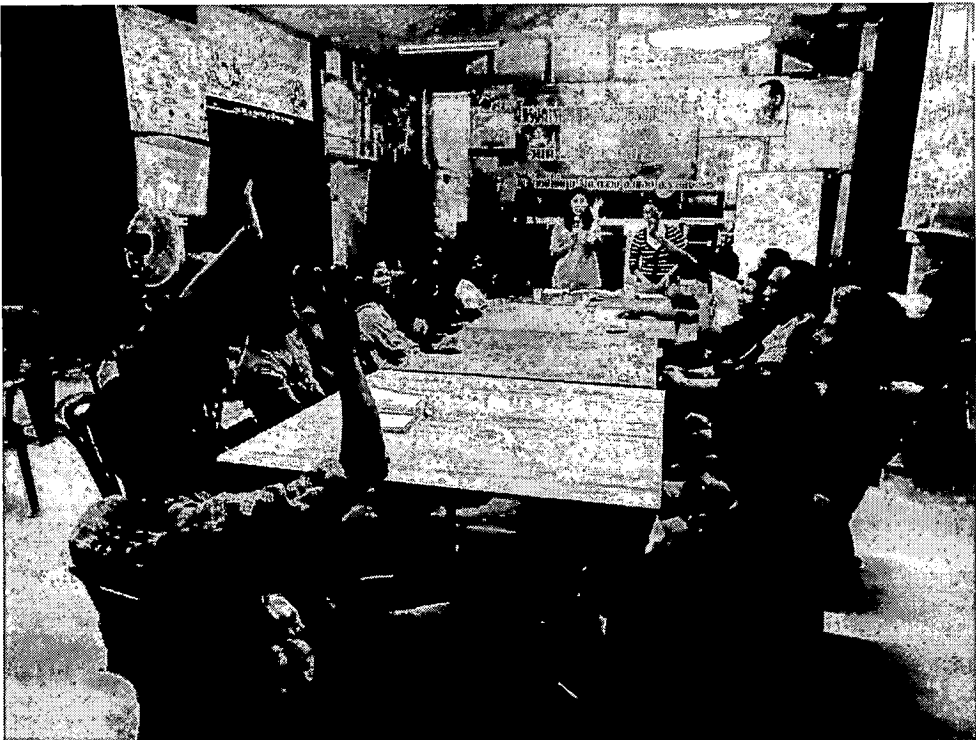
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2551). *คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- กัญญพัสดุ์ กล่อมจงเจริญ. (2552). *รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ที่เข้มแข็ง: กรณีศึกษากลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพบ้านดอกแดง จ.เชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์คณะบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- กมลรัฐ อินททัศน์และคณะ. (2547). *รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง*. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). *สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549a). *สื่อบุคคลและเครือข่าย: ภาพรวมจากงานวิจัย*. ในกาญจนา แก้วเทพ. *ใต้ฟ้าฟ้าแห่งการศึกษาสื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549b). *การสื่อสารเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม บทสังเคราะห์จากงานวิจัย*. ในกาญจนา แก้วเทพและคณะ. *สื่อสารเพื่อโลกสวย: บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2551). *การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *สื่อเล็กๆที่นำไปใช้ในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2554). *ใบเบิกทางของการศึกษาสื่อวัดชุมชนบ้าน*. ในกาญจนา แก้วเทพ สุขาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ ทิพย์พชร กฤษสุนทร. *สื่อพื้นบ้านศึกษาในสายตานักวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2560). *การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือสื่อสาร*. ในกาญจนา แก้วเทพ และกัจจกร หลุยยะพงศ์. *การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร: แนวคิดและบทสังเคราะห์*. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร” สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กรุงสินทร์ ศรีโมรา. (2551). *ความคิดเห็นที่มีต่อการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรในตำบลถอนสมอ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ทิพย์วัลย์ นามทอง. (2553). *แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในตำบลจอมศรี อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย*. รายงานการศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปัญญา จันทโคตร. (2557). *การพัฒนาตัวแบบศูนย์เรียนรู้ชุมชนสำหรับประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสารสนเทศศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พัชรินทร์ คำแปง. (2546). *การเกษตรเพื่อวิถีชีวิตที่ยั่งยืนในความหมายและเงื่อนไขที่หลากหลายของเกษตรกร: กรณีศึกษาสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ฮ่อน จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พิชิตชัย แพ่งศรีสาร. (2552). การจัดการความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น.วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พิชยา นาเมือง. (2553).การดำเนินงานสู่ความสำเร็จของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านดอนผิงแดด หมู่ที่ 5 ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ไพเราะ ศิริการและคณะ. (2547). การศึกษารูปแบบการใช้เกษตรชีวภาพที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตและสร้างความปลอดภัยให้กับสุขภาพของเกษตรกรชาวสวนผลไม้ ต.ตะปอน อ.ขลุงจ.จันทบุรี.รายงานการวิจัยฉบับ สมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น.
- มานัด โพธิ์แก้วและคณะ. (2549). โครงการการศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน ตำบลตะพงอำเภอมือชะยง จังหวัดระยอง. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น.
- รุ่งเพชร ผันผายและคณะ. (2551). การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมของเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น.
- เลิศฤทธิ์ ทรัพย์เฉลิมและคณะ. (2555). โครงการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการทำสวนผลไม้ของเกษตรกร กรณีศึกษาบ้านบ่อหิน ตำบลตะพง อำเภอมือชะยง จังหวัดระยอง. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น.
- สหทัย วิเศษ. (2551). KM: ประสบการณ์ของคน ชุมชน องค์กรในการจัดการความรู้ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- วิจารณ์ พานิช. (2549). การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- วิญญู พันธุ์โต. (2545).ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีทำการเกษตรไปสู่เกษตรอินทรีย์: กรณีศึกษาตำบลบ้านปิน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา.วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สายัณห์ กุลวงศ์. (2547). การปรับเปลี่ยนการเกษตรเคมีเป็นการเกษตรอินทรีย์เพื่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรบ้านป่าไผ่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
ภาพกิจกรรม

ภาพการดำเนินงานกิจกรรมในโครงการ

การประชุมกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ

สถานที่ที่จะพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ

นายมานัดและนางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว แกนนำเกษตรกรชีวภาพ

การศึกษาดูงานที่ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ มابเอื้อง

การพัฒนาสื่อและกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้โดยนิสิตม.บูรพา

ถ่ายทอดแบบชาวบ้านผลิตสื่อด้านเกษตรชีวภาพ

การจัดเวทีคืนข้อมูลและเปิดศูนย์เรียนรู้

ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ

ภาคผนวก ข.
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม

กำหนดการ

การศึกษาดูงานศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

วันเสาร์ที่ 28 มกราคม 2560

6.30 น.	ลงทะเบียนหน้าคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
7.00 น.	เริ่มออกเดินทางไปยังศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง
9.30 น.	คณะเดินทางถึง ต.ตะพง
9.30 - 12.00 น.	นางปัญชีน ไพริแก้ว แกนนำเกษตรชีวภาพ
กล่าวต้อนรับและแนะนำศูนย์เรียนรู้

การบรรยายพร้อมสาธิตในฐานเรียนรู้ย่อย 4 ฐาน
(ฐานการเพาะปลูกรายพินธุ์พืช/ ฐานเกษตรทฤษฎีใหม่/ ฐานการเพาะเห็ด
และฐานการแปรรูปผลิตภัณฑ์) |
12.00 - 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน (อาหารพื้นบ้าน)
13.00 - 15.30 น.	นิทรรศการร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์ของสื่อและกิจกรรมในฐานเรียนรู้
15.30 น.	กล่าวขอบคุณทีมวิทยากรและเดินทางกลับ ม.บูรพา

ใบลงทะเบียน

การศึกษาดูงานศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

วันเสาร์ที่ 28 มกราคม 2560

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	โทร	ลงชื่อ
1	นายพลรัตน์ อุณวรรณธรรม	098-272-1584	พลรัตน์ อุณวรรณธรรม
2	นางสาววลินญา จิตเจริญ	091-4084257	วลินญา จิตเจริญ
3	นางสาวนันทน์สิริ มณีภักดิ์	097-113-6778	นันทน์สิริ มณีภักดิ์
4	นายณัฏพศ ใจดีรุ่งนาค	083-1383811	ณัฏพศ ใจดีรุ่งนาค
5	นางสาวพริตร วิเศษหอม	062-7868778	พริตร วิเศษหอม
6	นายสิทธิพร วงศ์ชัยเจริญเดช	086-3537297	สิทธิพร วงศ์ชัยเจริญเดช
7	นางสาวนิตยา อยุสสวัสดิ์	087-1342488	
8	นางสาวโสมภา เพ็ชรหอม	095-8493312	โสมภา เพ็ชรหอม (แทน)
9	นายอรุณวิชญ์ วิจิตรบุญพร	098-2485196	
10	นางสาววิวรรณ ลิ้มบำรุง	091-7419964	

ผู้ดูแลการเดินทางลงพื้นที่

อาจารย์บาจาวีย์ ปุริทวรกุล

กำหนดการ
โครงการการสื่อสารการตลาดสำหรับศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ
 วันพุธที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๗.๐๐-๑๗.๐๐ น.
 ณ ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ (สวนยายดา-ป่าขึ้น) ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

เวลา	๖.๓๐ – ๗.๐๐ น.	ลงทะเบียน ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ม.บูรพา
	๗.๐๐ – ๙.๐๐ น.	เดินทางจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ม.บูรพาไปสวนยายดา-ป่าขึ้น ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง
	๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น.	- กล่าวต้อนรับนิติต โดย นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว - รับฟังการบรรยายเรื่อง “การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ” - เยี่ยมชมฐานเรียนรู้ย่อย ได้แก่ ฐานที่ ๑ การเพาะปลูกขยายพันธุ์พืช ฐานที่ ๒ เกษตรทฤษฎีใหม่ ฐานที่ ๓ การเพาะเห็ดฟางและการแปรรูป ฐานที่ ๔ การผลิตของใช้ในครัวเรือน
	๑๒.๐๐ – ๑๓.๐๐ น.	รับประทานอาหารกลางวัน
	๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.	ประชุมกลุ่มและนำเสนอแนวทางการพัฒนาสื่อและกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้
	๑๕.๐๐ – ๑๗.๐๐ น.	เดินทางกลับจาก ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยองมายังม.บูรพา
	๑๗.๐๐ น.	ถึง ม.บูรพาโดยสวัสดิภาพ

(15 A.V. 2560)

- 10

รายชื่อผู้ลงพื้นที่ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

วันพุธที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ภาคพิเศษ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ลายเซ็น
๑	อรุณวิชญ์ วิจิณนุพพาน์	อรุณวิชญ์ วิจิณนุพพาน์
๒	โสภิตา สุขกฤต	โสภิตา สุขกฤต
๓	ศิวาพร คงมัทธพย์	ศิวาพร คงมัทธพย์
๔	จิรดา มีทิศ	จิรดา มีทิศ
๕	กิตติพงษ์ ก้องเสียง	กิตติพงษ์ ก้องเสียง
๖	โสภณา เฟรทชอม	โสภณา เฟรทชอม
๗	ศิริชัย มีลาภ	ศิริชัย มีลาภ
๘	วิรัตศิยา ภัทรเศรษฐศิริ	(ไม่พบ)
๙	ธัญวรรณ แสนประเสริฐ	ธัญวรรณ แสนประเสริฐ
๑๐	พินณห์ อัครเมธาวงศ์	พินณห์ อัครเมธาวงศ์
๑๑	สันติธร เนตรบุตร	สันติธร เนตรบุตร
๑๒	สิทธิพร วงศ์ชัยเจริญเดช	สิทธิพร วงศ์ชัยเจริญเดช
๑๓	กัศชา เขียวประสิทธิ์	กัศชา เขียวประสิทธิ์
๑๔	ปรารธนา เชื้อนุช	ปรารธนา เชื้อนุช
๑๕	รมิดา วนิชลานันท์ (ไปกับ อ.สุชาดา)	
๑๖	รวีวรรณ ลิ้มบำรุง (ไปกับ อ.สุชาดา)	
๑๗	บณิ ผดุงนาม	บณิ ผดุงนาม
๑๘	ชาลี แซ่ชื่อ	ชาลี แซ่ชื่อ
๑๙	ศุภสิน วนิชชัยญาทรัพย์	ศุภสิน วนิชชัยญาทรัพย์
๒๐	ณัฐชา พิทักษ์พงศ์เจริญ	ณัฐชา พิทักษ์พงศ์เจริญ

ภาคปกติ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ลายเซ็น
๒๑	นันทวัฒน์ นรินทร	นันทวัฒน์ นรินทร
๒๒	ปริญญ์ สักดณแสน	ปริญญ์ สักดณแสน
๒๓	พัทธศร เวทขยงค์	พัทธศร เวทขยงค์
๒๔	อภิสร เทียมศิริ	อภิสร เทียมศิริ
๒๕	นันทพงศ์ โชติฐานิดา	นันทพงศ์ โชติฐานิดา
๒๖	นารภัทร บัวรับพร	นารภัทร บัวรับพร
๒๗	ปภาวรินทร์ เหมือนท่าไม้	ปภาวรินทร์ เหมือนท่าไม้
๒๘	สุวพร ไพโรจน์	สุวพร ไพโรจน์
๒๙	กฤษณา ตั้งจิตมานะกิจ	กฤษณา ตั้งจิตมานะกิจ
๓๐	ธารารัตน์ แฉ่มกลิ่น	ธารารัตน์ แฉ่มกลิ่น
๓๑	ยอดนันทา เหลาขวงค์	ยอดนันทา เหลาขวงค์
๓๒	ณัฐวิตร เป็ลิ้นเจริญ	ณัฐวิตร เป็ลิ้นเจริญ
๓๓	นายพลรัตน์ อุ่นวรรณธรรม	นายพลรัตน์ อุ่นวรรณธรรม
๓๔	นางสาวณัฐสุดา จันทร์ากุลพงษ์	นางสาวณัฐสุดา จันทร์ากุลพงษ์
๓๕	นันทวัตร กำไลทอง	นันทวัตร กำไลทอง
๓๖	นางสาววิชุดา วันจันทร์	นางสาววิชุดา วันจันทร์
๓๗	ณัฐนิชา สว่างเกล้า	ณัฐนิชา สว่างเกล้า
๓๘	ณัฐนธิ์ มริโกะเกอิ	ณัฐนธิ์ มริโกะเกอิ
๓๙	กันต์ฤทัย ทองสงแสง	กันต์ฤทัย ทองสงแสง
๔๐	กัญญ์กร สุนทรชัย	กัญญ์กร สุนทรชัย

โครงการ “ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ”

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

๑. ชื่อโครงการ

โครงการ “ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ”

๒. ผู้รับผิดชอบโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ อาจารย์ประจำภาควิชาวิทยาศาสตร์ โท.
๐-๓๘๑๐-๒๓๕๐ ต่อ ๑๐๕

๓. หลักการและเหตุผล

โครงการวิจัย “การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้แบบชีวภาพอย่างยั่งยืน ตำบลตะพง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมานัด โพธิ์แก้วและคณะ ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ปี ๒๕๔๙-๒๕๕๐ จากการดำเนินงานวิจัยทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนากิจการเกษตร การทำสวนผลไม้แบบยั่งยืนและสามารถนำภูมิปัญญาในการทำสวนแบบชีวภาพมาปรับใช้ได้ตลอดทั้งปีเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต ผลผลิตที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมในงานวิจัยขึ้นดังกล่าว คือ (๑) วิธีการผลิตและการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ (๒) วิธีการผลิตและการใช้สารจุลินทรีย์ชีวภาพเพื่อบำรุงไม้ผล บำรุงต้น สร้างความเติบโต (๓) วิธีการผลิตและการใช้สารจุลินทรีย์ชีวภาพเพื่อบำรุงดอกผล ในรูปของฮอร์โมนพืช (๔) วิธีการผลิตสารสกัดชีวภาพ เพื่อป้องกัน กำจัดศัตรูพืช แมลง เชื้อรา เป็นต้น (๕) วิธีการผลิตชีวภาพ และการใช้ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการทำสวนผลไม้ เช่น วิธีการกำจัดวัชพืชโดยการผสมผสานด้วยชีวภาพ เป็นต้น

งานวิจัยดังกล่าว นอกจากจะเกิดองค์ความรู้ที่เป็นผลผลิตจากงานวิจัยแล้ว ยังก่อให้เกิดการพัฒนาคนในชุมชนให้มีทักษะด้านการวิจัย ผลจากกระบวนการวิจัยผ่านการตั้งคำถาม การทดลอง ปฏิบัติ จนเกิดองค์ความรู้ในชุมชนและทำให้คณะผู้วิจัยซึ่งเป็นคนในชุมชนมีความมั่นใจในการทำเกษตรแบบชีวภาพ

ความสำเร็จของคณะผู้ดำเนินงานวิจัยซึ่งประกอบไปด้วยคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งที่มีเจตนาที่ดีที่จะเป็นกลุ่มนาร่องในชุมชนในการทำเกษตรแบบชีวภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตพืชผลทางการเกษตรด้วยการลดใช้สารเคมี เป็นการนำสิ่งที่ดูเหมือนใช้ประโยชน์ไม่ได้ เช่น กิ่งไม้ ใบไม้ มูลสัตว์ ต่างๆ นำมาใช้ประโยชน์ได้อีก โดยมีแนวคิดเบื้องหลัง คือ การพยายามไม่ใช้สารเคมี เพื่อสุขภาพของคนในชุมชนในฐานะผู้ผลิตแล้ว ยังคำนึงถึงการไม่ทำร้ายสุขภาพของผู้บริโภค

แนวทางการพัฒนาต่อไปของงานวิจัยที่ทีมวิจัยตั้งเป้าหมายไว้ คือ การเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างแรงจูงใจ และสร้างความเชื่อมั่น เสริมสร้างความรู้ ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพแทนการใช้สารเคมีเพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนปลอดสารเคมี โดยการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่จะนำเอาองค์

ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการวิจัยที่ผ่านการทดลองและพิสูจน์แล้วว่าสามารถดำเนินการได้จริง มา นำเสนอในศูนย์การเรียนรู้โดยพัฒนาไปเป็นฐานความรู้ต่างๆ เช่น ฐานเพาะปลูกขยายพันธุ์พืช ฐาน พลังงานทดแทนที่ได้จากปุ๋ยหมัก ฐานเพาะเห็ด ฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันก็เปิดให้ ผู้สนใจเข้าไปเรียนรู้แต่เป็นในลักษณะของแหล่งเรียนรู้ชุมชน มีการดำเนินการอย่างไม่เป็นทางการ

แหล่งเรียนรู้ตั้งอยู่ที่บ้านนายมานัด-นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว นอกจากเป็นแหล่งเรียนรู้แล้วยัง เป็นสวนท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีสมาชิกในเครือทั้งหมด ๑๐ ครัวเรือน เปิดให้บริการเมื่อปี ๒๕๔๕ มีเนื้อที่ประมาณ ๓๐ ไร่ มีชื่อว่าสวนยายดา-ป่าขึ้น มีจุดเด่น คือ ๑) เป็นสวนผลไม้ขนาดพันธุ์ไม้ให้ชม-ชิม และศึกษา ผลไม้หลัก ได้แก่ เงาะ มังคุด ทุเรียน ลองกอง มะเฟือง เป็นต้น ๒) มีการสาธิตและ ชี้แจงวิธีการถนอมอาหาร ได้แก่ การทำทุเรียนทอด ทุเรียนกวน พร้อมมีจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง ๓) มี การจำหน่ายผลผลิต-ผลไม้ตามฤดูกาล โดยกลุ่มเกษตรกรบ้านยายดา บริเวณลานหน้าสวน คุณภาพดี ราคาถูก โดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง ๔) เป็นแหล่งเรียนรู้และให้ศึกษาการทำอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ แกง หมูชะมวง ๕) บริการที่พักค้างแรมในเครือสมาชิกรวม ๑๐ หลังคาเรือน

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ดำเนินการเมื่อปี ๒๕๔๔-๒๕๕๐ หากนับถึงปัจจุบันก็รวมเวลาเกือบ ๑๐ ปี จากการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้และการสัมภาษณ์นายมานัด โพธิ์ แก้วและนางบุญขึ้น โพธิ์แก้วทำให้ผู้วิจัยพบว่า ภูมิปัญญาการทำสวนผลไม้ตามที่ระบุไว้ในเล่มรายงาน การวิจัยยังคงมีการดำเนินการจนถึงปัจจุบันทั้งการทำปุ๋ยหมักชีวภาพและสารจุลินทรีย์ชีวภาพ ใน ขณะเดียวกันก็ยังดำเนินการไปถึงเรื่องการเพาะปลูกทั้งผลไม้ และพืชผัก ไร่นาสวนผสม ตามแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย ศูนย์เรียนรู้ที่บ้านป่าบุญขึ้นจึงเป็นศูนย์ที่ให้ข้อมูลด้านการเกษตรที่ครบวงจร ตั้งแต่ ขั้นตอนการเพาะชำ การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การแปรรูปจนถึงการบริโภค

ผู้วิจัยจึงสนใจดำเนินการโครงการวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยการพัฒนา ระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้เกษตรกรชีวภาพ ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง” โดยจะนำงานวิจัยมาใช้ ประโยชน์ต่อยอดอย่างเป็นรูปธรรม คือ การมุ่งพัฒนาระบบการสื่อสารของศูนย์เรียนรู้ฯ โดยพัฒนาทั้ง Sender/ Message/ Channel/Receiver รวมทั้งการเชื่อมต่อศูนย์การเรียนรู้กับการท่องเที่ยวเชิง เกษตรในชุมชน ซึ่งหนึ่งในเป้าหมายที่สำคัญ คือ การหาแนวทางในการขยายองค์ความรู้ด้าน การเกษตรชีวภาพไปสู่กลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงจัดทำค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการ ผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเยาวชนในพื้นที่บ้านยายดาซึ่งเป็นพื้นที่ วิจัย ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมในโครงการวิจัย

๔. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้เยาวชนมีความรู้และมีทัศนคติที่ดีต่อการทำเกษตรแบบชีวภาพและสามารถผลิต สื่อเพื่อถ่ายทอดประเด็นดังกล่าวในมุมมองของเยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้

๕. กลุ่มเป้าหมาย

๑. กลุ่มเป้าหมายหลัก นักเรียนโรงเรียนวัดยายดาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และ ปีที่ ๕

๒. กลุ่มเป้าหมายรอง คณะครูและบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนวัดยายดาและกลุ่มเกษตรกร ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

๖. ระยะเวลาดำเนินโครงการ

วันอังคารที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

๗. สถานที่ดำเนินโครงการ

สวนยายดา-ป่าขึ้น ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

๘. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจในการผลิตสื่อและการทำการเกษตรแบบชีวภาพ

๙. การประเมินผลโครงการ

ประเมินผลจากผลงานการผลิตสื่อของนักเรียน

๑๐. วิทยากร

๑.นางบุญขึ้น โพธิ์แก้วและคณะ

๒.อาจารย์ปาริย์ ปุรินทรกุล

กำหนดการจัดโครงการ “ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ”

วันอังคารที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๙.๐๐-๑๕.๓๐ น.

ณ ศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ (สวนยายดา-ป่าขึ้น) ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง

๐๘.๓๐-๐๙.๐๐ น.	ลงทะเบียน ณ สวนยายดา-ป่าขึ้น ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง
๐๙.๐๐ – ๐๙.๑๕ น.	กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมโครงการโดย นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว
๐๙.๑๕ – ๑๐.๑๕ น.	รับฟังการบรรยายเรื่อง “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการผลิตสื่อ Infographic”
๑๐.๑๕ – ๑๐.๓๐ น.	พักรับประทานอาหารว่าง
๑๐.๓๐ – ๑๒.๐๐ น.	รับฟังการบรรยายเรื่อง “การเกษตรชีวภาพ สวรรค์บ้านนอก” โดย นางบุญขึ้น โพธิ์แก้ว เยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ ๔ ฐานย่อย ได้แก่ - ฐานที่ ๑ การเพาะปลูกขยายพันธุ์พืช - ฐานที่ ๒ เกษตรทฤษฎีใหม่ - ฐานที่ ๓ การเพาะเห็ดฟางและการแปรรูป - ฐานที่ ๔ การผลิตของใช้ในครัวเรือน
๑๒.๐๐ – ๑๓.๐๐ น.	รับประทานอาหารกลางวัน
๑๓.๐๐ – ๑๕.๐๐ น.	ระดมสมอง ประมวลความรู้จากการเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้เกษตรชีวภาพ และผลิตสื่อ Infographic
๑๕.๐๐ – ๑๕.๓๐ น.	นำเสนอผลงาน
๑๕.๓๐ น.	ปิดการอบรม

ใบลงทะเบียน
โครงการ "ค่ายเยาวชนอบรมเรื่องการผลิตสื่อและการเกษตรชีวภาพ"
ณ สวนขยายตา-ป้าชื่น ต.ตะพง อ.เมือง จ.ระยอง
วันอังคารที่ 21 กุมภาพันธ์ 2560

ที่	ชื่อ - สกุล	ลงชื่อ
1	ค.ช.ณัฐดี นามมลศิริ	ค.ช.ณัฐดี นามมลศิริ ฟ้า
2	ค.ช.ทวีชัย จำเจริญ	ค.ช.ทวีชัย จำเจริญ อ้อม
3	ค.ช.บรรณา บัวสุวรรณ	ค.ช.บรรณา บัวสุวรรณ เบล
4	ค.ช.วสันต์ บัวสุวรรณ	ค.ช.วสันต์ บัวสุวรรณ บอส
5	ค.ช.สุรพงษ์ เสียงประเสริฐ	ค.ช.สุรพงษ์ เสียงประเสริฐ ลีโอ
6	ค.ช.เขมราช อัญมัย	ค.ช.เขมราช อัญมัย อิม
7	ค.ช.นันทนัย เกตุแจ้ง	ค.ช.นันทนัย เกตุแจ้ง เนส
8	ค.ช.จิรวิทย์ ปลื้มจิตต์	ค.ช.จิรวิทย์ ปลื้มจิตต์ เตเต
9	ค.ช.สิริวรรณ จันทร์ภัก	ค.ช.สิริวรรณ จันทร์ภัก ดาว
10	ค.ช.สุวิทย์ มีสหาย	ค.ช.สุวิทย์ มีสหาย ฟ้า
11	ค.ช.อรนรินทร์ อ้วนอำพล	ค.ช.อรนรินทร์ อ้วนอำพล เต้า
12	ค.ช.ศิริวิภา อัญมัย	ค.ช.ศิริวิภา อัญมัย ปาง
13	ค.ช.เควลิ เจริญพานิช	ค.ช.เควลิ เจริญพานิช สิม
14	ค.ช.ลำห้วย เชน	ค.ช.ลำห้วย เชน ลำห้วย
15	ค.ช.ทิพย์ชิต บุญภิบาล	ค.ช.ทิพย์ชิต บุญภิบาล เอย
16	ค.ช.ไพรัช แก้วดี	ค.ช.ไพรัช แก้วดี ฟ้า
17	ค.ช.เนติ เชน	ค.ช.เนติ เชน เชน
18	ค.ช.พิพัฒน์พงษ์ ปราณนคร	ค.ช.พิพัฒน์พงษ์ ปราณนคร ฟ้า
19	ค.ช.กมล ประทุมแดง	ค.ช.กมล ประทุมแดง เต้า
20	ค.ช.อมรรักษ์ กระจุก	ค.ช.อมรรักษ์ กระจุก ฟ้า
21	ค.ช.ธงชัย กังวาลย์	ค.ช.ธงชัย กังวาลย์ กังวาลย์
22	ค.ช.ศกนันทน์ ภูมิบาล	ค.ช.ศกนันทน์ ภูมิบาล สวรรค์
23	ค.ช.วริชิต ประทุมทิพย์	ค.ช.วริชิต ประทุมทิพย์ ฟ้า
24	ค.ช.ณัฐวิทย์ ชัยวาทย์	ค.ช.ณัฐวิทย์ ชัยวาทย์ ฟ้า
25	ค.ช.ณัฐพงศ์ ศรีจันทร์	ค.ช.ณัฐพงศ์ ศรีจันทร์ ฟ้า

26	ค.ช. ธนชัย วิสัยงาม	ด.ช. ธีรชัย วิสัยงาม ดาแฝ
27	ค.ช. เพ็ญศักดิ์ เกตุคุณ	ด.ช. เพ็ญศักดิ์ เกตุคุณ นารณ
28	ค.ช. อรุณชัย ยัญญาชัย	ค.ช. อรุณชัย ยัญญาชัย วิชัย
29	ค.ช. เกียรติศักดิ์ บุญธรรม	ด.ช. เกียรติศักดิ์ บุญธรรม เหมณี
30	ค.ญ. กนกนันท์ ชัชวาลย์	ค.ญ. กนกนันท์ ชัชวาลย์ รุ่งโรจน์
31	ค.ญ. วิมลดา นนาเขตต์	ค.ญ. วิมลดา นนาเขตต์ วิมล
32	ค.ญ. นนัสวรรณ สุกโต	ค.ญ. นนัสวรรณ สุกโต ชัย
33	ค.ญ. ชวิทย์พัชร ประดิษฐ์พญักษ์	ค.ญ. ชวิทย์พัชร ประดิษฐ์พญักษ์ นนัส
34	ค.ญ. ปัทมธนา บุตรสุวรรณ	ค.ญ. ปัทมธนา บุตรสุวรรณ
35	ค.ญ. แสงทิพย์ พรหมอุดม	ค.ญ. แสงทิพย์ พรหมอุดม ปาณ
36	ค.ช. ศราวุธ ศาสถาน	ค.ช. ศราวุธ ศาสถาน ๖๖๖๖๖
37	ค.ช. ธนวิชัย สมบัติ	ค.ช. ธนวิชัย สมบัติ โอษฐ์
38	ค.ช. ธนภูมิ พินทอง	ค.ช. ธนภูมิ พินทอง จิว
39	ค.ช. อวิรุทธิ์ งามตรง	ค.ช. อวิรุทธิ์ งามตรง งามตรง
40	ค.ญ. วรพรรณ ศิริเมธา	ค.ญ. วรพรรณ ศิริเมธา นาน
41	ค.ช. พงษ์พิทักษ์ หอมกลิ่น	ค.ช. พงษ์พิทักษ์ หอมกลิ่น งาม

ภาคผนวก ค.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับ
ตลอดโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรม (ตามแผน)	ผลที่คาดว่าจะ ได้รับ (ตามแผน)	ผลการ ดำเนินงาน	หมายเหตุ*
เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ และรายละเอียดการ ดำเนินโครงการวิจัย รวมทั้งทบทวนองค์ ความรู้/ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำ เกษตรชีวภาพว่าองค์ ความรู้มีการ ปรับเปลี่ยนหรือไม่ อย่างไร รวมถึง การ สำรวจทุนชุมชน	การประชุมทีม วิจัยร่วมกับ เกษตรกรที่ทำ เกษตรแบบ ชีวภาพ เครื่องมือ แบบสัมภาษณ์ใน การทบทวนองค์ ความรู้เดิม/ สภาพปัจจุบันของ ศูนย์และทุนชุมชน	เกษตรกรได้ ทบทวนองค์ ความรู้/ ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับการทำ เกษตรชีวภาพว่า มีการปรับเปลี่ยน หรือไม่ อย่างไร รวมถึงการ ทบทวนทุนชุมชน ที่ส่งเสริมการทำ เกษตรชีวภาพ	รายละเอียดอยู่ ในบทที่ 4	-
เพื่อให้ผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เข้าใจเรื่องการทำ เกษตรแบบชีวภาพได้ อย่างรอบด้านและมี ความเข้าใจเรื่อง ดังกล่าวตรงกัน	จัดประชุม ผู้เกี่ยวข้องเพื่อ ร่วมกันวิเคราะห์ คุณลักษณะ (Attribute analysis) ของ เกษตรชีวภาพ	เกษตรกรและผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องมี ความเข้าใจ เกี่ยวกับการทำ เกษตรชีวภาพ อย่างรอบด้าน และมีความเข้าใจ ตรงกัน	รายละเอียดอยู่ ในบทที่ 4	-
เพื่อให้เยาวชนมี ความรู้และมีทัศนคติที่ ดีต่อการทำเกษตร แบบชีวภาพและ สามารถผลิตสื่อเพื่อ ถ่ายทอดประเด็น ดังกล่าวในมุมมองของ เยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่น ใหม่ในชุมชนได้	- การจัดอบรม เรื่องการผลิตสื่อ โดยวิทยากรที่มี ความความรู้เรื่อง การผลิตสื่อแก่ เยาวชน - การจัดอบรมให้ ความรู้เรื่องการทำ เกษตรชีวภาพโดย เกษตรกรที่เป็น แกนนำแก่เยาวชน	เยาวชนมีความรู้ และมีทัศนคติที่ดี ต่อการทำเกษตร แบบชีวภาพและ สามารถผลิตสื่อ เพื่อถ่ายทอด ประเด็นดังกล่าว ในมุมมองของ เยาวชนซึ่งเป็นคน รุ่นใหม่ในชุมชน ได้	รายละเอียดอยู่ ในบทที่ 4	-

วัตถุประสงค์	กิจกรรม (ตามแผน)	ผลที่คาดว่าจะ ได้รับ (ตามแผน)	ผลการ ดำเนินงาน	หมายเหตุ*
เพื่อให้เยาวชนซึ่งเป็น คนรุ่นใหม่ได้เข้ามา มีส่วนร่วมในประเด็น ดังกล่าว เป็นการ ขยายฐานไปสู่คนรุ่นใหม่ในชุมชน	Workshop ให้ เยาวชนรุ่นใหม่ได้ ทดลองผลิตสื่อ เพื่อใช้ในศูนย์การ เรียนรู้และฐาน กิจกรรมต่างๆ	เยาวชนซึ่งเป็นคน รุ่นใหม่ได้เข้ามา มีส่วนร่วมใน ประเด็นดังกล่าว เป็นการขยายฐาน ไปสู่คนรุ่นใหม่ใน ชุมชน	รายละเอียดอยู่ใน บทที่ 4	-
เพื่อพัฒนาเกษตรกร ให้เป็นนักสื่อสาร สิ่งแวดล้อมที่มี ประสิทธิภาพ	อบรมให้ความรู้ เรื่องทักษะการ สื่อสารแก่ เกษตรกรที่เป็น แกนนำและเป็น วิทยากรประจำ ฐานต่างๆ	เกษตรกรได้รับ การพัฒนาทักษะ เป็นนักสื่อสาร สิ่งแวดล้อมที่มี ประสิทธิภาพ	รายละเอียดอยู่ใน บทที่ 4	
เพื่อให้เกษตรกรแกน นำได้ฝึกปฏิบัติจริง หลังจากที่ผ่านการ อบรม เพื่อวัดผลตอบ รับจากกลุ่มเป้าหมาย ที่เข้ามาศึกษาที่ศูนย์ เรียนรู้	การให้ข้อมูล ประกอบการสาธิต แก่กลุ่มเป้าหมาย ต่างๆที่มาศึกษาที่ ศูนย์เรียนรู้	เกษตรกรแกนนำ ได้ฝึกปฏิบัติจริง หลังจากที่ผ่าน การอบรม และ สามารถวัดผล ตอบรับจาก กลุ่มเป้าหมายที่ เข้ามาศึกษาที่ ศูนย์เรียนรู้	รายละเอียดอยู่ใน บทที่ 4	-
เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วน ร่วมในการตรวจสอบ ข้อมูลและได้รับทราบ ถึงผลการวิจัยที่เกิดขึ้น และมีประโยชน์ต่อ ชุมชน	การจัดเวทีระดม ความคิดและคืน ข้อมูลให้ชุมชน	ชุมชนได้มีส่วน ร่วมในการ ตรวจสอบข้อมูล และได้รับทราบ ถึงผลการวิจัยที่ เกิดขึ้นและมี ประโยชน์ต่อ ชุมชน	รายละเอียดอยู่ใน บทที่ 4	-

ประวัตินักวิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย): สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ): SUCHADA PONGKITTIWIBOON

ตำแหน่งปัจจุบัน (ทางวิชาการ/ราชการ): ผู้ช่วยศาสตราจารย์

สังกัด/หน่วยงาน

ที่อยู่ : ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถ.ลงหาดบาง

แสน ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

โทรศัพท์: 038-102350 โทรสาร: - โทรศัพท์มือถือ: 081-756-7578

E-mail: suchadap@buu.ac.th

ผู้ช่วยวิจัย

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย): ปาจารย์ย์ ปุรินทรกุล

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ): PAJAREE PULINTAWARAGOON

สังกัด/หน่วยงาน

ที่อยู่ : ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถ.ลงหาดบาง

แสน ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

โทรศัพท์: 038-102350 โทรสาร: - โทรศัพท์มือถือ: 081-996-2188

E-mail: pajareep@buu.ac.th